Stručná

NÁUKA O ŘEČNICTVÍ

s příklady.

Žákům nejvyšších tříd škol středních i vůbec každému, kdo řečniti míní,

napsal

Dr. Frant. Bačkovský.

Třetí, přepracované a rozmnožené vydání.

V PRAZE.
Nákladem vlastním.
1887.

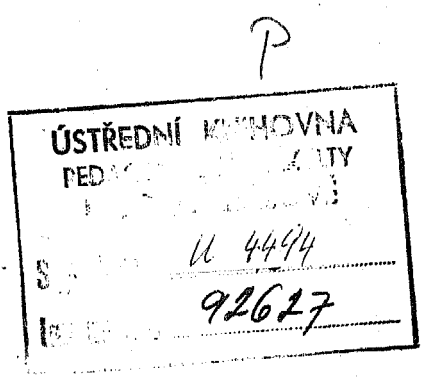

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

Předmluva k vydání druhému.

V „Osnově organisační“ pro gymnasia (na str. 139. a 140.) žádáno, aby žáci nejvyšších tříd škol středních cvičili se v řečnictví. Není však dosud spisu českého, který by obsahoval i theoretický i praktický návod, jak žáku řeč vypracovati jest. Spisem tímto hověti míním účelu tomu, pokud neujme se té věci ruka způsobilejší a schopnější ruky mé.

Poněvadž hlavním účelem tohoto spisu jest naučiti řeč vypracovati, nenajdeš v něm na př. dějin řečnictví, důležitosti řečnictví a j. Podobně není v něm ani podrobnějšího výkladu všeho toho, co žáku nejvyšších tříd škol středních známo již z vyučování českému jazyku jakož i jiným předmětům vůbec a z návodů k českým úkolům zvláště. S theorií oddílu prvého žáka seznámiti prakticky na příkladech v druhém oddíle spisu zůstaveno jest učiteli. Příklady zvolil jsem takové, aby žáka zajímaly, aby mu byly přiměřeny a aby mu prospěly svým obsahem.

Jestliže snad někomu tento spis zdá se přílišně stručným, ať prosím uváží, jak malý počet hodin českému jazyku vyměřen jest i v nejvyšších třídách škol středních a jak mnoho látky tu probrati jest.

Že v druhém vydání snažím se vyhověti též aspoň poněkud i vůbec každému, kdo řečniti míní, a nikoli pouze žactvu, jako jsem učinil ve vydání prvém, není trvám spisu tomu na škodu.

Spisů podobných, jichžto dostalo se mi do rukou, všemožně, pokud shodovalo se s mým účelem, jsem užil; odkud příklady se změ-

nami většími nebo menšími jsem čerpal anebo které sám jsem zpracoval, u jednotlivých poznamenati nepokládal jsem za potřebno.

Na konec nemohu nevzdati nejsrdečnějších díků velevzácnému příznivci svému panu Josefu Vycpálkovi, professoru při gymnasiu v Rychnově n. K., který neobtěžoval si pročísti rukopis tohoto druhého vydání a ve mnohé příčině jej platně zdokonaliti. Zároveň pak dovoluji si připomenouti, že ani jediná stránka vydání druhého není totožna s vydáním prvým.

V Praze v říjnu 1884.

Fr. Bačkovský.

Připomínka k vydání třetímu.

Vydání prvé tohoto spisu vyšlo počátkem roku 1881. nákladem mým vlastním a vydání druhé koncem roku 1884. nakladem Frant. Borového, nyní pak, převzav jej opětně v náklad svůj, uspořádal jsem vydání třetí. Spolu poznamenávám, že o vydání druhém v žádném časopise, vyjímaje několik slov v „Literárních listech“, roč. 1885., promluveno nebylo a že ani soukromě ničeho jsem nezvěděl, zdaliž a kterak účelu svému vyhovuje.

Ve Vinohradech v dubnu 1887.

Fr. Bačkovský.

ÚVOD.

Hlavní směry prostomluvy, kterou nazýváme také řečí nevázanou neboli prózou, jsou dva: prostomluva jednací a prostomluva umělá.

Prostomluva jednací pořizuje potřeby života praktického ve státě a společnosti, jsouc prosta, suchopárna, všech ozdob prázdna; prostomluvy umělé užíváme, projevujíce vyšší poznatky lidské.

Prostomluva pak umělá rozvětvuje se v prostomluvu *básnickou*, kterou psány jsou práce novellistické neb i některé jiné plody písemnictví krásného neboli básnického, v prostomluvu *vědeckou*, kterou projadřovány jsou rozličné vědy odborné, v prostomluvu *naukovou* a *prostonárodní*, kterou spisovány jsou spisy poučné, a v prostomluvu *řečnickou*.

O prostomluvě řečnické porozprávěti jest úkolem spisu přítomného, rozděleného ve dva hlavní oddíly, totiž: *A.* Náuka o řečnictví; *B.* Příklady.

A. Náuka o řečnictví.

1. Základní pojmy.

Mluviti znamená pověděti myšlénky své řečí prostou, obyčejnou, nehledanou; *řečniti* jest mluviti řečí uměle spořádanou, hledanou, abychom si jí naklonili posluchače.

Řeč (oratio) tedy v užším slova smysle jest delší nebo kratší, buď ústní buď alespoň za ústní myšlený projev názorův a myšlének před jedním anebo více posluchači, aby posluchač poučen, získán, pohnut, dojat, přemluven, přesvědčen byl, t. j. aby donucen byl uznati, že to, oč právě běží, skutečně takové jest, jaké řečník poznal býti, a aby nakloněn byl jednati směrem řečníkovým. Jesti to výtvor *výmluvnosti* (eloquentia), kterou míněna spůsobilosť, na jejímžto základě lze pronésti názory a myšlénky o nějaké věci mocí a důrazem slov, upravených v řeč dokonalou obsahem i formou tak, že účelu svého dosáhneme. Kdo pak vyniká výmluvností, slove *řečníkem* (orator anebo rhetor).

2. Všeobecné vlastnosti a požadavky, jimžto řečníku jest dosti činiti.

Není snadno státi se řečníkem dobrým; jest mnoho vlastností, které dobrému řečníku jest míti měrou hojnou, mnoho požadavků, jimžto mu jest hověti.

Pravili jsme, že slove řečníkem, kdo vyniká výmluvností neboli kdo jest výmluvným. Aby však někdo mohl zván býti výmluvným, jest mu dosti činiti celkem asi těmto věcem:

1. Jest mu od přírody nadánu býti vlastností, aby uměl vyjadřovati se hbitě o všelikých předmětech z rozmanitých

oborů lidských poznatkův a věd; zároveň ať má paměť dobrou a bystrou, aby ho nikdy neopouštěla a aby neopakoval nevědomky, co již dříve byl řekl, anebo zas aby ničeho, co by říci chtěl, nezapomněl.

2. Jest mu vzdělati přirozené toto nadání všestranně a důkladně; obeznámiž se tedy s dějinami, zákony, zásadami filosofickými, rozličnými poměry, událostmi, příhodami a zjevy života lidského a budiž na výši ideí svého času.

3. Znejž netoliko sebe, ale zvláště také posluchače své; znejž obor jejich vědomostí, jejich potřeby, smýšlení, náchylnosti, jejich povahu i veškery okolnosti, za kterých jest mu řečniti, aby uhodil, vykládaje nebo podněcuje, vždy v pravý, působivý a co možná nejmocnější spůsob a prostředek k cíli jeho vedoucí.

4. Mějž duchapřítomnosť takovou, aby nedal zastrašiti se nebo zaleknouti něčím, co by neočekávaně událo se za jeho řeči nebo přímo před ní, nýbrž naopak aby uměl užiti toho náležitě ku prospěchu svému; na př. kdyby udál se náhlý šumot v posluchačstvě, změna v povětrnosti, změna v obličeji posluchačův a pod.

5. Budiž povahy ušlechtilé a ryzí, která by mu již napřed otevřela srdce posluchačů, podávajíc jim jistoty, že budou slyšeti slova, která jim zvěstují přesvědčení muže pravdivého, a ne snad něco, o čem ani sám řečník není přesvědčen a o čem sám toliko tváří se přesvědčenu býti.

6. Jest mu býti opatrnu, aby neurazil, kde toho zjevná potřeba nekáže, ale spolu také pravdy milovnu a neohroženu, aby neostýchal se promluviti pravdu, byť i nemilou, a aby uměl porážeti mocně a mohutně mínění protivná.

7. Budiž dokonale mocen jazyka, kterým řečniti chce, aby volil vždy slova taková, jaká by účinkovala na posluchače nejlépe a nejmocněji; obeznam se dobře s náukou o slohu vůbec jakož i s mluvnicí, aby mohl dbáti náležitě logické i mluvnické správnosti, přesnosti, srozumitelnosti, stručnosti, libozvuku, přehlednosti, přiměřenosti, rozmanitosti částek, ale zároveň i souměrnosti celku.

8. Nebudiž krátkodechým, aby také delší souvětí mohl pronésti jedním dechem, a mějž hlas ohebný, zřetelný, jasný, zvučný, plný, mužný, silný, zároveň však příjemný poslouchati.*)

---

*) Jsa hojně užíván slabý hlas zmocní, sesílí se; hlas drsný zjemní, změkne, stane se pružným; hlas pronikavý, křiklavý zlahodní. Mluvením hlas se „vymluví“ jako zpěvem „vyzpívá“. Ideálem hlasu jest hlas prsní, plný, ohebný, čistý v odraze, to jest výrazně v uchu posluchačově se vlnící, měkký a silný, lahodný a dle potřeby hrozný. (Dle „Divadelních listů“, roč. 1882., str. 24., a roč. 1881., str. 155.)

9. Přivlastniž si důkladnou znalost a obratnost v přednášení krásném, aby řeč jeho špatným přednesem neminula se s účelem svým.

10. Nechť poslouchá dobré řečníky, aby věděl, jak přednášeje počínati si má; nechť čte vzorné řeči hlasitě, aby šlechtil si svůj hlas; nechť čte je zvolna, pečlivě a s rozvahou, nechť rozebírá je, napodobí a dle nich nové řeči tvoří. *)

Nevypočetli jsme tu dojista všech vlastností a požadavků, poněvadž řídí se povahou látky řeči a okolností, jsouce jindy jinaké vzhledem k podrobnostem; ale poznali jsme přece, že lze každému státi se řečníkem, ač ovšem měrou rozdílnou; každý zajisté jest více méně s to, aby požadavkům těm hověl, jestliže se cvičí.

Může tedy na př. učitel žádati, aby všichni**) žáci vypracovali nějakou řeč a aby přednesli ji před svými spolužáky, ačkoli nemůže žádati, aby všichni žáci vypracovali báseň. Již staré pořekadlo praví, že básníkem člověk se narodí, řečníkem stane (poeta nascitur, orator fit). Avšak ovšem jako nevyvede děl zdařilých, kdo má přirozené nadání básnické neboli kdo narodil se básníkem, nevzděláli důkladně svého nadání přirozeného, rovněž ani návod a cvik neučiní řečníkem dobrým toho, kdo přirozených vloh řečnických nemá.***)

Poněvadž však jinochovi nedostává se zvláště vlastností a požadavků pod 2. uvedených, jest ve škole spokojiti se skoro výhradně jen, aby žáci napodobili čtené vzory a aby cvičili se hlavně v řečech příležitých a dějepisných, o nichžto níže (na str. 12. a 24.) zmíněno bude.

---

*) Také pročísti Platónovy rozmluvy velice prospěje řečníku; Démosthenés prý sedmkráte je opsal, pokládaje je za výbornou přípravu k řečnictví, a rovněž i Cicero čítal je velmi horlivě. (V českém překladě vydány v „Bibliotéce klassiků řec. a řím." v letech 1864.—72.)

**) „Také na to nastupujme, aby pokoušeli se, pokud možno, všichni žáci vypracovati řeč a přednésti ji, nikoliv aby si pouze několik smělejších zahrávalo na řečníky; dispensujme toliko ty, kterým vadí na př. krátký dech anebo neobyčejný hlas." (Josef Grim v „Paedagogiu", roč. 1883., na str. 158.)

***) Latině „výmluvný řečník" zove se „orator eloquens", i jest poučný rozdíl, který latina činí mezi slovy: facundus, disertus a eloquens; „facundus" značí člověka, který má přirozenou výmluvnost neboli, jak říkáváme, dobrou vyřídilku, „disertus" značí člověka, který vyslovuje své myšlénky jasně, zřejmě, určitě a řečí dobře spořádanou, a „eloquens" značí člověka, který jest i facundus i disertus a kterýž obě tyto vlastnosti dovršil spůsobem vědeckým, neboli člověka, při němžto jsou plnou měrou všechny vědomosti a vlastnosti na řečníka slušící.

3. O mluvě řečníkově.

Řečník užívá sice prostomluvy, ale prostomluvy značně lišící se od prostomluvy obyčejné. Jest mu totiž posluchači pohnouti, jest mu poučiti, přesvědčiti, nakloniti si je, aby jednali směrem jeho, jest mu překonati přesvědčení jejich a zvítěziti přesvědčením svým. *)

Aby pak účelu toho došel, jest účinkovati mu ovšem řečí svou předem a nejprve na vůli posluchačův. I blíží se, ačkoli prostomluvy užívá, s kolika stran k mluvě básnické; neboť aby účinkoval na vůli posluchačů, nemůže neúčinkovati zároveň i na cit jejich, poněvadž tento nejpříměji a nejmocněji panuje vůli, pročež mu vzbuzovati jest v nich soucit, útrpnost, soustrast, nechuť, ošklivost, hněv, bázeň, hrůzu a jiné pocity, a k citu právě obrací se mluva básnická.

Mluva řečníkova tedy má všelico s mluvou básnickou příbuzného, ale nic více nežli příbuzného; jestiť účel řeči jiný než účel básně, ježto řeč hledí k mohutnějšímu účinku nežli vzletná báseň. Básník žije všecek ve své idei a v obrazech z ní vytvořených, zapomínaje všeho jiného i sebe, řečník však má před očima toliko svůj cíl, svůj účel a prostředky, kterými by ho došel nejsnáze a nejjistěji.

Ale přece řečníku jest unášeti posluchače svojí mluvou a míti je ve své moci. I nemůže býti mluva jeho mdla, lhostejna; v jeho mluvě musí býti ušlechtilost, důstojnost, hloubka, hojnost, jadrnost a bystrota myšlének, musí pojiti se v ní duch a cit, síla a život s názorností, obrazností, lahodou, krásou, musí býti vzletna, dojemna, ohniva, líbezna, důrazna, případna, aby posluchače uchvátila. Tož řečníku jest užívati tropů (vyjádření obrazných a vtipných) a figur (umělého kupení slov jednotlivých i celých vět tak, že dodává tím své mluvě síly a pádnosti);**) dbáti měrnosti mluvy zvané numerus, t. j. takového toku mluvy, aby lahodil uchu posluchačovu a tím tedy bezpečněji a hlouběji dojímal mysl, cit a vůli jeho;***) dbáti zajímavosti a poutavosti, aby pozornost posluchačův upoutal a po celou řeč udržel; dbáti rozmanitosti v jednotlivých slovech, obratech i celých větách; dbáti libo-

*) Srv. str. 6. zde!

**) Tropy a figurami mluva řečníkova (jakož i básníkova) nejvíce liší se od mluvy obecné; nesmí jich ovšem býti v řeči přílišně mnoho, a není pěkno stále toliko tytéž opakovati; nejčastěji bývá v řeči metafora. Jako metonymie tak i synekdocha jazyku našemu se příčí, protože čeština více jest konkretní než abstraktní.

***) Numerus v řečnictví jest asi to, co v básnictví rythmus.

zvuku;*) vyhýbati se všedním slovům a rčením, planému mluvení a mnohomluvnosti, aby posluchačů neomrzel a aby nezprotivil se jim; stále obraceti se k svým posluchačům ve své mluvě i dávati jim živě cítiti, že mluví pro ně, že má zření k jejich potřebám, k jejich prospěchu atd.

Mimo to mluva řečníkova vynikejž nad mluvu jinou zvláště také těmito vlastnostmi:

1. jasností, průzračností a srozumitelností; nemajíť posluchači kdy přemýšleti, chtíli, aby nic neušlo jim z řeči, a leckterý z posluchačů může býti málo chápav anebo také méně vzdělán;

2. přirozeností a nehledaností, což odůvodněno jest již slovy právě řečenými;

3. přiměřeností; potřebí jest, aby byla přiměřena účelu řeči, jakosti a náladě posluchačův, osobnosti mluvícího, okolnostem času a místa, zvláště však povaze látky řeči, a nemůže býti ani ve všech částech téže řeči zcela jednostejna; v úvodě bývá z pravidla prosta a důstojna, v provedení přirozena a živa, v důvodech stručna a jadrna, v rozvádění a velebení vášniva, horoucna, povzbuzující a samý vzlet, samá rozmanitosť, v přechodech a objasňováních pokojna atd.;

4. mocností a pádností výrazů, čehož řečník dosahuje rozličnými figurami, o nichžto zmínka již se stala, užíváním význačných slov — v popředí tu jest jméno podstatné a sloveso, ono znázorňujíc, toto oživujíc,**) změnou přirozeného a pravidelného pořádku slov — prvé a poslední místo u větě jest nejdůraznější —, vhodnou stručností a pod.;

5. obratnými a umělými souvětími neboli periodami, při nichžto zase bedlivý pozor k tomu sluší míti, aby svou zapleteností nečinily řeči nejasnou.

Celkem pak třeba dbáti všude předkem a nejprv, aby mluva řečníkova pronášela co nejdokonaleji myšlénky jeho. Mluva, která tak málo jest průzračna a mocna, že vyjadřuje myšlénky toliko mdle, jest neřečnická; mluva, která tak jest přeplněna všelijakými ozdobami a okrasami, že upíná pozornosť posluchačů na

---

*) Varovati jest, aby nebyla vedle sebe hromaděna jednoslabičná a vůbec stejnoslabičná slova; viz i na str. 40.—43. Bačkovského „Oprávce“, 3. vyd., a na str. 8., 15., 32., 34., 66. a 73. téhož „Nových výzkumův a návrhů“.

**) Když na př. Caesar praví: „Přišel jsem, spatřil jsem, zvítězil jsem,“ jest význačnější, nežli kdyby řekl: „Ihned zvítězil jsem,“ jakož i když řekneme: „Zločinem jest usmrtiti,“ nežli kdybychom užili jména přídavného: „Zločinno jest usmrtiti.“

slova místo na myšlénky, jest rovněž nepříslušná. Výraz smí myšlénku odívati, ale nikoli zahalovati nebo zastiňovati.

4. Druhy řečí.

Látka (thema) řeči může býti tak rozlična jako látka plodů slovesných ducha lidského vůbec, ježto přerozlična jsou odvětví duševní činnosti lidské. I dělíme řeči dle látky neboliž obsahu jejich v řeči duchovní neboli církevní a v řeči světské, tyto pak oboje zase roztříditi sluší.

1. Řeči duchovní neboli církevní jsou:

a) *Kázání*, t. j. řeč, kterou věřící bývají v chrámu Páně od duchovního dílem o náboženství poučováni, dílem k mravnému životu nabádáni.

b) *Homilie*, t. j. volnější druh kázání (vlastně rozprávka), v kterémžto rozebírána, vykládána a k duševnímu i mravnému vzdělání posluchačův obracena jest perikopa*) nedělní nebo sváteční. Duchovní řeči, konané studující mládeži, slovou *exhorty*.

c) *Řeč příležitá* za zvláštních příležitostí od duchovních osob činěná, na př. při pohřbě, při křtu, při oddavkách, při svěcení kříže, chrámu, zvonu, hřbitova atd.

2. Řeči světské jsou:

a) *Řeč soudní*, kterou má před soudem buďto žalobník, vině někoho, buď obžalovaný na svou obranu, buďto zástupce neboliž obhájce, háje obžalovaného nebo žalobníka; jesti tedy soudní řeč obžalovací a obhajovací.

b) *Řeč politická*, kteráž, obírajíc se nějakou záležitostí státní, jest činěna, aby posluchač byl přemluven na tom aneb onom se usnésti; zaznívá ve sněmech, shromážděních lidu, schůzích politických a pod.

c) *Řeč vojenská*, kterou vůdce mívá k vojínům na př. před bitvou, aby rozjařil a povznesl mysli jejich, anebo za jiných vážných příležitostí vojenského života, na př. při svěcení vojenského praporu a j.

d) *Řeč akademická* neboli *vědecká*, kterou na př. učenec má o předmětě vědeckém, aby poučil posluchače o předmětě tom a zároveň aby je názorům svým získal.

e) *Řeč pochvalná* neboli *chvalořeč*, kterou řečník má na pochvalu osoby zasloužilé buďto živé nebo mrtvé.

f) *Řeč příležitá* za zvláštních příležitostí od osob světských činěná; na př. řeč pohřební, slavnostní, uvitací a j. Sem náležejí také *promluvy*, kratší řeči příležité, a kratinké řeči zvané *přípitky* neboli *zdravice* (toasty; čti: tósty), kterými řečník vyzývá o slavnostních hostinách přítomné, aby připili někomu na zdraví, na počest atd.

Mimo to jsou *řeči dějepisné* neboli *historické*, totiž řeči vklá-

*) Perikopy zovou se úryvky Písma svatého, které kněz předčítá o nedělních a svátečních službách božích.

dané v ústa osobám dějepisným a v jejich duchu složené. Takovýchto řečí hojnosť naskýtá se zvlášť u starých dějepisců řeckých (Xenofónta, Hérodota, Thukýdida) a římských (Sallustia, Caesara, Lívia, Tacita), které jsou nevyčerpatelným zřídlem výborných cvičení. Jsou trojí. Buď jsou podány tak, jak byly skutečně předneseny, nebo jsou sepsány dle nějakých zápiskův anebo také jsou zcela smyšleny, vždy však jsou přiměřeny povaze osoby mluvící. Účelem jejich bylo dosíci u vypravování jakési živosti a příjemnosti, která by čtenáře bavila, a objeviti city, názory, záměry a úmysly osob jednajících; novověcí dějepisci činí to rozjímavými úvahami neboli refleksemi. Proč staří dějepisci řečí těch užívali, jest vysvětlitelno hlavně tím, že k tomu byli jednak přirozeně vedeni, protože život jejich jevil se řečmi na tržišti, jednak snáze možno tak vypravovati než úvahami, pročež i méně vzdělaní posud raději vypravují řečí přímou nežli nepřímou.

5. Části řeči.

Jako každý plod slovesný tak i řeč má tři hlavní části: úvod neboli vstup, provedení neboli pojednání a závěrek neboli doslov; ku každé však z těchto tří částí pojí se ještě části jiné. I jsou části řeči tyto:

1. *Úvod* neboli *vstup* (exordium), který připravuje posluchače na věc, o které řečník bude jednati, a na její pravé pojetí. Věci oné tedy řečníku jest dotýkati se v úvodě i seznámiti posluchače se vším, čeho třeba, aby věci porozuměli, ale nechť nepovídá již v úvodě hlavního smyslu řeči, obsahu řeči. Střední cestou bráti se jest řečníku: zvědavosť a pozornosť napověděním věci vzbuditi, ne však úplným vypověděním věci zvědavosť a pozornosť ukojiti. Úvod nebudiž ani toho způsobu, aby hodil se beze vší proměny i k řeči jiné; ráz, povaha barvitosť jeho buď táž, která jest řeči samé, pouze sloh v úvodě bývá lehčí nežli v řeči další, vyjímaje chvalořeči a řeči slavnostní vůbec.

Mimo to řečník hledí v úvodě, aby získal si náklonnosť posluchačův, účastenství, pozornosť a ochotnosť jejich, poslouchati jej (captatio benevolentiae); záležíť vždycky velmi mnoho u člověka na prvém dojmě. Tož jest pojiti v úvodě klidnosť*) se živostí, prostotu se šlechetností, jest počínati sobě v úvodě skromně, ba spíše haněti osobu svou nežli zmiňovati se pochvalně o sobě; za to však stříci se jest řečníku bedlivě, aby nevyjádřil se nepříznivě o posluchačích, a vůbec jest mu prohlédati pilně k tomu, aby nedotkl se jich nějak nemile a nepříjemně, a to tím pilněji, čím snáze posluchač, nejsa ještě látkou řeči upoután, v úvodě všeho všimnouti si a vše přísněji posuzovati může nežli v pozdějších částech řeči.

*) Výjimku činívá úvod „ex abrupto“; viz na str. 14.!

I hodí se do úvodu tyto myšlénky:

I. Řečník zmiňuje se o příčině, která byla podnětem jeho řeči; příčinou takovou může býti na př.:

a) vzpomínka na místo, na kterém řeční;

b) slavnosť, narozeniny, památka, uvítání a jiné okolnosti;

c) povinnosť, stav, úřad, povolání řečníkovo;

d) vyzvání k řeči;

e) záliba pro předmět, o němžto chce řečniti;

f) povaha, krása, zajímavosť, důležitosť, známosť výborné vlastnosti předmětu toho;

g) neznalosť anebo znalosť nedokonalá nebo bludná předmětu toho;

h) častá zmínka o předmětě tom anebo naopak zase příliš řídká;

ch) zvyk, spůsob, obyčej;

i) účel, kterého řečí dočiniti se chce.

II. Řečník zmiňuje se o sobě samém; na př.:

a) omlouvá se a prosí za odpuštěnou, že ujal se slova;

b) připomíná svých slabých stránek, své bojácnosti, slabosti, neschopnosti, nezkušenosti, mladosti a pod.;

c) uvádí obtíže a nesnáze, které naskýtají se mu;

d) dává rozličné pokyny, jichžto jest šetřiti vzhledem k osobě jeho;

e) vysvětluje, že jinak jest mu počínati si v případnosti této nežli v některé jiné;

f) doporučí se svému posluchačstvu.

III. Řečník zmiňuje se o svých posluchačích; na př.:

a) praví, že spoléhá na jejich poctivosť, nestrannosť, moudrosť a jiné podobné vlastnosti;

b) prosí za jejich pozornosť, shovívavosť a pod.;

c) uvádí jim na paměť, jak jindy se chovali a jednali v podobné příčině;

d) upomíná je na jejich povinnosti, potřeby, prospěchy a pod.

Někdy lze také řeč začíti vhodnou průpovědí, dějepisnou událostí, přirovnáním, podobenstvím, příkladem, přáním, modlitbou a pod.

Jestliže látka řeči jest mravoučné povahy nebo taková, že nelze připojiti ji k nějaké zvláštní okolnosti, třeba vzíti úvod od pojmu příbuzného této látce, od pojmu téhož druhu, od pojmu podobného, opačného, sourodého, souvztažného a p. Může býti na př. k látce „O skromnosti jinochu potřebné“ úvodem „Skromnosť každému člověku jest ozdobou“ nebo „Každý věk má své zvláštní povinnosti a ctnosti“; k látce „Chvála počestnosti (jisté osoby)“ úvodem „Chvála počestnosti samé“; k látce „O karbaně“ úvodem „O ceně přiměřené zábavy“; k látce „O pýše“ úvodem „O skromnosti“ neb „O zálibě, kterou lidé mají v tom, aby jich sobě jiní vážili“ neb „O sebevážnosti“; k látce „O lakomství“ úvodem „O štědrosti“ neb „O dobročinnosti“ neb „O šetrnosti“ atd.

Jak dlouhý úvod má býti, řídí se okolnostmi a látkou řeči samou; ale vždy jest lépe, když úvod raději kratší jest nežli

delší, poněvadž dlouhý a obšírný úvod unavil by pozornosť posluchačů dříve ještě, nežli by došlo se k věci hlavní. Zvláště, jestliže řeč vlastní není dlouhá, úvod, aby byl přiměřen, buď co možná krátký. Poměr jeho k celku budiž asi jako 1 : 12 nebo 1: 8. Neníli úvodu a řečník počíná hned věcí samou nebo nějakým pocitem, náhle v něm vzniklým, říkáme, že mluví ex abrupto (s patra).*)

K úvodu pojí se:

a) Přechod (transitus), myšlénky to, kterými řečník přechází od úvodu k vlastní látce, naznačuje jimi poměr úvodu k řeči další.**)

b) Předloha neboli průpověď (propositio), v které řečník označí látku své řeči jasně a určitě, jak jen lze a jak okolnosti žádají, a poví, čeho předběžně třeba, aby mu porozuměno bylo.

c) Rozdělení neboli rozvrh (dispositio neboli partitio), v němžto řečník podává přehled a postup toho, jak o látce své řečniti bude, nikoli však její jednotlivosti; jest mu podati přehled a postup ten úplně a týmže pořádkem, kterým látku probírati chce; pořádek ten pak budiž přirozen. Kratší řeči obejdou se také bez rozvrhu, poněvadž lze je snadno přehlédnouti.

Všechny tyto tři, k úvodu pojící se části buďte co možná stručny a krátky, aby úvod jimi nevzrostl.

2. *Provedení* neboli *pojednání* (expositio et narratio), nejhlavnější část řeči, v které řečník, vypověděv a vysvětliv náležitě předmět své řeči, dovozuje rozličnými důvody, že to, co zastává, jest pravdivo (argumentatio et confirmatio), jednak vyvrací mínění, tvrzení a námitky odpůrců nebo bludy, předsudky a liché domněnky (confutatio), jednak přímo to, co zastává, vykládá jasným, zřejmým a co možná působivým a mocným způsobem, velebě to, rozváděje, objasňuje a na mysl posluchačů důtklivě klada (amplificatio).

3. *Závěrek* neboli *doslov* (epilogus, peroratio et conclusio), v němžto řečník sbírá a sestavuje hlavní myšlénky řeči své v jeden celek, opakuje stručně a důrazně nejpádnější důvody (recapitulatio, anakefalosis) a hledí, pravdy dokázav a bludné názory vyvrátiv, povzbuzováním citů dojem řeči dovršiti, ustáliti a posluchače pro žádoucí účel rozehřáti (affectuum motus). I odpovídá doslov v nejedné příčině úvodu, a mnohé stejné myšlénky jsou i v úvodě i v doslově, ba také přímý vztah bývá mezi oběma, když na př. řečník upomíná v doslově na něco, co byl řekl v úvodě. Jako pak úvod působí velice na řeč, tak i doslov přičiňuje k ní neméně, poněvadž v něm poslední jest účinek, jímžto na posluchače řečník útočí; i nelze odbyti tudíž ani doslov ledabylo.

---

*) Srv. prvou a druhou řeč Cicerónovu proti Katilinovi!

**) Přechody musí býti ovšem i mezi všemi ostatními částmi řeči, aby vše jako řetěz, v němžto nižádný článek nechybí, pevně spojeno bylo.

Řečník v doslově:

a) pozírá do budoucnosti;

b) napomíná, vyhrožuje, varuje, upozorňuje, přeje, žehná, lituje, haní a pod.;

c) připojuje nějaké výminky k tomu, co v řeči byl řekl;

d) obrací hlavní myšlénky své řeči na posluchače, na dobu přítomnou, na sebe a pod.;*)

e) připomíná, že mohl by ještě dále řečniti, ale že končí již, aby neunavil posluchačů;

f) děkuje, že jeho řeč laskavě vyslechnuto;

g) končí vtipným, duchaplným obratem náhle a neočekávaně nebo znamenitými slovy proslulého mudrce, básníka, hrdiny, učence atd.

Co jsme pravili o délce úvodu, platí též o délce doslovu. Co týče se náhlého zakončení, toho není radno užívati, leč za zvláštních příčin; náhlé zakončení mívá obyčejně špatný účinek. Zapomenuté důvody, které bylo uvésti v provedení, do doslovu se nehodí. Myšlénka nejposlednější budiž co možná důrazna, aby spůsobila hluboký dojem v nitru posluchačů tak, jako vůbec celé zakončení bývá vrcholem výmluvnosti. Celkem pak doslov buď toho rázu, aby posluchač, slyše jej, cítil skutečně, že bude již řeči konec.

V š e c h těchto částí nenajdeme v k a ž d é řeči; řídíť se ústrojí každé řeči povahou předmětu jejího, látky a okolností. Za to zase p a r t i t i o a r e c a p i t u l a t i o bývá v řeči n ě k o l i k r á t e, ba někdy při k a ž d é její části.

6. O důvodech v provedení neboli pojednání.

Důvody mají v každé řeči úkol největší, poněvadž vlastně toliko jimi řečník může dosíci účelu svého. Všechna sebe mocnější a větší výmluvnosť, sebe prudší hýbání myslí, sebe živější líčení, sebe stkvělejší výklady jsou slaby a z pravidla směšny, neopírajíli se o důvody, pevnou půdu pravdy. Důvody jsou podstatou všeho, vše ostatní jest pouze přídavkem. I jest jim nad vše jiné vynikati a okazovati se v plném lesku, aby rozum posluchačů, často zatvrzelý a rozličnými předsudky opanovaný, přijměly přesvědčiti a poddati se. Pokud rozum není upokojen, pokud spěčuje se a námitky činí, nesnadno nalézti cestu k srdci. Třeba tedy promluviti o důvodech obšírněji.

---

*) Applikace tato jest ovšem možna již i v provedení neboli pojednání. S prospěchem však jest dotýkati se netoliko posluchačů, nýbrž i sebe k nim připojovati a říkati: „*Nám* jest potřebí..., *my*...“ a pod., a to zvláště když řečník něco vytýká, aby nezdálo se, že snad předpojatě nebo strannicky mluví a pod.; srv. 10. str. zde!

a) Důvodem jmenujeme onen poznatek, z kte
díme pravdy nějakého názoru. Důvod působí v rozu
a může býti vážen z dějin, ze zkušenosti, ze zákonů
a působivosti duše lidské, ze zásad filosofických anebo
myslu (a priori). Jest pak důvod buďto dokazovací
který, pravdu vystavě, rozum přesvědčuje, buďto kochací
který, hledě k citu a vystavuje krásu i líbeznost, mysl k
přemlouvací (suadens), který, dobro vystavuje, příz
působí. Do řeči hodí se nejlépe důvody přemlouvac
řečníku, aby účelu svého došel, p[illegible]em a nejprve půso
vůli posluchačů, jak již shora (na str. 9.) řečeno bylo. I bu
zde pouze tyto; jsou: čestnost a ohavnost, užitečnost a
možnost a nemožnost, snadnost a nesnadnost, příjemno
jemnost, potřebnost a nepotřebnost, rozumnost a ne
bezpečnost a nebezpečnost atd. Důvody dokazovací
viz v Jungmannově „Slovesnosti“ na str. 41.—48. vydán
A jaké jsou tvary neboli formy důvodů vůbec, o tom
stichově a Jandečkově „Logice“ na str. 47.—78. vydán
nebo v Šímkově „Logice“ na str. 99.—191.; zde stojte to
jejich: souvěstí (syllogismus), zámlka (enthymema), výčet
dilemma (trilemma atd.), úsudek řetězový (sorites) a staž
složený (epicherema).

b) Důvody v řeči mají býti podstatny a pádny,
vážny, úplny a vhodny. Aby pak dojímaly co nejvíce
chačů, toho lze dosíci jednak tím, že je hromadíme,
jak je seřadíme. Co týče se hromadění důvodů, n
tolik na tom, kolik důvodův uvedeme, jako na tom, jak
mohutny jsou, ale přece snáze účelu svého dostihneme,
deme hojně důvodů mohutných. Co týče se seřadění dův
ovšem požadavkem jest, aby byly seřaděny logicky; mi
i radno postupovati od menšího důvodu k většímu, od
jemného k dojemnějšímu, od méně pádného k pádně
vlastně má díti se nejen u důvodův, ale i v celé ř
zoveme to vzrůstáním řeči (incrementum).**) Uvádíu
slabé, bývá se značným prospěchem začíti pádnějšími, sla
doprostřed, ale tak, aby dojem prvých jimi byl zvýše
seslaben, a skončiti nejpádnějšími; počínáť si tu řečník
vojevůdce, který dává nejslabší část vojska doprostřed, i
pak a nejsilnější oddíly na obou křídlech. Také není d
důvody uváděti jednotlivě; lépe shrnouti je v jedno, aby
síle jako pruty jednotlivě snadno zlomitelné, svázemeli

*) Žáky s nimi seznámiti zůstaveno jest učiteli.

**) „Semper augeatur et crescat oratio,“ zní předpis
srv. str. 22.!

svazek; za to zase důvody mocné z pravidla mocněji účinkují, uvedeny jsouce jednotlivě.

Kromě toho sluší míti zření k tomu, by důvody, kterými řečník dovozuje pravdy toho, co zastává, měly místo prvé a důvody, kterými vyvrací namítky odpůrců, místo druhé; někdy však prospěšnějším býti jeví se oboje tyto důvody uvozovati společně, a jestliže řečník odpovídá na řeč, kterou jiný řečník měl před ním, lépe učiní, když nejprve vyvrátí důvody řečníka předešlého a potom teprve dovozuje pravdy toho, co sám zastává.

Důvody, kterými vyvracejí se namítky, nebývají v každé řeči, poněvadž mnohdy nic nelze namítati.

Namítky odpůrců vyvrátíme, když ukážeme, že nejsou pravdivy, že nemají podstatných důvodů, že odporují zkušenosti, že jsou nesmyslny, že jsou nebezpečny, že jsou škodlivy a p. Někdy lze vyvrátiti je toliko částečně a někdy také lze toliko zmírniti je, jako na př. tím, že omlouváme nějak to, co není možno zapříti. Vždycky však namítky buďte vyvraceny vážně, důstojně, důkladně a úplně, nikoli škodolibě a jízlivě nebo vysměvavě a uštěpačně.

7. Provedení neboli pojednání několika řečí Cicerónových.

a) *O velitelství Pompéjově.*

Účelem řeči bylo přijměti Římany k tomu, by vésti válku proti Mithridátovi bylo dáno vojevůdci jedinému — Pompéjovi; Cicerónovi bylo tedy ukázati, že Pompéjus jest nejzpůsobilejším vojevůdcem pro tuto válku a že válka tak jest důležita, že povinností Římanů jest voliti vojevůdce co nejobezřeleji a nejpečlivěji. Poněvadž druhá myšlénka přípravou jest k myšlénce prvé, Cicero mluví nejprv o ní, čině si rozvrh: „Nejprve hodlám promluviti o povaze války, potom o její velikosti a naposledy o volbě vojevůdce.“ *) Další pak provedení jesti toto:

1. Povaha války jesti takova, že měrou nejvyšší má povzbuzovati vaši pozornosť; běží tu:

a) o slávu římského národu;

b) o spásu vašich spojenců a přátel;

c) o největší důchody římského národu;

d) o majetek mnohých občanů, jehožto ztráta by také na stát zhoubně účinkovala.

*) Také ze příčiny psychologické Cicero mluvil o Pompéjovi naposledy; kdyby byl mluvil o něm dříve, Pompéjus by byl zase velmi ustoupil do pozadí, nežli by byl Cicero domluvil, a přece Pompéjus měl býti podstatou řeči, a proto podivuje se jeho velikosti právě ku konci řeči, by nadechl mysli posluchačů pro něj a by tedy snáze mohl pohnouti jimi, by zvolili jej vojevůdcem; srv. str. 22. zde!

Probrav jednotlivé tyto věci Cicero pokračuje: „Tím již dosti pověděno o povaze této války, nyní něco málo promluvím o její velikosti.“

2. Válka jest velmi obtížna a nebezpečna; neboť

a) dva mocní králové jsou nám v ní nepřátely;

b) mnozí jiní národové jsou proti nám pobouřeni, a vojsko naše nedávno bylo poraženo.

Po té Cicero, rozmítiv Římany, by horlivě pokračovali ve válce, a chtě nakloniti je v následujícím, aby zvolili Pompéja vojevůdcem, praví: „Dosti jsem již, tuším, o tom mluvil, proč tato válka jest samou svojí povahou nevyhnutelna, velikostí nebezpečna; zbývá, bych ještě o vojevůdci promluvil, kterého bychom k této válce voliti a tak důležitým podnikům v čelo postaviti měli.“

3. Jediný Pompéjus má čtyři vlastnosti, které náleží míti vojevůdci:

a) znalosť věcí válečných;

b) statečnosť;

c) vážnosť a

d) štěstí.

Dovodiv toho Cicero rekapituluje: „Když tedy válka tak jest nevyhnutelna, že nemůže býti zanedbána, a tak velika, že ji třeba vésti s největší péčí, a když můžete ustanoviti k ní vojevůdce, jenžto do sebe má výbornou znalosť věcí vojenských, výtečnou statečnosť, stkvělou vážnosť a neobyčejné štěstí: budeteli na rozpacích, zda jest vám užiti toho tak velikého dobra, kterého poskytují a podávají vám nesmrtelní bohové, byste zachovali a rozšířili obec pospolitou?“ By pak Cicero sesílil své důvody pro volbu Pompéjovu, upozorňuje ještě na výhodu, že Pompéjus dlí právě poblíže dějiště válečného a že může začíti válku vésti hned. Posléze vyvrací námitky protivníků.*)

b) *Za Sexta Roscia amérského.*

Účelem řeči bylo vyvrátiti obvinění z otcevraždy. Rozvrh Cicero činí si tento: „Tři věci jsou, pokud mohu souditi, které staví se nynějšího času Sextu Rosciovi na odpor: obvinění protivníkův, opovážlivosť a moc jejich. Vymyšlení viny žalobník Erucius vzal na sebe; úlohu opovážlivosti Rosciové**) sobě přisvojili, Chrýsogonus pak, který má tak velikou moc, mocí bojuje. Myslím, že o všech těchto věcech mluviti mi náleží.“ I mluví

1. o Eruciovi, vyvraceje důvody žaloby jeho tím, že

a) povaha a veškeren život obžalovaného svědčí o tom, že nebyl s to, by dopustil se zločinu toho;

---

*) Jak užil této řeči Řehoř Hrubý z Jelení, viz v Jirečkově „Anthologii“, sv. II., 4. vyd., na str. 38.—43.!

**) Magnus a Kapito, nepřátelé obžalovaného Sexta.

b) obžalovaný neměl proč zavražditi svého otce; nebyl od něho nenáviděn.

Vytýkaje potom Eruciovi, že, dav se přivésti k žalobě penězi, neměl zneužívati zákonů pro zisk a libovůli, Cicero vkládá rozjímání o žalobnících vůbec slovy: „Prospěšno sice, že mnoho jest žalobníků v obci, by skrocována byla bázní opovážlivosť, avšak pouze tak prospěšno, jestliže žalobníci nesmějí strojiti si z nás posměch,“*) zmiňuje se o nedbalém chování Eruciově při žalobě, slovy pak: „Běží zde o otcevraždu; žalobník neudává příčiny, pro kterou by byl syn otce zavraždil. Co při nejmenších proviněních a při těch lehčejších přestupcích, které jsou častější a téměř každodenní, bývá hlavně a nejprve vyšetřováno, jaká byla příčina zločinu, toho, Erucius mní, není potřebí při otcevraždě“ přechází k delšímu, ale vhodnému odbočení, v němžto mluví o otcevraždě vůbec, hledě ze strašlivosti a hroznosti její ukázati, že ne tak snadno leckdo může dopustiti se tohoto zločinu a že tedy též ani věřeno není ledabylým udáním, že někdo svého otce zavraždil, nýbrž že třeba spolehlivých důkazů.

c) Cicero, jsa jist nevinou svého svěřence, poráží Erucia dále ještě, ačkoli porazil jej již tím, že dokázal mu, že nemůže udati příčinu zločinu, a to tím, že ptá se ho, jak obžalovaný otce svého usmrtil, zdali sám či někým jiným; dokazuje, že ani sám ani jiným zavražditi jej nemohl, a zasadiv tak poslední a mocnou ránu Eruciovi, přechází k oběma Rosciům a mluví

2. nejprv o Magnovi, potom o Kapitónovi, snaže se uvésti je v podezření zločinu, z kterého Sextus jest obviněn;

3. o Chrýsogonovi, objasňuje jeho účasť v této věci.

Naposledy Cicero působí ještě v cit posluchačů, vykládaje trapný stav svého svěřence.

c) *Za básníka Archiu.*

Účelem řeči bylo ukázati, že Archias právem užívá občanství římského. Cicero vzal si za hlavní myšlénku své řeči: „Archias má občanství římské; toto nesmí mu vzato býti, nýbrž naopak musilo by mu býti dáno, kdyby ho ještě neměl,“**) a poněvadž málo měl důvodů pro prvou její část, snažil se hlavně tím, že nadšeně vychvaloval Archiu, obžaloby jej sprostiti, rozděliv si provedení ve tři oddíly:

1. Dokazoval důvody právními, že Archias ne neprávě požívá občanství římského.

---

*) Takové odbočení (digressio) v řeči nesmí státi se často a musí býti nenuceno, vhodno, samou látkou řeči skytnuto; hodí se na vysvětlenou, objasněnou, oživenou, znázorněnou hlavní nějaké myšlénky, na př. pádného důvodu.

**) O myšlénce té srv. str. 22. zde!

2. Vykládal, že Archias zasluhuje veliké vážnosti jako učenec, [illegible] při tom mravní cenu vědomostí a konče myšlénkou: „Homéra [illegible] města privlastnila si, ačkoli toliko jednoho býti mohl, a my [illegible] neuznávati?"

3. Vykládal, že Archias zasvětil svou činnosť oslavě jména římského a tím že veliké zásluhy získal si o obec pospolitou.

d) *Za Milóna.*

Účelem řeči bylo obhájiti Milóna k soudu pohnaného z toho, že Klódius byl usmrcen ve rvačce, která vznikla mezi ozbrojenci Milónovými a Klódiovými. I dokazuje Cicero, že Klódius bažil po životě Milónově, a to takto:

I. Probírá okolnosti před činem, soudě

1. z věci samé: a) komu z nich smrť druhého prospěla; b) kdo měl proč nenáviděti druhého;

2. z povahy a života obou, kdo z nich byl spíše schopen usmrtiti druhého;

3. z jiných známek: a) kdo dal na jevo, že druhého usmrtí; b) kdo z nich za jiným účelem nežli za vraždou dlel na místě, kde rvačka se strhla.

II. Probírá čin sám, rozjímaje:

1. o místě činu;

2. o výpravě obou cestujících v ono místo.

III. Probírá okolnosti činu, uvažuje:

1. chování Milónovo přímo po čině;

2. pozdější chování Milónovo.

Probrav toto vše ve prospěch Milónův Cicero přidává na sesílenou svých důvodů ještě část k věci nenáležející (extra causam), ve které ukazuje, že Klódius smrti zasluhoval, že však nebyl usmrcen úmyslem Milónovým, nýbrž vůlí bohů.

e) *Prvá řeč proti Katilínovi.*

Účelem řeči bylo jednak pohnouti Katilínou, by odešel z Říma, jednak ospravedlniti se, že Katilína posud nebyl odpraven.

1. Prvého účelu Cicero hledí dosíci tím, že promlouvá ke Katilinovi takto:

a) Nemůžeš nadíti se v Římě již ničeho, poněvadž tvé záměry jsou známy.

b) Další přítomnosť tvá v Římě jest veškerému státu nebezpečna, toť takový netvor nemůže trpěn býti déle v Římě.

c) Nic nemůže těšiti tě již v Římě, poněvadž tvá osoba zde nenáviděna jest a v ošklivosti, jakož vidno z toho, že, když jsi v senátě usedl, všichni senátoři tu část sedadel, kde jsi usedl, opustili.

d) Vlasť tebe nenávidí a bojí se tebe jako svého nepřítele.

e) Sám uznal jsi se zatčení hodným, chtě dáti se dobrovolně pode stráž; tož učiníš pro svoji bezpečnosť nejlépe, když z Říma prchneš.

f) Senát mlče schvaluje, bys vzdálil se z Říma, a odchod tvůj rovněž příjemným by byl římským rytířům a jiným počestným občanům.

g) Jestliže, zastrašen jsa mou řečí, prchneš z Říma, předvídám, že nenávisť nastane mi sice za to, ale na tom mi nesejde, jen když ono neštěstí zasáhne pouze mou osobu a zůstane odloučeno od neštěstí obce.

h) Poslal jsi již napřed své lidi a stříbrného orla a umluvil jsi s Manliem den schůzky, tož jistě také sám z Říma odejdeš.

2. Druhého účelu Cicero hledí po té dosici tím, že vloživ výčitku, že nedal posud odpraviti Katilínu, v ústa vlasti, odpovídá k ní, že

a) nebojí se nenávisti, která by mu snad vzešla z odpravy Katilínovy, aniž čeho jiného, nýbrž že toho neuznává státu za vhodno, dokládaje, že jsou mnozí, kteří nechtí věřiti ve spiknutí neb alespoň tváří se tak, a že úsudkem těchto dávají se říditi jednak špatně smýšlející, jednak nezkušení; tito pak že uvěří ve spiknutí, jestliže Katilína odebéře se k Manliovi;

b) smrtí Katilínovou nebezpečenství nebylo by odstraněno na vždy; upozorňuje, že by přívrženci Katilínovi zůstali v Římě a záměry jeho provedli také po smrti Katilínově, že však, když Katilína počne válku zjevně, odvede všechny své přívržence z Říma, a potom že bude lze rozeznati vlastence od nepřítele.

8. Jak uspořádati látku řeči?

Aby látka řeči byla řádně uspořádána, jest uspořádati ji logicky správně a prakticky (zvláště psychologicky) vhodně.

a) By látka logicky uspořádána byla, třeba jest uměti pojem od pojmu rozeznati, čímž teprve možno pojmy tříditi, t. j. určiti pravý poměr jednotlivých dílů nějakého pojmu mezi sebou.

Tříditi možno dvojako: výčtem jednotlivých druhův a výčtem částí pojmu; prvým způsobem roztřídíme na př. „řeč“ v duchovní a světskou, druhým v úvod, přechod, předlohu, rozdělení, provedení a t. d.; „lásku“ prvým způsobem v lásku k Bohu, ke bližnímu, k sobě samému, druhým v její povahu, účinky nebo vlastnosti. U prvého způsobu lze tříditi často ještě také v jednotlivé druhy; řeč duchovní i světskou roztřídili jsme na str. 11.

Aby tříděno bylo logicky, tříditi jest:

1. úplně tak, aby všechny díly dohromady skutečně byly celkem, a nikoliv aby některého členu se nedostávalo. Tyto díly musí býti dále

2. souřadny, t. j. tak uspořádány, by celek byl roztříděn ve své díly hlavní, a teprve potom aby tyto díly byly tříděny v díly další, nikoli pak aby díly dílů hlavních byly pomíchány již mezi díly hlavními.

3. Díly musí býti samostatny, t. j. takovy, by zcela jeden druhý vylučoval, a nikoliv aby část dílu jednoho v jiném díle byla obsažena.

4. Nižádný díl nebudiž cizím, t. j. takovým, aby nehodil se k celku.

b) By látka prakticky (psychologicky) uspořádána byla,*) jest mimo to, co posud bylo řečeno, ještě dbáti:

1. by roztřídění bylo prosto a jasno; toť musí býti dáno přirozeně a nehledaně látkou řeči; látka musí děliti se sama sebou, a nikoliv, aby byla násilně trhána nebo přílišně rozkouskována;

2. by látka byla roztříděna tak, aby řeč vzrůstala ve všech svých částech i ve svém celku; srv. str. 16.;

3. by živly poučující a přesvědčující byly uvedeny před živly, které působí na vůli posluchačů; srv. str. 17.

Hlavní myšlénka řeči má býti z pravidla jednoducha, ale stává se přece, že bývá složita, jsouc o dvou nebo více částech; tyto části pak ovšem v témže pořadí, ve kterémžto proneseny byly, činí oddíly řeči, a jest jim tak úzce a přirozeně, jak jen lze, k sobě lnouti. Seřaďovány jsou takto:

a) V prvé části myšlénka všeobecně jest propovědděna, ve druhé pak zvláštní okolnosť aneb omezení nebo stupňování (vždycky něco zevrubněji určujícího) vzhledem k ní proneseno; na př.: Musíme chopiti se zbraně pro vlasť, a to hned. Budete mocni, ale toliko, budeteli svorni. (Příklad, kde myšlénka stupňována, viz v řeči za Archiu na str. 19.)

b) Myšlénka rozličným vzhledem jest pozorována neb udíleno o ní poučování, na př. o čestných úřadech světských: Co jsou a jak zneužíváme jich, a to vzhledem k Bohu, vzhledem k bližnímu a vzhledem k sobě samým.

c) Prvá část myšlénky pojata theoreticky, druhá prakticky; na př. o síle parní a o jejím užití.

d) V prvé části myšlénky ukázáno, co činiti jest, ve druhé, jak vykonati to; viz Cicerónovu řeč o velitelství Pompéjově na str. 17. zde!

---

*) Řečník, hledě krásou přednášky své poutati, „buduje řeč svou více dle psychologických nežli logických vodítek a podkládá ji uměleckou osnovu". (Josef Durdík v „Poétice" na str. 78. dílu I.)

9. O postupě, kterého jest dbáti pracujícímu o řeči.

Každému řečníku hodlajícímu řečniti, jest uvážiti předkem a nejprve tři věci: co, kde a jak říci chce, zvláště pak o řeči pracujíce, dbejmež asi tohoto pochodu:

1. Volíce si látku ke své řeči uvažujme, zdali přiměřena jest našemu věku, našemu stavu, našim schopnostem; potom zdali přiměřena jest posluchačům, před nimižto ji chceme přednésti; posléze zdali přiměřena jest okolnostem a poměrům časovým i místním.*)

2. Po té uvažme, zdali látka ta jest bohata, zdali jest řečnického provedení schopna a zdali lze dodati jí u posluchačů důležitosti.

3. Uvažme náležitě, k čemu posluchače svou řečí navésti, přemluviti, o čem poučiti, přesvědčiti a vůbec jakého účelu svou řečí dosíci chceme.

4. Najděme si hlavní myšlénku své látky, kteráž obsahovala by nejdůležitější, o čem řeč má jednati. Myšlénka ta budiž z pravidla jednoducha**) a nám zcela určita, jasna, zřejma, všestranně pochopena, by nás nesváděla k jiným myšlénkám vedlejším, které by se nehodily do řeči naší, a bychom netapali v neurčitosti, nýbrž úplně ji opanovali. Patřeme na ni jako na duši své řeči, a pojme k ní pouze takové jiné myšlénky a tak, aby opravdivě i přirozeně z ní vyplývaly.

5. Promysleme podmět a výrok této myšlénky a hleďme poznati, které pojmy jsou jim podřízeny, které pravdy mohou v úvahu vzaty býti u toho neb onoho.

*) „Majíli volné přednášky a cvičení řečnická ve školách dosti činiti účelu svému, by totiž studující učili se nejen s rozmyslem mluviti, nýbrž i s rozumem řeč poslouchati, nutno setříti přísně osvědčených pokynů. Mně ze všech návodů, jichž jsem se kdekoli dočetl, nejvíce zalíbil se ten, jejž podává instrukce pro reálky na str. 45. Cvičení řečnická nebuďte podnětem, aby žák o látce nepochopené nebo toliko zpola pojaté široce vykládal slovy planými, a dějte se tak, aby veškera třída obrátiti je mohla k svému užitku. Themata určujeme žákům buďto sami nebo dávajíce si od žáků předkládati seznam themat, která si obrali, vyvolujme nejpříhodnější. Při tom ovšem může se státi, že leckomu zavrhneme všechna themata a dáme přece své. Každým však řádem omezujme látku tak, aby přednášející žák dobře ji ovládl a stál na pevné půdě, a též aby látka všem žákům ve škole tak byla přístupna, by řeč nebo přednášku s účastenstvím sledovati mohli a jí rozuměli.“ (Jos. Grim v „Paedagogii“, roč. 1883, na str. 157. a 158.)

**) Srv. str. 22.!

6. Hledejme přiměřených a potřebných výrazů, vysvětlivek, důvodů, podobenství, přirovnání, svědectví, příkladů, protiv a t. d.

7. Přihlížejme k výběru krásných slov a vhodných zaokrouhlených vazeb, vymýšlejme ladné a přesné myšlénky.*)

8. Uvažme, kterých tropův a figur užili bychom nejvhodněji a nejpřípadněji.

9. Rozvažme, co by mohlo namítnuto býti a jak bychom to vyvrátili, a střezme se, bychom nepodali možnosti k namítkám novým.

10. Přemýšlejme, jakými a kterými úvahami a pozorováními bychom měli proplésti svou řeč.

11. Uvažme, jak lze probuditi v úvodě zvědavosť, náklonnosť, pozornosť a t. d. posluchačů.

12. Napišme si dobré a vhodné myšlénky hned, abychom jich nevypustili z paměti.

13. Seznámíce se úplně s látkou své řeči a zaopatříce si hlavní myšlénky hleďme řádně rozčástiti řeč a myšlénky logicky a psychologicky spořádati; obé jest velice důležito.

14. Z částí řeči vypracujme úvod nejdříve, nikoli snad až naposledy, jak někteří radí; jestiť zcela přirozeno začíti počátkem řeči, a myšlénky plynou nám snáze a hojněji, dbámeli přirozeného chodu, a dobrý počátek často může naladiti velmi šťastně mysl naši a může rozjařiti nás pro látku, kterou k řeči jsme si obrali.

15. Když pak, majíce na paměti netoliko, co zde, ale také vše, co dříve v tomto spise bylo uvedeno, již vypracovali jsme celou řeč na nečisto, nechme leželi ji několik dnův, aby stala se nám jaksi cizí, a teprve potom znova ji čtěme, a to hlasitě, bychom poznali, zdali náležitě jest upravena pro vkusný přednes: opravujme ji a opravenou opišme na čisto, bychom snáze mohli učiti se jí na paměť.

Poznámka. Již na str. 8. bylo praveno, že studujícím vhodno skládati řeči dějepisné. Při těchto pak jest hleděti skladateli hlavně ke třem věcem: 1. k povaze osoby, které řeč do úst vkládáme; 2. k posluchačům oné osoby, k jejich náladě a postavení; 3. k účelu, jehož osoba ta řečí má se dobrati. Mimo to jest ukázati ke všem osobním poměrům mluvícího, k okolnostem, které jsou známy z dějin, jazykův, obyčejův a víry posluchačů, které jsou způsobily, by objasnily a vysvětlily věc, o niž to běží.

*) Krásně řečnil na př. Napoleon I. k vojsku svému před pyramidami egyptskými: „Vojínové, čtyřicet století na vás pohlíží!“, avšak dojista krásnější byla slova kapitána Nelsona před bitvou u Abukira: „Vlasť očekává, že každý z vás bude konati dnes svoji povinnosť!“

10. Jak učiti se řeči na paměť?

Řeč, kterou řečník čte, jistě nedojme posluchačů tak, jako když z paměti jest mluvena; nemajíť tu místa nanejméně pohyby rukou, a čtoucí má obyčejně oči upřeny na papír, což velice vadí dojmu přednesu. I jest žádoucno učiti se řeči na paměť, a to takto:

1. Nejprv ovšem třeba náležitě řeči porozuměti, v ni zcela myslí se ponořiti; naučiti se na paměť slovům, jimžto nerozumíme, jest velmi nesnadno.

2. Potom potřebí vtisknouti si v paměť hlavní myšlénky, přehled a postup celé řeči, její rozvrh, její části, její účel.

3. Není radno začíti přílišně brzo učiti se řeči na paměť; dostačí dvě, nanejvýše tři neděle přede dnem, v nějžto řeč přednášeti jest. Začnemeli učiti se přílišně brzo, látka řeči sprotiví se nám, omrzí nás, a čemu jsme se naučili, znenáhla zase zapomeneme spoléhajíce, že to již umíme, a potom přednášejíce leckdes uvázneme, nemajíce všeho v čerstvé paměti. Ovšem závisí také na okolnostech, kdy začíti jest učiti se řeči, a má váhu svou i paměť řečníkova.

4. Neučme se jednotlivým větám, nýbrž vždy na jednou celé jedné části řeči, tedy nejprve celému úvodu, po té části další, úvod při tom opakujíce a přehled celé řeči na paměti majíce a t. d.

5. Když pak již celá řeč utkvěla nám v paměti, přednášejme si ji hlasitě a zvolna, hledíce vše říci hlasem příslušným a za přiměřených posunův a za vhodných pohybů svých rukou.

6. Zvláště však náležitě přivlastniti si jest úvod; snadnoť může státi se, že, až vystoupíme před obecenstvem, prvý pohled na ně nás zarazí, a my nebudeme věděti, co chceme říci.

7. Učme se řeči z rána nebo za klidu večerního, nikoli pak ihned po jídle.

8. Učme se z rukopisu čtitelně psaného a toliko z jednoho a téhož rukopisu, bychom podrželi místní paměť, výbornou pomůcku, něco si zapamatovati; také pomáhá zapamatování počátky částí řeči a jiná důležitá místa podškrtnouti nebo nějak jinak poznamenati.

9. Učme se více věci nežli slovům, abychom mohli pomoci si přednášejíce řeč, kdybychom snad některých míst zapomněli.*)

---

*) Řečnění liší se od recitace (odříkávání, přednášení) tím, že jest aspoň co do formy improvisací okamžení, tudíž přímým výplodem ducha; naproti tomu recitace bývá vždy reprodukcí slov cizích anebo vlastních, dříve již do vhodné formy vpravených a v paměť způsobem více nebo méně mechanickým uložených. Ovšem i řečnění předchází

10. Mnohý není s to, by hned to, čemu byl naučil se na paměť, věrně přednesl, nýbrž musí uplynouti mezi učením na paměť a mezi přednášením větší menší doba. Jest podivuhodno, jak v takovéto případnosti mnohdy jediná noc paměť může utvrditi. Proto mnohý věnuje s prospěchem čas před spaním učení na paměť.

11. V den, kdy jest řeč přednésti, přečtěme si ji ještě jedenkráte doma celou, neunavujme se však již, hlasitě ji přednášejíce, a když vystoupiti máme, uveďme si na paměť celý rozvrh a přehled řeči.

11. O přednese řeči.

Když kdosi ptal se Démosthena, co by prvou bylo v řečnění věcí, odpověděl, že přednes, co druhou, totéž a totéž i třetí, dávaje tím na jevo, že byť řeč sebe dokonaleji a uměleji byla spracována, jestliže řečník nepřednese jí řádně, mine se s účelem svým.*) I jeví potřeba dáti některé pokyny o tom, jak se chovati, když vystupujeme na řečniště a zvláště když na něm již stojíme:

1. Nejděme rychle na řečniště, bychom tam nepřišli udýcháni.

2. Nevystupme lehkomyslně a nedbale, jako bychom nedělali si nic ze svých posluchačů nebo snad dokonce jako bychom jimi pohrdali.

3. Vystoupíce pokloňme se slušně a s takovým výrazem v obličeji, by bylo z něho patrno, že vážíme si svých posluchačů.

4. Tělo své držme po celou řeč slušně, přirozeně, nenuceně a vzpřímeně, ale ne pyšně; hlavy své nekloňme dolů ni na stranu;**) zrak náš nebudiž nejist, všetečně semo tamo roztoulán anebo kdo ví nač upjat, nýbrž k posluchačstvu slušně obrácen; plece mějme stejně zvýšeny, obě ramena stejně vysoko; stojme na obou nohou, nemajíce nohy rozkročeny, nýbrž mírně sraženy.

5. Povaha látky řeči zračiž se v našem obličeji; tedy, jestliže jest vesela, netvařme se smutně, a naopak.***)

6. Prve, nežli jmeme se řečniti, poohlédněme se poněkud, ovšem ne na dlouho, po svých posluchačích, abychom oddechli si a smělosti dodali, a řečníce již nepohlížejme stále toliko k jedné straně, nýbrž střídavě ve tvář všech posluchačů.

obyčejně jakási příprava, která však táhne se pouze k obsahu myšlénkovému, nikoli pak i ke způsobu přednesu a jeví se nejpřiměřenější v podobě logické disposice." (Dr. G. A. Lindner v „Paedagogii", ročn. 1880., na str. 409.)

*) Viz i Durdíkovu „Kallilogii".

**) Nejlépe jest míti ji na straně ruky, kterou konáme pohyb.

***) Výjimkou jsou tu řeči komické, při nichžto řečníku mnohdy tím smutněji jest se tvářiti (vlastně přetvařovati), čím více má posluchače rozveseliti.

7. Hlas svůj upravme dle místnosti a společnosti, kde nám jest řečniti; jinak jest řečniti venku, jinak v místnosti uzavřené, jinak před malou společností v místnosti malé, jinak přede společností velikou ve veliké místnosti.

8. Nepočínejme řečniti příliš horlivě a s vysoka; vyčerpali bychom si tím hlas a, když bychom ve příhodnou chvíli jej chtěli sesíliti, byli bychom s ním třeba již u konce. Někdy ovšem také povaha látky řeči žádá počíti hlasem silným a víc a více mírniti jej.*)

9. Šetřme dechu, šetřme ho pro okamžení závažná, důležitá, která vyžadují všech našich sil a mocného jejich napjetí. Dbejme pravidelného, zřízeného dýchání, vdechujme v čas, dokud zásoba vzduchu ze plic není ještě zcela vyčerpána, zároveň však tak, aby řeč tím nebyla trhána a dojem její přerušován.**) Vhodno také vdechovati vzduch při leckterém pohybu rukou, kdy přirozeně přestávku jakousi lze učiniti.

10. Řečnění naše podobej se více zajímavé a napínavé rozmluvě nežli mechanickému odříkávání z paměti; nebudiž nijak patrno, že jsme se řeči učili, nýbrž jev se každé slovo tak, jako bychom s patra mluvili.***)

11. Řečněme tak, aby bylo zjevno, že opravdově a zcela jsme přesvědčeni o slovech, která pronášíme.

12. Řečněme tak, aby posluchači mohli rozuměti náležitě každému slovu; nepolykejme koncovek slov, nemluvme nedbale, přitlumeně a pod.

13. Neřečněme tak kvapně, bychom neměli ani my kdy oddechnouti si ani posluchači mysliti, a také zase ne tak zdlouhavě, bychom chladnokrevně slabiky a slova natahovali, přestávky bezúčelně rozmnožovali a celou řeč vláčeli. †)

---

*) „Pan Berryer, proslulý právník francouzský, vypravuje o sobě, že prohrál jistou při proto, že počal, nepozoruje toho, obhajovací řeč svou tónem poněkud vyšším než obyčejně. Jazyk unavil se brzy, únava přešla na spánky, ze skrání konečně do mozku, i pozornosť přílis byla napjata roztřišťujíc se, poněvadž orgán nad míru byl napínán, myšlénky počaly se hatiti. Řečník zbavil se z části duševních svých schopností tím, že nesestoupil v čas s výše, kam hlas jeho na počátku řeči hned se byl vyšinul." („Divadelní listy", roč. 1882., na str. 24.)

**) „Dorival vdychoval vždy při hláskách *a*, *e*, *o*, — kdy otvor úst se rozšiřuje — a proud vzduchový, maje volný vstup, dovoluje vdychovati, aniž by posluchač toho na řeči pozoroval." („Divadelní listy", ročn. 1882., na str. 25.)

***) Viz na str. 79. dílu I. Durdíkovy „Poétiky".

†) Chybuje řečník, chtě rychlým přednesem svou řeč anebo některá místa její skrátiti. Chtě skrátiti prodlouží ji tím právě. „Nejdelší v divadle pro obecenstvo jest na př. vždy rychle přednesená scéna. Poslu-

14. Šetřme všemožných pravidel dobré výslovnosti české, a mějme bedlivé zření ke správnému přízvuku slovnému i větnému.*)

15. Dbejme vhodné měny svého hlasu při dělidlech mluvnických (,;:?!.—) jakož i při důraze, kladeném na jednotlivá slova i celé věty, ovládajíce jej náležitě tak, abychom jím netoliko uměli stoupati a zase klesati, kde potřeba káže, a klásti tak přiměřený důraz na místa důležitá a významná, nýbrž abychom též uměli přimísiti v tento důraz cit, který provívá nás a v našem hlase výrazu dochází, a tak své posluchače okouzlili; zoveme to barvitostí hlasu (timbra) a připojení této k důrazu přízvukem citu (emfasis).

16. Jednotlivé části řeči začínejme mírnějším hlasem, a teprve později dle potřeby jej zvyšujme **) tak, aby, veda důkazy, byl pevný a mužný, ve přechodech snížený, v zakončeních silný a plný, ve prudkých dojmech mocný a pohnutlivý, ve tklivých jemný a něžný, ale všude přirozený a srozumitelný, prostý přepjatosti, náruživosti, a nikoli příkrými přechody z jednoho hlasu v jiný zpotvořený.

17. Tážíce se hlas zvyšujme, při závěrečných přestávkách snižujme. Při několikačlenných souvětích povznášejme jej poněkud na konec každé věty předvětí, bychom budili pozornost posluchačův i k následujícímu, na konec předvětí zvyšme jej asi tak jako při otázkách, po té učiňme přestávku a v závětí snižujme jej čím dále tím více.

18. Varujme se nemírnosti, přepínání, nadsazování, odporného křiku, jednozvučnosti, t. j. mluvení beze zdvihu a klesu a vůbec beze vší měny hlasu, rovnozvučnosti, t. j. ustavičně stejného stoupání a klesání hlasu.

19. Vůbec držme svou řeč v jakési střední poloze, z které dle požadavků myšlének a citů vystupujme do výšky a klesejme ve hloubku, ke které však stále opětně se vracejme právě tak, jako hudební skladatel vrací se k základnímu tónu.

20. Posuny v našem obličeji buďte výrazny, t. j. obličej (hlavně ovšem oči) buď živým obrazem našeho vniterného přesvědčení a pohnutí, pohyby rukou buďte volny, živy, střízlivy a okrouhly, toliko ve hlavních rysech vykládajíce,***) a jak posuny tak pohyby ušlechtily, důstojny a řeči případny a vhodny; jest nám označovati

---

chači jsou velmi důmyslni; z pospěšné řeči poznají, že mluvený monolog jest příliš dlouhým, jinak nebyli by to snad docela spozorovali; avšak, upozorněni jsouce jaksi hercem, stávají se netrpělivými.“ („Divadelní listy“, ročn. 1881., na str. 206.)

*) Viz na str. 503.—505. dílu I. Durdíkovy „Poétiky“.

**) Srovnej, co řečeno shora pod 8.!

***) Při některých místech řeči pohybů rukou není třeba.

jimi zcela jen totéž, co pronášíme slovy; také sluší dbáti, bychom neopakovali jich často týmže způsobem.

21. Vůbec nebudiž v našem přednese nic nuceného, nic strojeného; prostota a přímosť budiž nám pravidlem ve všem všudy; zvláště však střežme se bedlivě všeho toho, co napodobiti bylo by na posměch.

22. Dokončíce řeč pokloňme se opět a neodcházejme s řečniště s dětinskou radostí, že již konec; výraz obličeje našeho zůstaň úplně takový, jaký byl za přednesu.

Poznámka. „Na žácích poslouchajících jest, aby po skončené řeči nebo přednášce hlavní momenty reprodukovali a spozorované nedostatky v disposici nebo poklésky proti logickému a psychologickému uspořádání vytkli a opravili.“ (Jos. Grim v „Paedagogii“, ročn. 1883., na str. 158.)

B. Příklady.

1. Příklady úvodův.

a) Zvolil jsem k této přednášce, kterou jsem po přání . . .*) na se vzal, látku, jižto pokládám za srovnalu i s nehynoucí památkou muže, jehožto neunavenou činnosť vědeckou dnes slavíme, i s účely . . ., totiž výklad o . . .

b) Když jsem, převzav čestný úkol přednášky v této veřejné a slavnostní schůzi . . ., přemýšlel, který předmět bych měl voliti, bylo mi třeba přihlížeti jednak k důstojnosti naší schůze, jednak však i k tomu, by předmět byl takový, jaký by ve krátké době dostatečně vyměřené vyložen býti mohl. I vidělo mi se po delší úvaze voliti . . .

c) Již často při oslavě důležité a památné události byla předmětem naší úvahy smrť znamenitého muže; již často viděli jsme, že náhlý zánik jediného života uvedl malé vesnice i veliká města, ba celé národy a říše v žal a smutek anebo naopak v radosť a ples. Ale zřídka kdy smrť nějakého muže způsobila tak rozličné pocity, tak rozličné převraty jako smrť muže, kterému dnešek jsme zasvětili, jako smrť oslavence našeho . . .

d) Smímli odvážiti se vystoupiti před vás já, jehožto schopnosti jsou ještě tak nevyvinuty, jehožto síly jsou tak slaby? Nemámli spíše do nejzazšího pozadí ustoupiti nežli pronášeti tuto svoje myšlénky, svoje slova, která nejsou hodna vaší pozornosti? Než pohled váš povzbuzuje mě . . .

e) Máli ten, kdo chce velebiti vlastnosti slovutného muže, i sám býti slovutným aneb alespoň máli míti schopnosti, by slovutným státi se mohl, nemohu ovšem sobě nijak osobovati, že bych byl dnes řečníkem dobrým; pakli činí někoho způsobilým k takovému velebení mnohaleté obcování s oním mužem, důvěrná známosť s jeho ctnostmi, vroucí láska

*) Tečky značí, že něco třeba doplniti.

k němu a svrchovaná úcta, mohu ujíti se směle slova na pochvalu muže, kterého sešli jste se oslavit, na pochvalu . . .

f) Víte, komu tato budova jest zasvěcena, víte, že vděčné naše město zřídilo ji ku poctě šlechetného občana, který za všeobecné nouze a bídy obětoval jmění své i zdraví svým chudým spoluobčanům. Víte, že jméno jeho jest . . .

g) Kdybych já pozbyl toliko přítele svého, nezjevil bych zde své žalosti; ale ten, kohož oplakávám, měl tak řídké ctnosti a byl tak vážen ode všech, že bych ublížil jeho památce a nesplnil vašeho očekávání, kdybych neoddálil se ode pravidel obyčejných. Nikdy obecná útrpnosť nebyla tak živa a tkliva. Srdečné hoře jest viděti v každém stavě obce; každému zhynul otec. Jsa přesvědčen, že smrť . . . jest národním zármutkem, mohu nadíti se dojista vaší náklonnosti. Nechci opisovati . . ., řeknu . . .

h) Ticho jest kolem hory Blaníka. Tam hluboko v jejím lůně spí pevně sbor Václavských rytířův. Až prý bude nejhůře v české zemi, tu znamení bude jim dáno, by probudili se, tu trouba jejich válečná zazní — a oni, vedeni jsouce svatým Václavem, vyrazí z hory, pokoří nepřátely a osvobodí drahou svoji vlasť.

A bylo nejhůře! Nepřátelé přemohli nás a zdrtili všechnu naši sílu a slávu. Vyprávěti, kterak všechno to se stalo, trudilo by mysl vaši. Pobiti a vyhnáni byli věrní Čechové, knihy naše spáleny, statky cizím rozdány, a ten zbylý český lid stál tu v největším zoufalství, opuštěn, zrazen a ubíjen jsa ode všech, ztráceje již paměť o sobě a klesaje do hrobu. Nejhůře bylo již a — rytíři nepřišli? — Přišli. Jeden z prvých a nejudatnějších těch rytířů blanických jest oslavenec náš . . .

ch) Nejsou tomu ještě dva roky, co s okem slzami zarosenými ubírali jsme se z posvátného . . ., kde rozloučili jsme se navždy se svým drahým . . . V úplném květu síly tvůrčí zašel k otcům na žal všech upřímných synů národu našeho. „Avšak — ty nejsi mrtev — ty jsi nesmrtelný! toliko s tvou rakví jsme se rozloučili. Duch tvůj dlí mezi námi, a domovem tvým jest srdce naše, z kterého nedovede tě vychvátiti žádná moc! Ta láska, která žije po tobě, nemenší jest nežli tvoje nehasnoucí, nevadnoucí sláva!“ Ta slova byla posledním naším pozdravem, jejžto vysýlali jsme za oslavencem do pustého hrobu. A slova ta nebyla pouhým zvukem, ona zůstala pramenem živým; byla semenem v naše srdce a vydala záhy ovoce. Dnes pak zříme před sebou prvý uzralý plod, prvý skutek, jímžto dává se před veškerou veřejností na jevo, že památku . . .

i) Bylo to za dob, kdy humanismus počal rozšiřovati své kořeny po evropské půdě, kdy humanismus uspávaný a hýčkaný na ňádrech římské hierarchie pojednou se probudil a svá hrozná ramena rozepjav i vlasť českou k sobě přivinul a ji objal. Než, což byli by zpomohli slavní učňové čeští slavnějšího ještě Beroalda z Bonónie, kdyby klassicismus a humanismus byli přenášeli na půdu českou pouze jazykem

cizím, jazykem mrtvým, jazykem tehdejších národu českého mučitelův? I bylo nevyhnutelno, by humanismus šířen byl v naší vlasti jazykem domácím, jazykem českým. Utěšenějším tudíž úkazem, než onino humanisté — kteří domnívali se, že ciceronský věk s nebe strhnou uhlazenými verši a epištolami latinskými, a kteří jazyky národní za sprosté pokládali — jest v řadě spisovatelů českých několik mužů, kteří klassické spisy starověké jali se překládati na jazyk domácí. Toť byla teprve pravá dráha k osvětě, humanismu domácímu. A mezi těmito muži, kteří po vlastech českých klassické učení jazykem domácím šířili a rozšířené pěstili, jest oslavenec náš...

j) „Bujný oř jest mluva naše — ušlechtilé úrody, — bezmezím se toulá plaše — jak syn drahé svobody." Těmito slovy velebě jazyk český, slavný básník „Růže stolisté" František Ladislav Čelakovský vyslovil svrchovanou chválu o lahodě a půvabnosti, o bohatosti a význačnosti drahé nám mluvy mateřské. Doba sama, ctění pánové, vyznamenávajíc se svou, ať tak dím, rozháranosti, uvádí mimoděk nám slova básníkova na mysl a nutí přemýšleti o nich...

k) Bratři! Jako ve přírodě tak i v životě národů střídají se noc a den, teplé jaro a mrazivá zima, tak i k nám po dlouhé tmavé zimě zavítalo před 20 lety nové politické jaro, a ve všech tepnách národního našeho organismu zabušil čilejší, zdravější život; srdce vlasti opět okřávalo. V posvátných hájích českých rozléhal se opětně zpěv domácího ptactva a z Parnassu českého zaznívalo zase nadšené varyto nových Lumírův a Zábojů! Za utěšené této doby, omlazení českých srdcí, povznesl se z lůna české mládeže mladý bujarý „Sokol" vysoko nad žírné luhy vlasti a, směle krouže v neobzírném vzduchu, sílil křídla svá a tužil se k vyššímu a vyššímu vždy vzletu, potápěje ducha svého v oněch výšinách ušlechtilého idealismu, kam nevniká šum a trud všedního klopotu, kde prýští se křišťálové zřídlo čisté lásky k vlasti a svobodě. Tak vzniklo bratrstvo českých „Sokolů"!

Jakýže jest význam, jakýž účel jeho?...

l) Právě tak jako v životě jednotlivcově jsou chvíle šťastné i osudné, právě tak jsou v životě národův okamžení, jichžto potomci s hrdostí a s myslí povznešenou vzpomínají, neb ode kterýchž, uchváceni jsouce vniterným bolem, se odvracejí. Nesnadno říci, zda chvíli tuto, ve kterou jest nám položiti základ k hrdé mohutné budově..., nazvati jest chvílí šťastnou či nešťastnou, neboť...

m) Nejčastěji lidé posuzují lidi. Jeden tak, druhý jinak soudí, jak se komu vidí. Obyčejně ovšem rozhoduje osobní náklonnosť anebo nepřízeň, a tak slýcháme druhdy o témže člověku úsudky velmi si odporující. Přece však lid, arci za delší teprve dobu, utvoří si úsudek o člověku, s nímžto často obcuje, celkem dosti pravý, říkávaje: „Jest muž rozumný, zlý člověk, dobrák" atd. Nejkrásněji ovšem zní z úst lidu: „To jest člověk dokonalý." Vzdělaný řekne o takovém člověku, že má nebo že jest charaktér.

Aby se, pánové, toto o člověku říci mohlo...

n) Staneli se ve přírodě pád ohromného nějakého tělesa, daleko i rychle se rozšiřuje, co takovým pádem způsobeno. Spadneli do jezera nějaký balvan, jak daleko rozbíhají se kola jím rozkývané vody; sesujeli se kde starý hrad, zatřese i zahučí to dalekými krajinami; když r. 1794. burácel Vesuv, nebylo chvění křečovité jen v půdě poloostrova italského, ale přestalo také léčivou vodu vydávati v Čechách karlovarské vřídlo: ano daleko a rychle se rozšiřuje, co způsobil ve přírodě pád ohromného nějakého tělesa.

Podobný úkaz nalézáme také v lidské společnosti. Osob nepatrných odcestuje totiž odtud branou smrti každoročně na tisíce, a někdy sotva nejbližší okolí zví o jejich úmrtí: ale pád muže znamenitého, daleko široko oslavovaného, jakéž a jak rozmanité rozechvění po krajinách blízkých i dalekých pád takový způsobí ... Když vůdce vojsk karthaginských Hannibal r. 183. př. Kr. byl se v Bithýnii u krále Prúsia otrávil, jak podivně působila zpráva o jeho pádu na krajany jeho, vrstevníky i nepřátely po Evropě, Asii i Africe, ano mezi mládeží studující dosud vyprávěno jest o bojích, činech a trpkostech, o vychytralosti a různosti jeho. Když ...

Ale nač pak hledám dokladů za horami a za mořem, maje jich v koruně české více nežli dosti? Když rekovný Otakar II. zradou po pomstě prahnoucího Miloty z Dědic r. 1278.... nebo když ... Čím znamenitější díla kdo vyváděl, čím více lidstvo blažilo se účinky jeho snah anebo dosud snad blaží, tím na větší množství osob smrť jeho působí a působí tím rozmanitěji.

Podivnou, víře skoro nepodobnou, o vděčnosti lidského srdce špatné svědectví dávající výjimku činí tohoto vůbec uznávaného pravidla muž ten, jehož úmrtí si letos připomínáme ...

o) Slavnostní pocit povznáší dnes slova má — jestiť předvečer památného dne: zítra ... bude tomu právě ..., co narodil se muž, jehožto smělá myšlénka netoliko novou dobu ... počíná, nýbrž odtud na všechny názory lidské o ... nejrozhodnější účinek projevila, účinek snad posud ne dosti oceněný a ve svém dalším průběhu přímo nedostihlý. Muž ten jest ...

p) Podívejme se nejen po vlasti své, ale i po daleké cizině, všude lid staví pomníky, zasazuje pamětní desky, zakládá ulice i města, sady i domy, fondy k účelům národním a jiné, vše to na památku mužův o vlasť zasloužilých.

Učenec Carlyl pravil jednou: „Ukaž mi, koho ctíš, a poznám povahu tvou.“ A jinde praví: „Komu chce národ sochu stavěti? Tato otázka vyslovuje jeho budoucnosť.“

A právem!

Podívejme se na umělce, již obírají se krásným uměním výtvarným v ploše i v prostoru, jako jest malířství, sochařství, řezbářství, stavitelství a umění dramatické. — Zdaž nechválí lid i mužů, vynikajících v krásném umění slyšitelném: totiž v básnictví, hudbě a zpěvu? — Slyšíte všude hlasy: „To byl muž zasloužilý, ten národ svůj povznesl.“ —

Všem těm oslavencům přejeme, ano my s ostatními rádi zásluhy jejich veřejně uznáváme, ale táži se vás, přátelé shromáždění, zda nemá také... alespoň *na takové* uznávání práva jako jmenované osoby, v oboru krásného umění vynikající, či jest působiti v duševní rozvoj člověka obrazem, zdařilou básní, románem, pěknou sochou, zpěvem a hudbou více, nežli...

q) Není snad ani jediného člověka, jenž by se zvláštní zálibou neposlouchal anebo nečetl o mužích proslavených ať již ve vědách aneb uměních, ať již činy válečnými nebo politickými. Ku hvězdám, které velikostí svou nebo jasností světla vynikají nad jiné, zvláště zraky své obracíme, a čím jsou takové hvězdy na pestrém blankytě nebes, tím jsou a byli mezi námi muzové zvláště slovutní. Byly to hvězdy první velikosti, my však jen honosíme se leskem jejich nám půjčeným, a přece tak rádi a právem činíme. Nebo tak právě vzpomínáme si na jejich ctnosti, jejich vlasteneckou obětavost, horoucí lásku k vlasti, učenost, neohroženost a vytrvalost na dráze životní a úspěch k oslavě svého národu, tak v lesku jejich se zrcadlíme, tak září jejich rozehříváme srdce své k činnosti, tak povznášíme se k důstojnosti jejich. Každý národ vzdělaný za všech věků měl své hvězdy první velikosti, měl a honosil se muži proslavenými *nejen slovy*, ale i skutky.

Hledíme-li na národ náš, národ český, shledáváme v něm ihned v sem tam báji osoby znamenité a ve světle historickém vystupují nám vstříc celé řady mužův i žen výtečných. Řady tyto jsou čím dále tím četnější, a můžeme s neprehnanou chloubou tvrditi, že není téměř národu, který by, měře se s námi co do počtu obyvatelstva a rozsáhlosti země, mohl vykázati se tak velikým počtem intelligence, tak velikými řadami mužů věhlasných jako my...

r) Přerove slavný a památný, perlo měst moravských! Město Blahoslava, Zerotina, Komenského! Opětně jsi se oděl v roucho sváteční, opětně konáš slavnost sobě důstojnou a vítáš milé hosti z blízka i z dáli. Po kolikáté již? Kolik už slavností radostných i smutných statečné obyvatelstvo tvoje vykonalo po věky dlouhé, za dob tvých slavných i za truchlivých? Tys v době největší své slávy pořádalo slavnosti hlučné na počest nejznamenitějšímu... Tys truchlilo a naříkalo, když prapor smuteční na cimburí hrdého hradu tvého hlásal, že přestalo biti srdce nejšlechetnějšího...

s) Postavení moje v tomto okamžení jest obtížno a velmi málo chuti dodávající; nepříznivo, velmi nepříznivo. Jest mi nesnadno mluviti pod kouzlem jadrné řeči, kterou jste právě slyšeli a která řadí řečníka mezi nejpřednější řečníky země naší. Nesnadno jest mi mluviti, uvážíme-li, že jeden z nejslavnějších řečníků, které má naše vlast, po mně bude mluviti. Řeč moje podobně pokolení lidskému bude postavena mezi dva ráje, mezi veliké rozpomínání na minulost a mezi velikou budoucnost. Proto řeč moje dnes nebude ničím jiným nežli pouští, samotou v nynějším zasedání...

2. Příklady řečí celých.

a) *Při uvedení přednášení pravidel češtiny na biskupském bohosloveckém lycéi ve Králové Hradci r. 1802.*)*

(Dle řeči Josefa Miloslava Rautenkrance.)

S milostivým přivolením Jeho biskupské Milosti, původa dobročinného ustanovení, jehožto cílem jest, aby z vás, pánové, dokonalé vyvedlo pastýře duchovní, vstoupil jsem na toto místo s úmyslem, abych k dojití tak důležitého cíle i svou přispíval silou. Jsem totiž k tomu zde ustanoven, abych vám ku potřebné známosti mateřského jazyka našeho pomocen byl.

Nebylo by ovšem třeba připojiti zvláštní pro to hodiny k učení bohosloveckému, kdyby nám jazyk mateřský byl jako u jiných ve světě národů hned od našeho dětinství s uměním literním vštěpován a jako ve krev obracen. Ale poněvadž neděje se to již za drahně let k zármutku a bolesti každého vlastence a poněvadž ta skrovnická našeho jazyka známost, kterou jsme s mateřským mlékem vssáli, která z mezí všedního života nevykročila a s kterou mnozí na úřad pastýřský nastupují, nikoli nemůže postačovati, by vyjádřila všechny ty věci, o nichžto duchovnímu pastýři se svým lidem zřetelně a vážně jest rozmlouvati: tudíž potřeba učiti bohosloveckým přednášeti pravidla češtiny dosti zřejma jest a světla.

Prve však, nežli vám, pánové, ta pravidla jmu se přednášeti, nebude neužitečno rozvážiti, kterak a proč dokonalá češtiny známost českému duchovnímu pastýři potřebna jest a proč vším právem počítána mezi nejhlavnější jeho vlastnosti.

Jedna z nejhlavnějších vlastností a povinností dokonalého učitele lidu jest, aby mu byl ve všem, což a kdekoli jemu přednáší, srozumitelen. Ke srozumitelnosti přináleží, by učitel jazykem mluvil, jakýmžto mluví posluchači. Tím však chci říci zde více, nežli že s Čechy mluviti má česky, totiž česky netoliko dle zvuku, ale také dle ducha toho jazyka. Nebo jeden každý jazyk nejen dle vnějších, ale i dle vniterných povah a vlastností dělí se od jiného. A jakmile ty nejsou pozorovány v řeči, přestává býti vlastně týmže jazykem, a nesrozumitelnost následuje nevyhnutelně. Kdyby někdo, německy káže, užíval v němčině francouzského nebo jiných národů způsobu vyjádření, kterak mu lidé v tom anebo jiném jazyce nezběhlí porozumějí? I nelze býti jinak tomu, kdo, Čechům káže, mísí v češtinu způsoby mluvení německého. A bývajíli na příklad knihy z francštiny přeložené do němčiny nebo naopak,

*) Tato řeč položena na místo prvé, poněvadž obsahuje mnoho theorie řečnické, i budiž tedy ve příčině té doplňkem prvého oddílu spisu tohoto.

protože s duchem jazyku překladatelovu vlastním přeloženy nejsou nesrozumitelny čtenáři učenému, kterak česká řeč, cizím jazykem zapáchající, může býti srozumitelna posluchači neučenému?

A chyba ta mezi učiteli duchovními v Čechách může právě nazvána býti všeobecnou od toho času, co českou mládež v cizím a ne v jejím jazyce mysliti, co českou mládež ve všelikém umění cizím, a ne jejím jazykem vyjadřovati se učiti a tak, zvelebujíce a rozšiřujíce cizí, domácího zanedbávati počali. Kdyby ve vyučování cizím jazykům rozdíl ukazován byl mezi nimi a jazykem mateřským, kdyby, neli všechny, alespoň některé věci byly vykládány v něm ve školách, kdyby učení byli nepřestali vydávati v něm své spisy, kdyby byli nepřestali pracovati na rozšířenou a zvelebenou jeho po příkladě našich slavných předků, anebo kdyby alespoň nyní v těchto vlastenci bolestných okolnostech učenci bohoslovečtí pečovali a usilovali zvláštní pílí, jak přede vkročením v úřad pastýřský tak i potom dosíci dokonalé známosti jazyka ve svém stavě sobě potřebného: nikdy by duch češtiny naší českých kazatelů neopustil, nikdy by česká kázání okrasy a — co nejpřednějšího jest — srozumitelnosti nepozbyla, nikdy by čistosť a vlastnost naseho jazyka z učených nebyla se vyhostila a své bytosti jedině v lůně lidu nejprostšího zbytek jako ukryla a schovala, nýbrž lid český byl by dávno již dokonalejší jak v poznání tak u vykonávání náboženství, a písemnictví české již dávno bylo by obohaceno výbornými příklady křesťanské výmluvnosti.

Nebo vyjádřiti se jazykem neporušeným tak, jak lidu povědom jest, činí jediné řeč pochopitelnu. A kazatel také jest povinen vyjádřiti se tak, aby posluchač ihned smysl pochopil a nepotřebova přemyšlovati uprostřed kázání, což onen chtěl říci. Sice zdrží je netoliko v pozorování další řeči a učiní svou práci zbytečnou a užitku prázdnu, ale způsobí v něm také nevoli a nechuť, dále poslouchat řeč jak přítomnou tak i každou příští. Kterak vymluví se před Bohem i před lidmi kazatel takový, který čistý božského učení pramen, k němuž lid sobě svěřený libou a zřejmou řečí přivolávat a z něhož jej moudrostí božskou napájeti a k životu ctnostnému posilňovati má, řečí temnou zakaluje a lid Kristův buďto bez prospěchu odbývá nebo docela od něho odvrací? Tať jest z nejhlavnějších příčin, proč sem a tam chrámové bývají v čas kázání hrubě bez lidu a kázání bez užitku.

Než takový kazatel, který nevynasnažuje se, by nabyl dokonalé známosti jazyka českého, již sám sebou jesti trestán. Kazatel který svého jazyka mocen jest, jak pracuje snadně, jak mnoho usetří času, jejžto na jiné užitečné věci může vynaložiti! Obsah kázání svého zrovna česky přemysle a ve svém srdci živým učiněv vroucí horlivosti jedním rázem jej na papír přenese a, vtiskna je snadne a brzo v paměť, srdečně a nenuceně jej svému lidu předloží

Kazateli však v jazyce nezběhlému s jakými nesnázemi a překážkami jest zápasiti, když pracuje o svém kázání! Maje hlavu plnu vkořeněných německých zvláštností řeči myslí sobě každou myšlénku prve německy a potom ji ne dle ducha a způsobu Čechům vlastního, ale slovo od slova přečešťuje. Jaké trápení, jaké lámání hlavy, neučiníli mu slovník dosti nebo nemáli docela slovníku nebo překládáli toliko z cizího jazyka! Zřídka kdy odtrhne se od ducha cizího, a vyjádříli se vlastně po česku, jest mu opustiti, opovrhnouti mnohou dobrou, užitečnou myšlénku, ježto neumí ji přeložiti nebo jinak zřetelně vypověděti. Jak maří čas! Jak nesnadno potom učí se na paměť! A co nejhoršího — poněvadž řeč jeho temná, nesrozumitelná, nucená svého cíle chybí — jak marna jeho práce! A jestliže pracuje o kázání, ku kterému může připraviti se pohodlně, takové již nesnáze nalézá, a ještě obávati se mu jest, aby nebyl nesrozumitelným: co počne, co pořídí v okolnostech a příležitostech, kde není kdy dlouho přemyšlovati, jak by vyjádřil se srozumitelně, kde jako rozum potřebných a užitečných myšlének tak jazyk slov a mluvení musí míti hojnost pohotově? Co pořídí na příklad, uče školní mládež náboženství nebo jiným věcem, kde potřebí jest učený jazyk odložiti a řečí dětem přirozenou a přiměřenou věci jim nepovědomé pochopitelnými učiniti? Kolikráte jest mu mnohou otázku jinak vyjadřovati, kolikráte mnohé věci rozličným způsobem až do pochopení vysvětlovati! Co pořídí u kajících, zdravých i nemocných, kde vše, co jimi může pohnouti a je potěšiti, plynnou, horlivou řečí vyložiti musí? — Co pořídí v nedělním cvičení dospělých, v šestinedělním vyučování nekatolíků, jimžto na větším díle biblicky český způsob mluvy jako vrozen jest, kde tedy zvláštní výmluvnosti pastýř duchovní potřebuje? — Co pořídí v jiných se svými osadníky schůzkách, kde povinen jest přispívati ze vší síly své, by je poučil v rozličných mimo náboženství jim užitečných věcech, nedostáváli se mu k tomu všemu dostatečné povědomosti jazyka, hojnosti slov a snadnosti? Nemusíliž ustavičné zavazování a kroucení toho, co chce říci, řeči jeho netoliko jemu samému, ale také posluchačům jeho jak dospělým tak nedospělým činiti nemily, mrzuty? Nemusíli taková jeho v řeči neschopnost obapolné náklonnosti škodliva býti? Můželi tedy prospívati bez dokonalé známosti jazyka svým úřadem tak, jak jej k tomu povinnost zavazuje?

Dokonalost však kazatelova nežádá jen, aby srozumitelně, ale též, aby ozdobně mluvil. Že ozdobnost řeči ku přesvědčení není tak nevyhnutelně potřebna jako srozumitelnost, nelze odepříti. Avšak kdož odepře řeči, která netoliko srozumitelna, ale spolu též ozdobna jest, mnohem větší moci, vážnosti a účinnosti? Nedáliž i sprostný posluchač přednosti tomu kázání, kteréž obě ty vlastnosti do sebe má? A neníli kazatel povinen pečovati netoliko vzhledem ke své vlastní pochvale a cti, nýbrž i zvláště vzhledem

k většímu užitku se strany posluchačů tak dobře o slušnou ozdobu jak o srozumitelnosť svého kázání?

Co vše k ozdobnosti řeči náleží, uslyšíte, pánové, v bohosloví pastýřském; já zde toliko potřebí mám podoteknouti toho, co týká se pravidelnosti jazykové, poněvadž řeči přiozdobuje a ve knihách, o řečnictví křesťanském rozprávějících, zmínka o tom zřídka děje se za tou příčinou, že spisovatelé těch knih již napřed myslí, že každý učeň pastýřského bohosloví musí rozuměti dokonale prve, než oddá se učení tomu, pravidlům jazyka, jímžto mu jest učiti. Než v českém bohosloví pastýřském známosť jazyka českého dle pravidel zasluhuje ze příčin výše dotčených zvláštního oddílu.

Nebo, jak zkušenosť dosvědčuje, maličko jesti těch, kteříž o tom, že zachovávati pravidla jazyková k ozdobné a dokonalé výmluvnosti nevyhnutelně náleží, tak silně přesvědčeni jsou, že s vypracováním kázání dle nich všemožně na práci sobě dávají. Větší jest počet těch, kteří pokládají to za věc zbytečnou a opravdového povážení nehodnou. Obyčejně vymlouvají se tím, že učinili dosti, když jim jen posluchači porozuměli. Já však dím: že — jak to, pánové, z budoucích přednášek sami poznáte — pozorování pravidel jazykových i ke srozumitelnosti řeči netoliko přispívá, než i potřebno bývá. Ostatně nedůkladnosť a nedostatečnosť takového domnění a vymlouvání každému také jinak v oči svítí, komu pravidla i účinkové dokonalé výmluvnosti nepovědomi nejsou. Již to, čeho jsem výš o povinnosti kazatelově, by též o ozdobu řeči své pečoval podotekl, může dostatečně vyvrátiti takovou výmluvu.

Může však očekávati se také vším právem, ba žádati od kazatele, jakožto muže, který má převyšovati rozumností osadu svou — oddalť se proto od maličkosti umění liternímu — by řádnou mluvou, neli v obecném životě, alespoň na kazatelně nad lid předčil a by, lidu v tom příkladem jsa, pomáhal napravovati jazyk obecný.

A žádaje lid, aby kazatel, sníže se ke sprostnému jeho rozumu, sprostně mluvil, nikoli nežádá, by, jak on, mluvil chybně a příkladem svým dopomáhal jazyk víc a více porušovati.

V těchto pak časech potřeba a povinnosť kazatelova, by pravidelným a řádným jazykem slovo boží hlásal, roste tím více, čím více nejen lid učený a vycvičený, než i sprostný učí se poznávati, čta písmo svaté a jiné knihy nejčistější češtinou sepsané, rozdíl mezi pravou řečí českou a porušenou. Či myslí takový kazatel, že, zpátky zůstávaje, nabude sobě u svého lidu větší cti, vážnosti a důvěrnosti?

Mnohý, který spěčuje se připustiti potřebnosť a slušnosť pozorování pravidel jazyka v kázáních českých, kdyby měl kázati německy, ostýchal by se vystoupiti na kazatelnu s řečí chybnou: a česky kázati maje, chce z chyb svých vymluven, povinnosti své,

čistě a správně mluviti, sproštěn býti? Jak nespravedlivá, jak opovážlivá žádost! Jaká křivda a — směle mohu říci — potupa českému národu! Jaké nevlastenectví, ba jaká neprominutelná nevážnost ke slovu božímu, když hyzděno jest jazykem porušeným, nepořádným a činěno lidu nechutným, a to — svévolně!

Výmluva ta, že již na drahně let i jiní hodní mužové kázali, nepozorujíce pravidel jazykových, netoliko jest ničemna, ale také nepravdiva. Kdo pokládá to za rozumnou závěrku: „Když jiní mohli chybovati, proč já ne?“ — „Když jiní hřeší, proč bych nesměl já?“ — A byť všichni ti měli kázání obsahu nejvýbornějšího, jestliže také spolu řeči své neozdobili jazykem řádným, nikdy nemohou býti příkladem dokonalé výmluvnosti. A dávnoli tomu, co čistý, pravidelný jazyk z českých kazatelen z největší částky zmizel? Sotva jeden věk jest svědkem té jeho zkázy, jaká panuje nyní. Více věků počítá onen zlatý čas, v němžto jazyk náš český zněl v dokonalosti, ušlechtilosti a bohatosti své z úst nejslavnějších, duchovních i světských řečníků našich s mocným účinkem. Kdo nezná až podnes Kašpara z Kvestemburka, Jana Miliče, Jana z Husince, Jana Amosa Komenského, Karla z Žerotína, Jana Augusty, Samuele z Dražova, Jana Rokycany, Jana Hammeršmida, Václava Šturma, Ciceróna českého Scipióna, Havla Žalanského, Jana Peita, Jana Ctibora z Kotvy, Jiřího Libertína, Jiřího Plachého a množství jiných znamenitých řečníků českých, jejichžto jména i práce vděčné i věčné zasluhují památky?

Ano, pravdu má, kdo praví, že již drahně let nebylo káz̆áno jazykem dokonalým! Ano, dosti dlouho trvá ta prázdnost, ten úhor v poli řečnickém, ta chudoba v nových příkladech české výmluvnosti. Ale zde nerozumně, nevděčně činí, kdožkoli zastírají svou předsudků plnou nedbalost v povinném sobě přivlastnění dokonalé známosti jazyka mateřského takovou výmluvou. Nemáli nás toto dosti dlouhé jeho zanedbávání tím spíše přijměti, povzbuditi, rozhorliti k nové pilnosti, k nové přičinlivosti, bychom nabyli dokonalé češtiny netoliko vzhledem k povinnosti pastýřské, ale spolu i vlastenecké? Jaká hanba nám strany slavných předků našich! Jak mnohem větší hanba vzejde nám u našich potomků, jestliže, co zanedbáno bylo, nenahradíme a důkazův osvícenějšího poznání našeho v čistém jazyce potomstvu nezachováme.

Pročež, milí pánové, jestliže stav, který sobě volíte a ku kterému připravujete se nyní, vám, jak zasluhuje, důležit a mil jest, jestliže v něm křesťanství a vlasti prospěšni býti a proto ty dvě vlastnosti dokonalého učitele lidu, totiž aby srozumitelně mluvil i ozdobně, sobě přivlastniti chcete: budiž vám netoliko důležitou povinností, než i radostí čas zbývající k tomu vynakládati, byste dostatečné známosti jazyka českého, jímžto někdy učiti budete, nabyli; všemožně vám k tomu pomocnu býti můj zde dobrovolný a radostný úmysl jest.

Až někdy z vynaložení toho času a pilnosti nejen veliké ve pracech svých polehčení, ale i duchovní užitek poznávati budete: vaše vděčná na mne vzpomínka mou nejbohatší odměnou bude. Jestliže však někteří z vás ve svém budoucím pastýřském úřadě dokonalosti jak ve výmluvnosti tak v jazyce nabudete takové, že tištěnými obého důkazy písemnictví české obohatíte: věčnou památkou vás i zásluhy vaše vděčná vlasť oslaví.

b) *U kolébky Jana Erazima Vocela r. 1876.*

(Dle řeči Václava Vlčka.)

Slavné dni vidělo toto staroslavné město. Jakož půda, na které stojíme, vydala světu nesmírné bohatství vzácného drahokamene, rovněž vyrostla z ní nepřehledná řada památných a důležitých událostí, kterými dějiny národu našeho jsou obohaceny. Bylať Kutná Hora v Čechách druhou Prahou, ku zdem jejím zhusta obracela zraky veškera vlasť, a nejednou zde též osud veškeré vlasti rozhodnut a zpečetěn. V těchto zdech sídlívali čeští panovníci, v těchto zdech scházely se hlučné a stkvělé sněmy, kterýmžto předsedali mužové jako Poděbrad i Rokycana, z těchto zdí na osiřely trůn slavného Poděbrada povolán byl národem nový král.

Také dnes Kutná Hora sezvala krajany z blízka i z daleka — tentokrát ovšem ne proto, by tu volili krále, ne proto, by tu sněmovali o osudech všeho lidu českého, nýbrž proto, by s ní světili radostný svátek. Kdo dnes vidí slavnostní tvářnosť tohoto města, snadno by tázati se mohl: „Či proto po dnech neblahých tak plesáš, stará vážná Horo, že snad tvoje stříbronosné doly opět otevřely se, že snad tvoje požehnaná půda opět odhalila své tajemné zdroje, by prýštily se z nich nové nepřeberné poklady?“

Jakkoli bychom si všichni srdečně přáli, by nám Kutná Hora na tuto otázku mohla přisvědčiti, a jakkoli bychom za takové příležitosti z té duše s Kutnou Horou zajásali: přece příčina dnešní slavnosti jest jiná. Jest však i ona krásna a utěšena. Neboť míti znamenité syny věru nemenším jest požehnáním, nemenší radostí, nemenší přede světem chloubou než oplývati hojností stříbra i zlata i všech statků pozemských. A jesti to slavný Kutné Hory syn, k jehožto poctě tento svátek slavíme.

S tváří blaze rozjařenou, s oprávněnou hrdostí a s myslí vroucně vděčnou dnes Kutná Hora v letopisech vlasteneckých zlatým písmem poznamenává den dávno minulý — den, jehožto pamětníků jest již velmi po skrovnu, jehožto však tisícové s pohnutým srdcem vzpomínají — den, ve který před sedmdesáti a čtyřmi lety nad tímto městem podobně jako dnes srpnové slunko zářilo.

Avšak v onen den nevlnili se tu po ulicích tak mnohočetní zástupové jako dnes, nevlály tak hojné prapory, nehlaholila veselá

hudba i střelba. Poklidno bylo všechno město, a nikdo ze smrtelných lidí netušil, že by takovýto tichý den někdy měl býti oslavován. Kolik pak sousedů tehdy radovalo se z toho, že jednomu z obyvatelů městských narodil se synáček, kolik jich o tom vůbec jen zvědělo?

Dítě spatřilo světlo světa v domě, u kterého jsme se shromáždili a kolem něhož od té doby nikdo nepůjde, by na něj mile nevzhledl a s úctou neopakoval ve svém duchu jména, které robátko v týž den obdrželo od otce svého jakož i ode svého křtitele — jméno Jana Erazima Vocela.

Zděděné jméno nebylo takové, by novozrozence hned, jak vstoupil do života, zvláštním leskem ozařovalo. Nekladli ho do hedbávných plének, neověšovali kolébky jeho pyšnými erby — nebylo s nádherou i šumem veřejně ohlašováno: „Narodil se nám nový pán, jemužto budete sloužiti vy a děti vaše, před nímžto třásti se budete“ — rovněž lidé mezi sebou nepravili: „Přišel na svět prvorozenec, jemužto připadne bohatství otcovo, jemužto v kolébce již osud kyne hodný závisti.“ Nikoli: muž, který narodil se tehdy v tomto domě, zdědil po předcích jméno prosté, neslavné, ale sám je slávou ověnčil; nepřišel nikomu být pánem, ale přišel tisícům a tisícům být dobrodějem; nepřišel vymáhat sobě služeb, ale každým svým skutkem sloužit bližnímu, otčině i člověčenstvu; nepřinesl s sebou bohatství, aniž ho kdy nashromáždil, za to však lidu svému nejdražší a nejvzácnější poklady jeho znamenitou měrou rozmnožil.

Muž, který narodil se tehdy v tomto domě, vstoupil do života skromně a tiše beze všelikých nárokův a vystoupil z něho s velikými zásluhami. Nikdo nikdy netřásl se před ním, ale všichni jej milovali — nikdo na něj žaloby nevznášel, všichni jemu chválu vzdávali — nikdo na smrť jeho nečekal, všichni srdečným zármutkem jí želeli — nikdo na něj s hořkostí, neřkuli s kletbou nevzpomíná, všichni žehnají památce jeho.

Ne v paláci, nýbrž ve skrovném domě stála jeho kolébka, ale každému paláci byla by k ozdobě a ke cti. Záležíli všechna sláva některých lidí v tom, že narodili se v nádherném domě, Vocelovo jméno zvěčnila díla, která vykonal, kterýchžto světlo, nemohouc nižádným mrakem zakryto býti, také tento jeho rodný dům povždy zvláštním jasem ozařovati bude. Vocel přišel na svět jak obyčejné dítě a odešel z něho jako znamenitý muž. A jestliže v onen památný den kolem tohoto domu bylo ticho, jestliže obyvatelé kutnohorští tehdy opominuli — rádi neradi — posýlati sem blahopřejná poselství: dnes veškero město radostně povstává i odívá se ve své nejsvátečnější roucho, a s ním širé české kraje s jásotem oslavují narození Jana Erazima Vocela. Onoho dne jeho kolébku obklopoval jen malý hlouček rodinný, a dnes, dnes — ó jistě, i dnes, co nás tu jest, všichni jsme jedna rodina, nikoli však celá: přemnozí nemohli se dostaviti, a s těmi tisíci, které vidím

před sebou, alespoň duchem přítomno jest tolik lidu českého, že by ho veškero toto prostorné město v sebe ani nepojalo: dnes již veškeren český národ jest rodinou muže, který narodil se v tomto domě!

Když se narodil, matička, dítko ve svých loktech chovajíc, ku svému srdci a ku svým rtům je vinouc, potom zase dlouhým pohledem ve tváři jeho se shlížejíc, v tajnosti duše své takto s ním rozmlouvala: „Robátko moje, k čemuž asi jsem tě na svět přivedla? Pokud jsi bylo pod mým srdcem ukryto, mělo jsi bezpečnou záštitu proti všelikým protivenstvím a nebezpečenstvím: jak s tebou bude teď? Jaký bude tvůj osud v tomto slzavém údolí? Jaké zápasy ti bude podniknouti, jakéž útrapy přestáti? Nechať však na tebe v šeré, neproniknutelné budoucnosti cokoli čeká, jen ať nerozmnožila jsem tebou počet ničemův a nešlechetníků, jen ať jest z tebe člověk dobrý, abys líbil se Bohu i lidem...“ A srdce její plno mateřské lásky, plno mateřských tužeb a obav rozplývalo se v horoucí modlitbě, volajíc požehnání nebes na své drahé dítě.

Dobrá rodička! A nechť ihned doložím: šťastná rodička! Dnes zajisté i její duch ze své nadpozemské říše navrací se v toto místo a vznáší se v tuto velebnou hodinu nade dávnou kolébkou svého prvorozence a vidí, kterak přání srdce jejího krásně se naplnilo, vidí, kterak jiná matka — matka vlasť — syna jejího ku svému srdci vine, svými rty jej celuje. I mluví matka vlasť: „Můj věrný, zdárný synu! Kladu na hlavu tvoji věnec nevadnoucí, na čelo tvé sázím hvězdu nesmrtelnosti. A přijmi ještě, co nad to obé jest vzácnější, co jest života lidského nejkrásnějším ziskem i nejsladší odměnou a smrtelníka každého nejstkvělejším údělem: vděk totiž veškerého národu. Tys ho sobě dobře zasloužil. Blahoslavení buďte rodičové, kteří mi tě darovali, blahoslavený ruce, které mi tě vypěstovaly, požehnáno buď město, z kterého takoví mužové vycházejí, požehnán dům, pod jehožto střechou tvoje kolébka stála!“

A k těm, kteří dnes u kolébky Vocelovy shromáždili se tělem i duchem — k nám ke všem matka vlasť praví: „Buď mi pozdraven, lide můj milý, jenž oceňuješ i velebíš skutečnou zásluhu a klaníš se tiché ctnosti!“ — Muž zajisté, jehož oslavé dnešek jest posvěcen, náleží mezi ty znamenité lidi, na jejichžto rukou žádná krev nelpí, jižto slávy nevyhledávali žádným násilím. Jemu nebyl svět zápolištěm, kde každý hledí si plenu a ten více váží, kdo víc umí urvati a uchvátiti; a nebyl jemu svět divadelním jevištěm, na němžto mnohým nejvíce platí, kdo nejvíce povykuje a lomozí. Jemu život nebyl honbou po rozkošech, kde nejvíce získá ten, kdo nejvíc užije. Svět byl mu dílnou, ve které neunavené dlužno pracovati, a život pokládal nejen za příležitosť, nýbrž i za povinnosť, vykonati co nejvíce dobrého, a to bez okázalosti, bez hluku, v tichu a skromnosti. Jeho pravidlem bylo nikomu

nekřivditi, nikomu neubližovati, nikoho neraniti, nikoho nezkracovati, nikoho neutiskovati, alebrž raději ze všech sil pomáhati, podporovati, léčiti, osvobozovati, osvěcovati, pravdy hájiti, právo zastávati, dobro a krásu rozmnožovati a rozšiřovati.

Taková i nejiná jest povaha pravého Čecha i pravého Slovana. A Vocel všemi vlastnostmi svými a ve všelikém konání svém byl dobrý Čech a dobrý Slovan a dobrý ušlechtilý člověk. Avšak ani svého rodného města nezapřel: byltě také pravým horníkem, dobrým kovkopem; nespouštěl se ovšem do lůna *z e m ě*, nýbrž do lůna *v ě k ů*. Pracoval nejpilněji v bohatých do'ech české minulosti a pronikl tu dále nežli kdokoli jiný, pronikl až do temných hlubin *pravěku českého*, rozžehl tam světlo a vynášel odtamtud na jevo vzácné poklady. Pracoval při tom i zkoumavým věhlasem i duchem tvůrčím; sloužil jak vědě tak umění.

Čarovným prutem poésie dotýká se dob, od nichžto dlouhá staletí prošla, a v živou přítomnosť je překouzluje, řka:

„— Bránu časů dávných otvírám,
by hvězdy slávy zjevily se vám...
— Tam rekové se stkvějí v slávy lesku,
tak českých *Přemyslovců* kráčí sbor.
Tam vojíny, zdobené křížem víry,
odívá mráčků purpurových lem
a mistry zvuků bohatýrské lýry
i silné reky v hávě královském.
A mezi křížem se a mečem, lýrou
co lilie a růže panny pnou...“

V čele velebného sboru *Přemyslovců* spatřujeme Libuši a Přemysla, ani zakládají českou budoucnosť. Za nima jejich potomstvo četné, statné, jarobujné doma i za hranicemi udatenství koná, jménu českému cti dobývá, český stát upevňuje, útoky nepřátelské od něho odráží, vojska Franků, Bavorů, Sasů bezpočtukráte potírá. Apoštolé slovanští přinášejí k nim náuku Kristovu zároveň se světlem vzdělanosti. Na hlavě Přemyslovců zastkví se jasná koruna královská. Tu přižene se od východu bouře neslýchaně strašlivá: Asie vychrlila na Evropu hrůzonosné mraky sveřepých pronárodů. Návalem jejich kácejí se mohutné říše, pod nohama jejich zdrceni jsouce, hynou velicí národové. Již přivalili se k českým hranicím: dobudouli také této země, jakož jim posud žádná neodolala, potom proudu jejich nikdo již nezastaví, potom veta jest po všem tom, co nejkrásnějšího vzrostlo na evropské půdě — po umění, po vědě i osvětě. Na západě panovníci a velmožové jenom hašteří se mezi sebou a potýkají. Moravu dupají tatarská kopyta. „Kde spása? kdež obrana?“ Pozdvihni se výše, česká hlavo: — o české hory, o české lesy, o česká prsa roztříštil se vlnobitný vztek divokého

Tatarstva, Čechové na moravské půdě potoky svojí krve od zachránili Evropu!

Rychle potom ku poledni vstoupá Přemyslovců den. Přemysl Otakar každým svým ramenem k jednomu moři c a jižjiž dostavuje budovy české říše, jejížto hlas by ste hodoval na západě a na východě jako na jihu a na severu zmije zrady domácí uštkne velikoduché srdce jeho a ve s cizím záštím umrtví mocnou jeho pravici... Nehasn hvězda české moci, vždy znova opětně ze chmur vystupu žezlem Přemyslovcovým spojuje se troje veliké království, polské i uherské: — vrahova dýka jednou ranou rozráží t jení, a rodu Přemyslovců, když zdál se býti lidským očím vrchole, v posledním jeho mužském potomku připravuje kopá věčný hrob. Zůstává jenom jedna ženská ratolesť jeho poslední Přemyslovna Eliška, uhájivši dědictví svých otc v synu svém vlasti — otce Karla.

Již pak svítá nové doby ráno. Ke slávě českého *meče* také slunce českého *kalicha*. Z kostnických plamenů rozlé širých světa končinách krvavá záplava. Evropa stává se válečným táborem a po celá pokolení napíná všechny svoje zlomila český meč a ve prach zašlapala český kalich. A Vítkově, u Ústí, u Domažlic a na přečetných jiných bojišt *a kalich* český dokazuje, že jest divomocná síla národu s nadšením a myslí svornou obhajuje dobrou věc!

S nadšením a myslí svornou!... Ale jakž, když zvrhne se v jedovatou nenávisť, nenávisť rodáka k rodáko svorná mysl zvrhne se v různice, vády, půtky a naposledy v bratrovražedný boj? — Žalem zachmuřuje se tvář pěvce nás potud prováděl českou minulostí — ve smutek halí s jsme došli na osudné pole Lipanské, kde kalich stál proti a český meč ztápěl se v české hrudi. Jak dlouho všechno těl nemocnělo, nežli zacelila se tato rána, a jak bolestně jizvy tu dobu nepřestávají upomínati nás na Lipany!

Pohříchu Lipany jsou toliko jedním místem ohromné rintu, jehožto křivolakými cestami souzeno jest ubírati s Čechům, ale všechněm synům veliké matky Slávy. I v tent *rint Slávy* nás Vocel uvádí. Vidíme nepřehledné slávsk kterak, toužíce konati práci míru, vždy a vždy opětně nuce sahati k meči a shlukati se do boje, netoliko, by obhájili života a svojí svobody, nýbrž aby těly svými tvořili záštit laného světa. Věk za věkem odrážejí od Evropy Mongoly, a Turky, a vděčná Evropa odměňuje se jim za to tím, z druhé strany totéž činí, co jim z jedné činí Mongolové, a Turci. Vidíme, jak hyne do posledního muže statný národ I vidíme, jak slovanští Polabané jsou na své půdě vysekáv jinak nežli jako slovanské pralesy, vidíme, jak slavná říše nc

od Maďarů z kořene vyvrácena jest, vidíme, jak na Kosově poli klesá cářstvo srbské — —

„Z českých hvozdů, z Baltu, Sály,
z Velehradu, z Tater, od Kosova
jedna odpověď zní na otázky
moje, zvučící v ta smutná slova:
Nenalezl soucitu a lásky
kmen slovanský u národů světa —
v širém poli lípa osamělá,
na niž bouř svých blesků střely metá,
stojí Slávie!...“

Při tomto kormutlivém divadle která prsa česká by nesvírala se trapnou tesknotou? Tolik bylo již bojů, tolik útrap, tolik ztrát: kdy utěšenější nám svitne budoucnosť? A kdo nám podá nit, která by nás konečně z pošmurného labyrintu vyvedla na jasné blahé výsluní?

Podává nám ji také Vocel náš. Básník stává se učitelem svého lidu. Stojíce u dávné kolébky jeho s tím otevřenějším uchem i srdcem naslouchámе náukám, radám i výstrahám jeho, an nám přimlouvá: „Národe můj, jen vytrvej! Jen nikdy nevzdávej se naděje, nikdy neklesej na mysli, nikdy ochable neskládej rukou v klín! Dosti v tobě síly, jen ji rozpoutej. Vytryskne jako pramen i z tvrdé suché skály, jen když dotekne se jí ruka požehnaná. A nebeským, divoplodným požehnáním budiž tobě láska. Rodáci moji, vyhostěte ze svých srdcí ducha nepřízně i nenávisti a posvěťte se láskou! Proto jsem vám jako v zrcadle ukázal minulosť, abyste budoucnosť svou lépe opatřili. Dosti bylo — dosti jest a bude vám ještě trpěti cizím záštím: vy nečiňte Čechu Čech, co všem vám činí protivníci vaši, vy mezi sebou milujte se bratrsky!“

„Láska sílu, štěstí, slávu nese!“ Láska plodí nadšení, neláska omrzení, láska vede ke blahodějné práci, neláska v černou zoufalosť. Láska spojuje, neláska rozptyluje, láska staví, neláska stavby věkův obrací v popel a ssutiny. Láska vedla nás k Vítkovu, k Ústí, k Domažlicům, neláska povede nás vždy zase na Moravské pole, vždy zase k novým Lipanům! Přátelská přízeň a shoda vynesla z této kutnohorské půdy úžasné množství pokladů: neláska vmetala tu do prohlubin zemských úžasné množství bratrských životů. Láska Čechů k Čechům znamená vznik, rozkvět, moc a slávu otčiny, neláska mezi Čechy znamená její úpadek a pokoření. Láska jest jednota, neláska jest rozbroj, láska jest mír, neláska jest boj:

„Jednota vystaví slávy chrám!...
Jednota a mír! toť heslo spásy!“

Láska jest světlo, neláska jest temnosť, láska jest vítězství, neláska vydá vás v cizí plen — láska jest život, neláska jest smrť! Rodáci moji, jenom svazky bratrské přízně mezi sebou utužujte, jenom příkladem vzájemné lásky světte všemu Slovanstvu, a vykročíte z neblahého labyrintu ve výsluní krásné budoucnosti!

„Český národ silou ducha svého —
sebe poznav — prapor rozvije,
aby osvěcoval luhy Slávie!
Držte lampu, bratři! nechť se třese
ruka — nechť i v tuhém boji
střely tmavé kolem vás se rojí:
láska sílu, štěstí, slávu nese!“

Ta láska byla by zachránila slovanský Balt a slovanské Polabí, ta láska obhájila Černou Horu, ta láska odčiní Kosovo pole a osvobodí zase slovanský Balkán!

Nechať vroucí pozdrav bratrské přízně letí od kolébky Vocelovy ke všem těm, kteří jsou s námi jedna slovanská krev, pro kteréž i Vocelovo srdce tak horoucí láskou planulo, jejichžto břímě jest i naším břemenem, jejichžto boje jsou našimi boji, jejichžto vítězství jest i naším vítězstvím!

Nechť po všech vlastech, kde bratří naši žijí, rozletne se heslo blahotvorné lásky: „Milujme se — jsmeť jedna rodina!“

Ty pak, oslavenče náš, hlasateli lásky, práce, nadšení, apoštole jednoty a míru, osvěty a svobody — pěvče Přemyslovců, meče a kalicha, vůdce náš labyrintem slávy, objeviteli pravěku země české: ty v tuto chvíli nám již ukaž milou svoji tvář!*)

Shledni na nás v tomto okamžení — spatříš Čechy své, jak jsi je vždy žádal viděti. Oni nadšenými ústy a s plamenným srdcem hlásají tvou slávu — vědí však také, že jsi jiné slávy nehledal nežli prospěti svému národu. A proto volají: „Zde v tomto domě narodil se a zde v srdci našem nepřestává žíti, a nejen v srdci: také ve skutcích našich žíti bude!“ A tak bohdá, že tělem stane se tvoje slovo, do kterého jsi vdechl celou duši svou a které jsi hvězdným písmem napsal na oblohu otčiny: „Láska vykoupí též národ tvůj!“

*) Za těchto slov rouška padá s pamětní desky Vocelovy; posluchačstvo volá: „Sláva Vocelovi!“

c) *U hrobu Vítězslava Hálka r. 1874.*

(Dle řeči Václava Vlčka.)

Jsme nešťastni — ó, Bože, polituj, jak nešťastný jsme lid! Tvrdý osud urputně nás stíhá — ránu za ranou nám zasazuje ruka jeho železná a působí nám ztráty nejbolestnější.

Ne vítr podzimní to krajem zavanul — to anděl smrti zašelestil svými perutěmi. Ne prvý mráz jen hubí pozdní květy po nivách: nám v sadě otčiny nejvzácnější zmařen strom! Ne mlha jenom, šedý závoj jeseně — to po horách a úvalech spěje pověst žalostná — od města k městu, po všech dědinách — na dvéře tluče budov nádherných i nízkých chatrčí. A všude na tvář seje bledý úžas a jazyk oněmuje a údy ochromuje ustrnutím.

Ó, pověsti děsné! Dosti dlouho již náš osud podoben osudu Jobovu, trpkým novinám jsme zvykli, že dobrých ani neočekáváme; avšak tato zpráva příliš kruta, na tuto zprávu nikdo nijak nebyl připraven, spíše nežli této zprávy byli bychom nadáli se hromobleskú z nezkaleného blankytu — na tuto zprávu vyrývá se všude ze rtů zsinalých jedna odpověď: „Ne, ne — to není, ó, to není možno!“

Vší silou bráníme se uvěřiti tomu, nad otevřeným hrobem ještě z prsou našich nechce naděje, a ještě srdce naše prosí: „Zůstaň s námi — neopouštěj nás!“ A přece jen opětně vidíme tu hroznou, nezměnitelnou skutečnosť. Ach, jesti to pravda, srdcelomná pravda! Slavný dědic nadání Máchova, náš Vítězslav Hálek stal se dědicem i Máchova truchlého osudu!

Povolme slzám — srdce, ach, potřebuje úlevy! Povolme slzám, nezdržujme násilně jejich proudu: zde plakati není slabostí. Zde plakati tak málo stydno jest, jako že nám dán jest mluvy dar: zde, v této chvíli pláč jest řečí jedinou!

Odchází Hálek! Tak těsně přirostlý k srdcím tisíců dává nám „s Bohem!“ Odchází, by nevrátil se již — a skrovná jen okamžení jsou nám vyměřena, bychom s drahým se rozloučili — ach, rozloučili se na vždy! Hořem rozrýváno jsouc nitro bolně krvácí — ó, kterak možno vysloviti, čím nám byl!

Kdyby tu z pozemského žití vykročoval toliko muž spravedlivý, šlechetný, prostý úhony, ryzí povahy, čistého života, jakým Hálek byl: my bychom nad ním litostivě vzdychali. Kdyby v té rakvi, u které stojíme, nespočíval leč toliko milý, dobrý druh, spolehlivý, věrný, milovaný přítel, jímžto Hálek byl, s nímžto potkávali jsme se v každém dobrém podniku, v každém díle užitečném, s nímžto jsme obcovali a pracovali den ode dne, rok od roku: rozchod s ním rmoutil by nás do duše. Kdyby v té rakvi, u které stojíme, nespočíval leč toliko zdárný syn, předčasnou

smrtí jsa vyrván stařičkým rodičům: my bychom ve hrob jeho slzy ronili. Kdyby v té rakvi nespočíval leč toliko vroucně milující, vroucně milovaný manžel a láskyplný otec: my bychom s rodinou jeho nad ním zalomili rukama.

To všechno byl, jenžto v této rakvi spočívá, než on mnohem, neskonale více nad to byl! Byl vyvolenec Bohem nadšený a poslaný na prospěch milionům. Narodil se v chýži vesnické a neměl statků v přece byl bohatec, který štědrou rukou rozdával skvosty nejvzácnější, démanty svého ducha. Sám nevyhledával nežli plniti úřad sobě uložený: v drsném světě býti apoštolem poésie. Nechať kolem něho všední vřava sebe hlučněji hřmotila, hlas jeho vždy zněl čistě jako harfa Éolova. Byl pěvec božstvem posvěcených úst — a duše jeho byla luznou krajinou, kde věčně stkví se jaro a kde pučí nesčíslné květy v nejsličnějších podobách. A byla duše jeho hlubinou, kdež ukryto drahých perel bez počtu: kdykoli pohrouzil se tam, vždy vynesl na jevo nové přebohaté poklady a kladl je na oltář českého umění. Třesoucí se rukou s lícem zrošeným Músa česká pokrývá dnes vavřínem hrob svého velekněze, naříkajíc: „Nehynoucí jsou tvoje zásluhy — a nesmírnou mně ztrátou tvůj přílišně časný hrob!“ Byl tvůrcem krásy, byl tlumočníkem srdce lidského, byl důvěrníkem celé přírody a nejzpůsobilejším mluvčím jejím: čeho dotekl se, to nebylo pouze zlato hned, to bylo čarovné teplo a světlo, to mělo cit a život a mluvu kouzelnou. Byl ve mrákotném světě vždy požehnaným světlonošem, byl pravdy obhájcem a bojovníkem práva, byl všeliké křivdy nenávistník a přísný karatel, všech utiskovaných, opuštěných, nešťastných byl přítel bratrský. Veliké jeho srdce horoucně milovalo vše, co krásného a dobrého, nejhoroucněji však milovalo svoji vlast. Jí všechny jeho myšlénky a tužby byly zasvěceny, jí náležely všechny jeho snahy a činy. Jí pomoci, ji povznésti, ji obohatiti, ji oslaviti přede vším světem: to bylo jemu vždy žádostí nejvyšší.

A jako stkvělý byl jeho duch, jako spanilá byla jeho povaha, jak ušlechtilé jeho skutky, jak znamenité ovoce jeho činnosti: rovněž živobytí jeho bylo utěšeno. On nepsal jenom veršů líbezných: veškera jeho pozemská pouť jest jedinou krásnou básní! O, žel jenom, že báseň ta skončuje se tak tragicky! Žel, že rodině své, přátelům, že uměnám i vlasti odňat tak brzy, odňat v dobu, kde jeho nadání a jeho síla byly v plném rozkvětu!

Kruta jest nám všem předčasná jeho smrť, kvílení rozléhá se po všech českých vlastech — a přece jest nám usouditi, že nad takovou smrť nelze přáti sobě krásnější. „Jen zevšedněť mi nedej, Bože!“ — tak sobě přál, a Bůh jej vyslyšel. V plné síle, na vrchole slávy, bez bolesti, beze stesku tiše usnouti — totě smrť básníkova, tak básnická, jako byl život jeho. On nikdy nenaříkal, on nikdy hlavy neděšel, on vlastní smrti okem pokojným hleděl vstříc. Hle, co sám pověděl:

„A to mi dosti, v chvíli pravé
že vydechl jsem nápěvy,
v nichž zaplesal jsem beze stesku
a dotesknil se úlevy.

Pak nechť i zahrají si větry
nad hrobu mého trávníkem,
já v chvíli své, v svých růží květu
jsem přec jen býval slavíkem."

Byl slavíkem, nad nějžto české háje nikdy neslýchaly milostnějšího! Teď náhle umlká...

Potuchly na obloze červánky, večerní temno rozhostilo se vůkol — ach, to nad naším Hálkem sklání se *černý prapor!* A ten tlukot srdcí a ta bouře v duši a ty smutné vzdechy a to žalné štkání — to poslední Hálkova *píseň večerní*, poslední také *v přírodě* zpěv!

Umlkla na vždy ústa slavíkova! Avšak ty zpěvy, ježto vydechl, v nichžto plesal v době své, v květu růží svých — ty čarokrásné zpěvy neumlknou, nezaniknou nikdy, ale budou zníti ku potěše a radosti pokolení za pokolením.

Po zemi rozhostilo se temno — avšak na nebi našem nová veliká vychází hvězda, zářící milým jasným, klidným světlem, které nepotuchne po věky. Tou hvězdou jesti tvé jméno, vzácný, milovaný! Ty od nás odcházíš — avšak ne do hrobu: dvéře velebného slavochrámu otevírají se před tebou, a matka Sláva usazuje v něm tebe na místo vznešené, mezi své největší pěvce, po boku Puškinově a Mickiewiczově. Ty nejsi mrtev — ty jsi nesmrtelný! Toliko s tvou rakví se rozlučujeme. Duch tvůj dlí mezi námi, a tvým domovem jest nyní srdce naše, z kterého tě nedovede vychvátiti žádná moc. Ta láska, která žije po tobě, nemenší jest nežli tvoje nehasnoucí, nevadnoucí sláva!

d) *U hrobu Václava Beneše Třebízského r. 1884.*

(Dle řeči Václava Vlčka.)

Takž ocitl se drahý, dobrý, tichý poutník na konci pozemské svojí cesty. Ještě jediný krok — a navždy zmizí zarosenému zraku našemu. Vy, kteří jižjiž vztahujete ruce své, byste za ním zavřeli bránu tohoto časného života, sečkejte krátkou chvílku, ať mohou ještě slovo na rozloučenou promluviti k němu jeho choť, jeho dítky, jeho rodička, jeho otec, jeho bratři, sestry a všichni přátelé!

„Jeho choť?" táží se mne udivení zrakové vaši. „Nekráčela životem po boku jeho nerozdílná družka. Byl katolický kněz." —

Nekráčela po boku jeho milovaná družka, nevrhá se tuto na schránku těla manželova, rukama lomíc, v zoufalém hoři vlasy sobě rvouc a nářkem prorážejíc nebesa — on, jemuž na věky „s Bohem“ dáváme, zasnoubil se svaté církvi, a ta, stojíc nad otevřeným jeho hrobem, zahaluje smutkem velebnou svoji tvář a bolně promlouvá: „Byl jsi tak věrný, tak hodný, tak neunavený do posledního dechu — byl jsi kněz nejlepší!“

A jeho dítky? — Hle, neobstupují rakve jeho bědné siroty, mládě opuštěná, které srdce pláčem usedá, když jí ve chladnou zemi ukládají rodného otce, živitele, pěstouna, největší oporu a záštitu — nýbrž obstupují rakev dítky jeho duchovní, zarmoucení osadníci jeho, které tak upřímně miloval, v jichž mladé duše jako učitel zaséval símě dobra i ctnosti, o jejichžto všech blaho duševní i tělesné tak svědomitě pečoval i usiloval jako pravý otec.

A kde jeho otec i matička stará? — Nepřistupují sem v žalostnou tuto chvíli šedivé hlavy, potácejíce se na vetchých nohou, zlomeni jsouce hořem, aby ještě naposledy pohleděli na toho, který se jim narodil pod chudou jejich doškovou střechou, kteréhož odchovali takořka krví srdce svého, pro kterého vše obětovali, by jeho duch, osvícen jsa, plniti mohl vyšší úlohu nežli jen vzdělávati hroudu skrovné půdy, a který byl potom potěchou a rozkoší starého jejich srdce — nepřistupují sem, neboť něžné ruce zdárného syna dávno již jim zatlačily oči, oba již jej očekávají na druhé straně tohoto hrobu: avšak i na této jeho straně stojí truchlící otec, lká zkormoucená matka ze ztráty jednoho z nejlepších, nejmilejších synů, matka — vlast, a otec — český lid, tlačí se tu zástup těch, jimžto zesnulý byl drahý jako rodný bratr, a v duchu zalétají sem tisícové přátel, vroucí láskou k němu připoutaných.

A jménem všech přátel, jménem osiřelých osadníků jeho, jménem národu i vlasti mám jemu říci poslední slovo.

Ach, poslední! Měl bych vysloviti, co nevýslovně svírá tisíce srdcí — a já cítím jen, že k tomu nemám síly. Poslední slovo tomuto muži — a mně v prsou vázne dech a hlas utápí se slzami. Ne, neměli jste na mne skládati ten úkol, já příliš často stál již u hrobů předčasně zejících, do kterých neúprosná smrť ukládala předrahé, vzácné, nenahraditelné oběti — já u hrobu, jako tento jest, nedovedu neplakati!

O, žel, příliš náhle sudička přervala nit i tohoto blahodějného života, příliš záhy otevřel se i tento hrob, aby z náruči naší vychvátil milence bratra, z družiny naší na národu roli dědičné pilného dělníka, z naší čety v českých Thermopylách nadšeného bojovníka. Přes příliš záhy pro nás — ne pro něho. Neboť kdyby Pán byl drahně ještě prodloužil řadu jeho dní, tento svět nebyl by mu mohl již ničeho poskytnouti. On nehledal v něm požitkův a radovánek — jedinou mu bylo rozkoší pracovati, a pracovati pro blaho jiných. Bylali mu nad to dopřána chvíle nerušeného

zdraví, kus blankytné oblohy a zeleného i zpěvného háje, potom už ke blahu jeho vlastnímu nic nescházelo.

On nebažil po lesku a poctách, po důstojenstvích a titulech, jemu dosti bylo býti sluhou — pokorným sluhou Páně, horlivým sluhou svého lidu. Pílili jsme snášeti věnce, bychom mu z nich tuto nakupili mohylu: avšak čisté jeho duše i to bylo daleko, by na pozemské pouti své plála ctižádostí. Nedychtil horečně po vavřínech a triumfech, nepachtil se po výšinách Parnassu i Olympu, nedral se ve společnost bohův a polobohův, nikdy jím nelomcovala chorobná touha, zbudovati sobě oltář, před nímž by se vrstevníci a potomstvo kořili, vonné kadidlo mu pálíce — nikoliv, on byl z těch vyvolených geniů našich, kteří tiše a skromně vzdělávají duchovní nivu domácí, kteříž, ačkoli píli a práci jejich provází požehnaný zdar, odstrkují od sebe opojnou číši slavomamu — ale jedné odměny sobě žádají, po jedné slávě baží, k jedné hvězdě nejvyšších tužeb otáčejí zraky — a tou odměnou, tou slávou, tou hvězdou jedinou jest jim láska jejich lidu.

Tou jednou žádostí byl naplněn též on — přál si milovánu býti od národu, který sám nosil v srdci srdce svého, kterému náležel každý jeho den, každý jeho čin, každý jeho krok, každý jeho dech. Nevyvážná láska k otčině přioděla jej také důstojenstvím, nad něž není krásnějšího a vznešenějšího. Z vesnické chatrče vyšel slabý, nuzný chlapec, a veden jsa svatým duchem lásky, stal se apoštolem svého národu. Poučoval, těšil, povzbuzoval, kázal, avšak povždy a nejprve byl blahověstem lásky vlastenecké.

Mohlo se státi, že by se mu nebylo dostalo, po čem jediném nesla se touha jeho, že by mu lid byl lásku jeho splácel nevšímavostí, ano nevděkem a ústrkem, že by místo vavřínu srdečné uznalosti byl mu na hlavu vsadil korunu trnovou. Nebylo by poprvé, by lid své apoštoly kamenoval. Kdyby k tomu bylo došlo, on by proto jistě nebyl o nic méně miloval svůj lid, on by ani na chvílku nebyl přestal pro něj ze všech sil svých pracovati, on by byl pouze řekl: „Přišel jsem mezi své, a svoji mne nepoznali. Pane, odpusť jim, nebo nevědí, co činí.“ Avšak Bohu díky, nedošlo k tomu.

Nuže, předrahý, šlechetný druhu, to buď k tobě poslední mé slovo. Co bylo cílem nejsladších tvých nadějí, co jsi položil za nejvyšší odměnu svého života, naplněného nepřehlednou řadou blahoplodných skutkův a zářivých zásluh: toho jsi nejbohatší měrou dosáhl. Obecná, nelíčená, hluboká, nevykořenitelná láska lidu tvého stala se ti údělem a provází tě do hrobu. Rodina, která tvoji rakev skrápí horkými slzami, toť jsou milionové českého národu od Šumavy až k Tatrám. Nade všemi těmi věnci, které na rov tvůj klademe, vznáší se oslňující koruna, kterou jsi sobě uvil celým svým životem. V poslední své hodině ještě zasadil jsi do ní drahokam, jemuž podobného marně oko moje hledá po všech

českých palácích: ty, synu chudé české chaloupky, z haléřů mzdy své nastřádal jsi poklad, jejž mroucí ruka tvoje položila ještě na vznešený oltář národní.

Do dna duše proniknuti jsouce vděčností, láskou i hořem, sklánímě se k tobě naposledy. Nad hlavami našimi slyším ducha tvého vláti nebeskými perutěmi a k nám hovořiti: „Odcházím od vás dokonale šťasten. Již světničku mou, kde jsem pracoval, vyměňte za komůrku hrobovou, kdež odpočinu. Jako tam nad skalami proti chrámu levohradeckému, tak i zde nad skalami posvátného Vyšehradu bude mi od Vltavy šuměti povědomá líbá ukolébavka. Jak odtamtud budu také s tohoto rovu svého patřiti na velebný chrám svatovítský, jehožto věž jako prst k nebesům pozdvižený rodu našemu po věky ukazuje k lepším nadějím. Nechť naděje ty záhy se naplní, nechť vašemu dílu hojně žehná Bůh! Potom budu odpočívati v pokoji!“

„Amen!“ voláme my z rozechvěných utrob — staň se dle tvého přání, tak odpočívej v blahém, věčném pokoji!

e) *Slovo, pronesené ve valné hromadě „Svatoboru“ 17. května 1863.**)

(Dle řeči Františka Palackého.)

Pánové! Dnes tomu právě rok, co spolek náš za velikého všech vlastenců účastenství a očekávání vstoupil do života. Prvé tehdy naší veřejné schůzky bylo účelem ustrojiti společnost, zvoliti ředitelství a poraditi se, kterak by činnost naši na základě stanov přijatých co nejzdárněji bylo zříditi. Již tehda, když povolali jste mne na čestné toto místo ve shromáždění svém, cítil jsem v srdci mnohé tužby a snahy, které toliko za příčinou překvapu a okamžité rozčilenosti neocítily se mi spolu na jazyce. Dovolíte, že nahradím dnes poněkud, co jsem zameškal, a že přednesu aspoň některou část oněch myšlének, o které sděliti se s vámi za povinnost sobě kladu.

Jest šlechetný pocit, který svedl nás zde dohromady: jest vlastenecká péče o hmotný blahobyt spisovatelstva českého, té třídy lidí, kteří ve mrákotách naší minulosti prví povztýčili jasnou pochodeň na dráze českého života národního, by vedli nás do domácího chrámu osvěty. Uznalost a vděčnost našeho národu za takové zásluhy vtělila se ve spolek „Svatobor“ a uložila mu za povinnost, vedlé oslavy zasloužilých mrtvých starati se o podporu nadějné činnosti živých a o všemožnou úlevu strasti těch, které nepřestává stíhati krutá nouze a nemoc.

---

*) Řeč tato není otištěna zcela beze změny ze „Slovesnosti“ Kosinovy a Bartošovy a jest pojata do spisu tohoto proto, že jest určena i nestudujícím.

Zdá se býti nejen příhodno, ale také potřebno, bychom poněkud určitěji rozjímali a uvažovali účel „Svatoboru“ od zakladatelů vytčený. A tu nejprve naskytuje se nám ta základní známka i povšechný ten ráz, že ústav náš, ačkoli se spisovateli a tudíž i s písemnictvím jak krásným tak i vědeckým vůbec činiti má, není přec ústavem ani čistě ani převahou svojí vědeckým ani literárním, nýbrž že jej vřaditi sluší mezi ústavy a spolky dobročinnými řečené. Obracujeť zajisté zření své popředně nikoli k dílu a plodům, ale k osobám spisovatelů, k vezdejšímu jejich bytu a životu, ku podpoře činnosti, k úlevě nouze a k odměnám národním za zásluhy jejich. Jemu starati se jest ne tak o rozšířenou a zvelebenou náuk i písemnictví sama v sobě (ačkoliv ovšem ani jich nevšímavým býti nesmí), jako raději o poměrný dle možnosti blahobyt těch, jež uznává za pravé a přední činitele náuk i písemnictví. Vzdělávati pole náuk i písemnictví sama v sobě svěřeno jest u nás za úkol ústavu a spolku jinému, totiž „Matici české“: tato má povolávati k životu a vynášeti na jevo zdárné plody ducha národovců našich vesměs a šířiti obor jak vědecký tak i krasochutný mezi námi sám o sobě. I slušno sice jest, aby vlastenečtí spolkové naši pomáhali sobě vespolek a podporovali se vzájemně, nikoli však, aby vkračovali jeden do oboru činnosti druhého. Děliti práci jak ve hmotném oboru tak i v duchovním ukazuje se býti prospěšným; neboť kdo působení svému dává rozsah přílišný, sám překáží sobě vnikati do hloubi. To předeslati zdálo mi se býti potřebno, by nevzniklo všeliké nedorozumění o působení našem.

Neméně potřebí nespouštěti s mysli pravdy druhé: že nestačí býti spisovatelem českým jakýmkoliv, aby kdo stal se tudíž ihned předmětem péče a působnosti „Svatoboru“. „Svatobor“ vzal vznik a původ svůj z pocitu národní vděčnosti za zásluhy spisovatelstva českého: proto pouze takoví spisovatelé mohou státi se předmětem působení „Svatoboru“, kteří buďto již získali sobě skutečné zásluhy o písemnictví a národ vůbec aneb od kterých zásluhy takové časem svým s důvodem očekávati lze. Býti spisovatelem ještě není zásluhou. Poměr spisovatelstva k národu neliší se v té příčině podstatně od poměrů školního učitelstva k lidu. Tou měrou, jako dobrý učitel náleží k největším dobrodincům, náleží učitel špatný také k nejhorším škůdcům veřejným, třeba by se ničím více neprohřešoval, nežli že nejdražší klenot lidu, srdce i mysli vzrůstajících pokolení, obmeškává vésti k dobrému. Také čtenář každý svěřuje srdce i mysl, tedy vše, co nejvýtečnějšího do sebe má, aspoň na chvíli tomu spisovateli, kterým se právě obírá; i běda každému, kdo lichými snad vadami svodí svěřence svého s cesty pravdy a spravedlnosti! Nezapírám, že o tom, co jest pravda i co spravedlnost, rozličné dávají se výklady a že dle toho také ponětí o dobrém spisovateli v nedokonalosti všech dobrých úmyslův a řádů bývá více méně relativným; i vzdálen jsem toho, bych hesla kterékoli

strany nebo koterie na světě pokládal za výhradné měřítko pra
a zásluhy: ale soudím, že otázka, zdali kdo spisovatelem dob
či nic, i nehledíc ke stranným zásadám a záměrům, prostým ci
většiny vzdělanců v národě rozhodnuta bývá. I naději se, že ředi
stvo „Svatoboru“ vždy sestaveno bude ze vzdělancův a výteč
veškerého národu.

Třetí zdálo se potřebno připomenouti, že písemnictví n
národní, jak je co den utěšeněji vzmáhati se a zkvétati vid
a jak já pokroky jeho od více nežli čtyřiceti let lépe nežli
jiný stopovati mohu, stanuv záhy co nejblíže onoho středi
odkudž snahy takové hlavně vycházely, — že, pravím, písemni
to zrodilo se téměř výhradně z pouhé lásky k národnosti n
z obětavé péče, by netoliko jazyk náš nezahynul, ale by lid
povznesl se k vyššímu stupni vzdělanosti, by neměl již p
styděti se za národnost svou, nýbrž aby hrdým čelem, jak sl
postaviti se mohl v bok kteréhokoli národu jiného.

Starali jsme se, přátelé moji, kteří již do hrobu mě přede
a já s nimi, ne o pravdy a náuky neb účely stranné jakékoli, ný
o to, bychom povzbudili a ušlechtili rozum a mravy národu vů
nadějíce se, že, když jen národ náš sám v sobě vzdělaným bu
potom umyslí sobě sám a porozumí také sám nejlépe pravým
třebám v každé době života svého. Při tom nikomu z nás neta
na mysli požadovati neb očekávati nějakou odměnu za tak
úsilí a oběti; vše, čeho jsme si přáli, bylo pouze to, by s
naše nepadalo do půdy nejemné a neúrodné. Mohl bych uvésti
jevo důkazy tklivé o ušlechtilé odvaze a resignaci zemřelých vý
níků našich, propadnouti věčné chudobě a odříci se na vždy
slávy tak i všeliké mzdy za vlastenecké počínání své. Obyče
neptával se po nějakém honoráři nikdo, spokojen jsa, jen k
našel dílu svému vydavatele, kterému připlácetí nebyl povin
Neřesti a nesnáze takové daly, jakož vůbec známo, prvý pod
někdy, že byla založena „Matice česká“. Od té doby ovšem ol
nosti změnily se valně a utěšeně; již u nás často nakladatelé sa
počínají hledati sobě spisovatelův, a kdokoli schopen jest poslou
pérem svým platně k obecnému dobru, nepotřebuje již činiti
bezplatně a beze mzdy. K tomu nyní také „Svatobor“ povinen b
přičiniti se, by spisovatelům skutkem zasloužilým aneb opra
nadějným nebylo zápasiti s beznadějností, kdykoli krutá nem
ve smyslu nejširším, překážeti a vaditi bude ušlechtilé snaze a
sobnosti jejich.

Ale při tom při všem nemohu již zdržeti se, bych neupomí
na známou zásadu, že každý plod a každé dílo lidské, každý ús
a řád na světě pouze touže mocí, kterou vznikl, udržeti se mů
v bytě svém a že tedy také písemnictví naše nepřestává vymá
na působitelích svých povždy téže nezištnosti, obětavosti a re
gnace, jíž od počátku svého se zmohlo. Sobcům všem, kteří

htěli připojiti se k nám a neuměli by zapírati sebe samých ani bětovati to, co jim i nám nejdražšího jest, plody ducha svého: ěm všem volati musíme i potom ještě jako dosavad: „Procul este, rofani!“ Opravdu, jakž pak by ubohý národ náš, neveliký a nebohatý jsa, přiměřeně a dostatečně mohl odplatiti zásluhy nějakého enia snad vyššího rodu, jehožto ctižádosti a působnosti úzký bývá někdy i veškeren svět, kdyby nebylo také takových duší na světě, kterým povědomí vykonané povinnosti milejší a dražší jest nade slávu a bohatství celého světa? A k těmto a takovým obracím á zření a slovo své hlavně, doufaje, že počet jejich mezi námi poněrně větší jest a také budoucně bude nežli v jiných zemích i národech.

Ovšem smutná by byla pro nás vyhlídka, kdyby potom na národu našeho roli dědičné pracovati neměli dělníci jiní nežli námezdní! Národ náš představuje se ve „Svatoboru“ jako Mecenáš spisovatelstvu českému, slibuje postarati se, by ušlechtilí synové jeho, kteří věrně a zdárně sloužiti budou k obecnému dobru na poli tomto, časem svým aspoň od nezasloužené bídy a nouze všemožně uchráněni byli: ale čekanci „Svatoboru“, slouzíce písemnictví našemu, povinni budou také potom patřiti na ně dle známých slov pěvce a myslitele výtečného více jako na bohyni Uranii nežli snad jako na dojnou krávu. —

Chtěl bych pokračovati ještě dále ve výkladě podobných myšlének a přání, které ve mně vzbuzují úvahy o potřebách našich národních i o oboru působnosti, který na se vzala společnosť naše; chtěl bych zejména poukázati ještě k výtečnosti a důležitosti povolání spisovatelského vůbec a ku potřebě i způsobu, připravovati se k němu studiemi pilnými a důkladnými, — to vše s nadějí, že slova taková mně, jakožto jednomu z nejstarších dělníků na poli potřeb národních, nikoli za nějakou snad přívažčivosť pokládána nebudou: — ale hledě také k velikosti předmětu, který krátkou řečí odbýváu býti nechce ani nemůže, i ku pokročilé již chvíli, bych nenadužíval trpělivosti vaší, pánové, odkládám věc tuto k budoucímu, dáli Bůh, shromáždění našemu, a končím slovy, kterými již od počátku oslovili jsme přátely a příznivce své v národě: „Pomáhejme si sami, a také Bůh potom popřeje zdaru dílu šlechetnému!“

f) *Ve schůzi českých spisovatelů r. 1874.*

(Dle řeči Ferdinanda Schulze.)

Veřejný život národní béře se dvojí drahou: drahou politickou a rozumovou ve svém vzdělání vědeckém a krasochutném. Toto druhé vůdcovství za naší doby jest v rukou spisovatelstva. Nebývalo tak ani vždy ani všude. Časem vykonána teprve ta změna,

že rozšiřovati osvětu národní dostalo se do rukou spisovatelstva. Můžeme pokládati tuto změnu vším právem za veliký pokrok v dějinách lidstva. Vznešené však toto stanovisko, na kterémžto spisovatelstvo v každém národě stojí, ukládá mu veliké povinnosti a velikou odpovědnost.

Aby svému důležitému úkolu dostálo, jest přihlížeti spisovatelstvu předem a nejprve k sobě samému, a v té příčině, myslím, pánové, že budete se mnou srovnávati se všichni, když pravím, že spisovatelstvo musí býti 1. národní, 2. osvícené, 3. nadšené a konečně 4. neunaveně činné.

Spisovatelstva nenárodního není již v žádném vzdělaném národě. Spisovatelstvo jest uznáno nyní ve všech vzdělaných společenstvech za vlastního představitele národu, za zástupce duševní činnosti národu svého, za vlastní obraz každé národnosti. V té příčině spisovatelstvo zaujímá jiné stanovisko nežli jiné sbory, které na jiných polích jsou pokládány za zástupce národu, jako sněmy, sbor státnický a vojsko, které jsou také zástupci národu, ale ve směrech zcela jiných, nežli v jakém působí sbor spisovatelský. Spisovatelstvo jest zástupcem národu ve směru vzdělanostním, a že v dějinách lidstva vzdělanostní snahy dostaly se do popředí, také jest pokrok. Spisovatelstvo jesti ta příhrada, kteráž, udržujíc bytosti přirozené ve své povaze, slučuje činnost jejich osamotnělou v činnost vyšší. Spisovatelstvo každého národu jesti ta stráž, kteráž udržuje národního ducha ve své síle. Kdokoli poznati chce národnost jakoukoli, jest mu studovati její spisovatelstvo.

Spisovatelstvo musí býti osvícené. Za nynější doby zápaseno a závoděno mezi národy ještě na jiných polích, nežli které vídaly časy minulé. Boj duševní jest nyní obecnější nežli kdykoli jindy. Kdož opozdí se tu, kdo neúčastní se boje, zaniká. Osvícené spisovatelstvo jest potřebou každého národu, a to osvícené ve všech oborech lidských věd i ve všelikém umění. Rozdělení práce přineslo také ve vzdělanostní stránce všem národům veliký užitek. Vědy a umění dostoupily na takovou výši, že nemůže a nesmí žádati se na žádném jednotlivci, by pěstoval několik oborův, ale žádati se může, by znal hlavní výsledky ze všech oborů věd a umění. Žádáli se toho na člověku, který činí nárok na vzdělance, tím více jest potřebí toho při spisovateli, jehož úkolem jest, aby ve svém národě byl rozšiřovatelem umění a věd.

Spisovatelstvo musí býti nadšené, poněvadž k veliké jeho úloze jest mu takového nadšení třeba. Lid obecný má celý život co dělati s péčí o své hmotné bytí. Spisovatelstva jest úkolem, aby tento všední život národu svého zvelebovalo, povznášelo. K tomuto účelu musí býti nadšeno velikou ideou, musí míti před sebou ideál své vlastní činnosti a obraz národu svého; musí býti povzneseno samo nad denní život.

Spisovatelstvo musí býti neunaveně činné, poněvadž na tom
platí pravidlo: kdo nepokračuje, stojí. Za naší doby tak rychlé
k veliké pokroky dějí se v lidském umění a vědění, že toliko
přičinlivosť a pilnosť udrží vzdělance na povrchu jejich.
více žádáno na spisovatelích, kteří jsou strážci a rozšiřovateli
ty v národě, by nikdy ani na chvíli ve své přičinlivosti ne-
bovali a neustávali.

Spisovatelstvu, které vyniká těmi čtyřmi vlastnostmi: vlaste-
vím, osvětou, nadšením a neunavenou činností, lze přistoupiti
nadnější myslí ke svému účelu. Na venek spisovatelstvo zastu-
ideu národní, ve své domácnosti pracovati mu jest o ideále
ěka; na venek spisovatelstvo zastupuje svůj národ, ve své do-
nosti pěstuje humanitu. Obojím směrem spisovatelstvo doplňuje
na onu vznešenosť, kterou při něm vyhledávati jest. Humanitní
snaha spisovatelstva vzhledem k vlastnímu národu musí jeviti
několika článcích. Úkol jeho vzhledem k domácímu obecenstvu
, aby šířilo vědomosti, aby budilo nadšení, aby zapuzovalo
ablosť a vyvracelo netečnosť domácí. Ve vzdělanostním vzhledě
latí oblíbená průpověď, že nevědomosť hříchu nečiní; ve vzděla-
tním vzhledě jest každá nevědomosť hříchem a zvláště za naší
y hříchem tím větším, poněvadž pomůcky osvěty tak rozhojnily
a rozšířily i usnadnily, že není lze omluviti se nevědomostí,
bylo za dávných dob obyčejem. Rozšiřovati osvětu za naší
y jest velmi snadno. Knihtiskařství poskytlo nám takových pro-
ědků, jakých za dávných věků minulých lidé velmi postrádali;
ás nikdo nemůže vymlouvati se nemožností, by sobě opatřil
ělání. V té příčině spisovatelstvo má snadnější práci za doby
í, nežli mělo za časů minulých.

Dobrými knihami zaplašována jest netečnosť obecenstva; šířiti
k jest je s nadšením, a toho nadšení jest potřebí též obecnému
u, který, jak jsem pravil, ve své péči o hmotné bytí denní jest
velikém podruží hmoty. Spisovatelstvu připadl úkol, aby oslazo-
život národu vědami a uměním a pletlo věnce kolem toho
dního života, v němžto pachtíme se o svůj denní chléb. Jest
řebí nadšení každému člověku ke všeliké práci, tím více všemu
odu a tím více národu malému, by ve své práci neochaboval.
naší doby již uznána ta pravda, že národu osvícenému není
i se ani nátlaku moci surové, hrubé, jako bývalo za časů
ých. Máme zkušenosti dějepisné ze života národů velikých,
ělaných i z dějin národu vlastního, že národ vzdělaný, osvícený
edl odvrátiti od sebe záhubu hrubé moci. Národu malému tím
e jest pěstovati nadšení a osvětu, když vidí, že toliko nadšenou
cí sebe ochrání. Kdykoli by na národ malý ulehla hrubá moc
adšením, a národ ten byl by bez nadšení, tu dříve byl by utlačen.

Spisovatelstvo má veliký vznešený úkol, šířiti mezi národem,
zi obecenstvem svým lásku ke všemu krásnému a dobrému,

zrakem milostně vyjasněným a nadějně ozářeným pohlíží na ony velebné postavy mužů, jejichžto vznešený vzlet myšlének, ryzost mravní a neúmorná snaha, dosíci dokonalosti v duševním životě, zachránily národu našemu podstatu toho, co jej činí vůbec vyššího života duševního schopným a tudíž i jako člena veliké lidské společnosti na dráze pokroku spolupracovníkem oprávněným.

Čtouce ve vznešených knihách Tómy ze Štítného náuky o stavech lidských, o zlu a šlechetnostech, o naději a lásce, o smírnosti, síle mysli a spravedlnosti; rozpomínajíce se na šlechetné horlení mistra Jana Husi o čistotě mravní a na Petra Chelčického učení o právech lidu a na jeho věštby prorocké o povšechném míru lidském; anebo povznášejíce se na perutích květovonné lahody jazyka mateřského s „Růží stolistou" Františka Ladislava Čelakovského k výšinám pravé poésie; nebo kochajíce se v básních milostných Boleslava Jablonského, éthérickou něžností dýšících, nebo v perlových zrnech otcovské jeho moudrosti: jak stopujeme tu všude zlatou nitku mravní šlechetnosti, lidomilství, lásky k vlasti a nadšení pro dobro, krásu a pravdu, vedoucí nás po růžových stezkách mladistvého nadšení do chrámu našich ideálův!

Ano, ideálů! nebo medle, kde může národ náš malý, od krutého osudu hmotné i duševní záhuby ne hrubou mocí zbraně, nýbrž toliko svou duševní pružností zachráněný; kde může národ náš, který veškeru šťastnější budoucnost svou staví na bedra své mládeže, kde může jinde čerpati onen nápoj kouzelný, jenžto jako nápoj z Léthé zbaví jej trudných upomínek minulosti, spolu však jej osvěží a posilní pro podniky budoucnosti, nežli v oné říši ideálů, která jest výtvorem jeho duchů nejšlechetnějších a útulkem jeho mládeže nejnadějnější.

Nebo jako muž i ve stáří stříbrovlasém, máli jen snahu vzletnou, ke šlechetným účelům směřující, tak i národ zachovává svou nehynoucí mladost toliko kouzlem idealismu. Nemám zde ovšem na mysli onoho idealismu, který totožen jest se snilkováním, nýbrž onen, který záleží v pěstování ideí vznešených, nesmrtelných, v nichž obsažena jest úloha veškerého lidstva.

Veledušní otcové naši hledali tohoto idealismu ve křesťanství vytříbeném, od kalu pozdějších příměsků sobeckých vyčištěném, v onom totiž útěchyplném, lidomilném učení Spasitelově, že může býti spasen, totiž nejvyšší měrou zdokonalen, každý člověk, který své činy řídí zákonem božím, totiž věčnými zákony pravdy a práva.

A ejhle, nejutěšenější výzkum vědy novověké, vědy podstatně přírodozkumné, hlásá také, že veškerou přírodou jakož i veškerým lidstvem vládne idea stálého se zdokonalování, idea stálého pokroku, princip perfektibility.

Není pouhá smyšlénka, nýbrž výzkum vědeckého badání, ujištěný svědectvím starověkého tvorstva v postupných vrstvách zemských uloženého, že tvorové v říši ústrojné, byliny a živočichové,

zapuzovati ochablosť a netečnosť, kde se ukáže; nebo z netečnosti a ochablosti rodí se nevědomosť a ta ve všech oborech duševní činnosti vede na velikou zkázu. Jestliže spisovatelstvo jest národní, osvícené, neunaveně činné, přikročí k úkolu svému, by v národě šířilo vědomosti, budilo nadšení, zaplašovalo ochablosť a netečnosť, a potom vykoná svůj úkol snadno. Národ osvícený šťastnějším jest vůbec, ale také za takových dob, kdy politické snahy jeho potkaly se s nezdarem. I na tuto stránku jest obraceti spisovatelstvu svou pozornosť, aby národ za takových chvil, kdy politické snahy nejsou v jeho moci, nezůstal beze všeho života. Národu tupému, zanedbanému, zatemnělému není ani nejlepší vůle pranic platna, ale národu osvícenému ani ochablosť v politice neuškodí.

g) *Při sjezdě akademického spolku jihočeského „Štítný" v Jindřichově Hradci 13. srpna 1882.*

(Dle řeči univ. professora Jana Krejčího.)

Milí mladí přátelé! Byv pozván od vás, čilé studující omladiny jihočeské, ku dnešní slavnosti duševně sváteční, odložil jsem ochotně kladivo zeměžpytné a spěchal ode skal vrcholů lesnatých mezi vás, abych s vámi v rozhovoru srdečně přátelském opětně jednou povznesl se k výši našich společných ideálů, abych mezi vámi okřál a omladl.

Nebo co může nás starší účastníky ve vřavě veřejného života, nás dávnější spolupracovníky na roli národní více posilniti, potěšiti a nás větší naplniti rozkoší nežli výměna myšlének a citů s jinochy vědeckou snahou ušlechtěnými, s jinochy tělesně a duševně zdravými, z jejichžto jiskrných očí srší nadšení pro vše, co dobrého, pravého a krásného; a tak vás tedy všechny shromážděné členy akademického spolku „Štítný" a vás všechny přítomné přátely toho spolku srdečně vítám a pozdravuji svým starým heslem: „Mládež šťastnější budoucnosť naše!"

Než nad to, že jako všechny vaše duševní přátely tak i mne toto heslo nerozlučně spojuje s veškerou studující mládeží českou, mám já ještě zvláštní příčinu a osobní podnět, abych účastnil se dnešní slavnosti akademické mládeže jihočeské; neb i já jsem Jihočech, krajan váš, i já jako vy pocházím z toho lidu podšumavského, tak měkce slovanského, pracovitého, skromného a trpělivého, avšak i tak důmyslného, hloubavého a k nejvyššímu povznesení duševnímu schopného; z toho lidu, v jehožto lůně zrodil se za starých dob náš Tomáš Štítný ze Štítného, Jan Hus, Petr Chelčický, v novější pak době František Ladislav Čelakovský a Boleslav Jablonský, kterému hold dnešní slavnosti zvláště jest zasvěcen.

Jestliže dobrý genius národu našeho s bolným výrazem tváři odvrací se od jeviště dějin oněch krutě lítých dob, za kterých zloba a vášeň lidská vlasť ubohou na kraj propasti uvedla, týž genius

ode skrovných počátků stále vyvinovali se ve tvarech hojnějších, rozmanitějších a dokonalejších, až dospěli v přebohatou přírodu nynější, skládající se takořka ze samých tvorů vítězných, kteří dávný krutý boj o život a o další vývoj neudolatelnou vlastní silou přestáli.

Stupňovitý pokrok tento dosáhl svého nejvyššího vrcholu, vytvořiv plemeno lidské; a také zde jeví se jak na tělesné tak i na duševní straně neustálý pokrok, povznášející se od nízkých počátků života zvířecího ke stupňům vyšším a lidsky důstojnějším, až v nejvyšší vrstvě vzdělanců doby nynější dostihuje výše před tím netušené, v duševním a mravním svém uvědomění.

Dráhy, po nichžto lidstvo v minulosti kráčelo, naznačují spolu směr drah jeho budoucího pokroku; i vedou tyto dráhy patrně k poznání povšechně stejného účelu a povolání lidstva; i otevírá se z nich již znenáhla výhled k oné blažené, dávno vytoužené veleobci Filadelfii, totiž veleobci vzájemného lidomilství, ve které lidské právo se povznese k nejobecnější a nejvyšší platnosti, stávajíc se skutkem u veškerých zřízeních státních, u všeobecném uznání posvátné důstojnosti práce a v bezvýminečném uznání stejného práva každé osobitosti mravní a tedy také každého národu.

Na těchto stupních budoucího pokroku, na nichž uznána budou práva a povinnosti veškerému lidstvu vzájemné, kyne nejvyšší cíl pokroku a zdokonalitelnosti jeho.

Jen chvilkové a jen místně obmezené zakalení těchto jasných vyhlídek do budoucna může způsobiti bludné učení proroků pessimistických, hlásajících, že veškeren směr vývoje ve přírodě i v lidstvě jest skrz na skrz pochyben a že svět jest pouze chaos, samý žal a klam, a tudíž ani hoden toho, že byl stvořen.

U samých filosofických sousedů našich, u nichžto při všem nepřehledném úspěchu na poli prospěchů hmotných i duševních toto bludné učení výmluvného našlo hlasatele (Schopenhauera), ozývá se však z úst vznešenějšího a šlechetnějšího věstce, duchaplného spisovatele knihy Isis (Radehausena) vítězoslavně novověké, celým vývojem přírody a člověka potvrzené učení optimismu, k němuž ochotně také my se hlásíme.

Neboť učí nás lidomilný obsah jeho, že lidstvo jest nejvyšší výkvět veškerého pozemského tvorstva, že v jeho vědomostech a myšlénkách se vtěluje sebevědomí veškeré přírody, a že tudíž člověk jako vládce její stojí výše, nežli druhdy myslil;

že lidstvo ve své podstatě nikoli není tak zlé, by utonouti mu bylo vesměs ve hříchu, nýbrž že toliko podrobeno jest omylům v poznání světa a jeho poměrův a účelů, z nichžto však se vyprostí, až jasněji a obecněji pozná pravdu a právo, a že tudíž člověk ve své mravní podstatě jest lepší, nežli druhdy věřil;

a konečně, že lidstvo není stvořeno k žalu a ke vzájemnému se týrání, nýbrž ke blahu a ke vzájemnému se milování, poněvadž

blaho každého jednotlivce záleží ve blahu jeho spolubratrův, a že tudíž člověk ve své neúmorné snaze, dojíti vyššího blaha, může býti šťastnější, nežli dosud doufal. —

Tři božské paprsky s nebeské výše křesťanské osvěty řinuly se do říše ideálů, do nichžto Štítný naše otce uváděl; byly to paprsky křesťanské víry, naděje a lásky, které, spojeny jsouce, tvořily ono nebeské světlo, svět dobrých otcův našich ozařující.

Vycházejíc ze stejného ohniska přirozenosti lidské září také nad idealismem novověkého názoru světa a lidstva troje různobarevné světlo, záře tří vznešených ideí: pravdy, práva a krásy.

Neníli prostor obou idealismů, starého i nového, zcela shodný, přece jest onen v tomto obsažen, a rozdíl pochází toliko z toho, že jeden prostor má světlo od slunce vycházejícího a druhý od slunce k nebeskému zenithu se blížícího.

Idea pravdy jest v podstatě idea vědy novověké, vědy, která stále kráčí dále, stále se prohlubuje a stále výše se povznáší. Neunavenou pílí a při tom vždy stejně bystrou úvahou tato věda stopuje ruch světový a lidský; rozeznává, poznává a seřaďuje udaje poznané v bezmezném všemíru jakož i v bezmezné říši ducha lidského. Jako blahoplodná poselkyně míru a vzájemného přátelství lidského kráčí již od šedé minulosti až do dnů nynějších od země k zemi, od národa k národu, všude rozdávajíc a všude přijímajíc milodary. Jí nevadí rozličnosť jazykův ani rozličnosť vyznání ani nejrůznější pestrosť zvykův a mravův, ona ve své upřímnosti zůstává všude si stejnou, usmívavou bohyní pravdy.

Ona svojí kouzelnou mocí působí, že sady jejím návodem sdělané tím jsou plodnější, čím častější žeň vydávají, poněvadž zdroje té úrody jsou nevyčerpatelny. Národu, byť i hmotnou mocí skrovnému, který pod stálou její ochranu se uchýlí, udílí moci nepřemožitelné a slávy nehynoucí. Ona to tedy, idea pravdy, idea vzdělanosti vědecké, hlavním, ba jediným může býti zdrojem štěstí a slávy také národu našeho.

Druhá idea, nad pokrokem lidstva se vznášející, jest idea práva.

V sebevědomí člověkově jeví se nejvyšší výkon pozemské přírody; nejhlavnější však výsledek toho výkonu jest požadavek práva lidského, kteréž od osobního práva sebeochrany ku právům společenským a mezinárodním až ke všeobecnému stejnému právu veškerého lidstva se stupňuje.

Lidské toto právo hluboce jest zakotveno v podmínce lidského života vůbec, protože tato podmínka záleží ve vzájemné podpoře a ochraně; onoť tedy pro každého jednotlivce jako člena lidské společnosti právo ochrany, právo vychování a svobodného užívání pokladů duševních od předků zděděných; onoť stanoví právo duševní volnosti, obmezujíc pouze činy a jednání spravedlivým požadavkem soubytosti spolučlenův; onoť konečně stanoví

nezvratnou rovnováhu povinností a výhod ze spolužití lidského plynoucích.

Lidské právo tedy jest jediným vodítkem v labyrintě vztahů národa k národu, onoť i našemu národu zabrání vybočiti ze dráhy jemu přirozeně příslušné, jakož i ochrání ho od jakéhokoli násilí.

Třetí pak idea, stkvoucí se na obloze našeho idealismu, jest idea krásy.

Idea tato jest ohlas souladu mysli a citu našeho se světem vnějším. Nálada k tomuto souladu jest ukryta ve hlubinách duše lidské, ona se však zbudí a zjemní vychováním.

Soulad mysli a činů dle míry pravdy a práva slove ctnost, o které tak nadšeně pěje náš Jablonský, že

„.... jest krásy tak mohoucí,
že ji musí rozum ctíti,
že jí musí srdce tlouci,
že ji musí vůle chtíti.“

Básnění, hudba, malba a umění výtvarné, stavební a zahradní jsou výjevy téhož nebeského souladu, z něhožto vzchází bytosti lidské teprve vlastní půvab poměrů všehomíra.

Idea krásy pojistí, až stane se skutkem, lidstvu půvab věčné mladosti, tichou nehynoucí rozkoš života; onať s ideou pravdy a práva doplní onen trojzvučný akkord, v němžto zjevuje se soulad člověka a přírody.

Avšak spěchaje již ku konci svého rozhovoru, obracím jemnou vaši mysl, mladí moji přátelé, ještě jednou k počátku, od kterého jsme vyšli, k idei pokroku, k idei zdokonalitelnosti, bych posléze odpověděl na otázku, vám jistě na mysli tanoucí: jaký jest cíl toho pokroku? kam až nás má dovésti zdokonalitelnosť?

Od prvého dechu až k poslednímu pudí nás všechny pozemšťany neodolatelná touha po blahu, po trvalém štěstí. — V té touze jest odpověď na vaši otázku. — Jeden vyhledává štěstí v pouhém blahobytě, druhý v úspěchu své práce hmotné nebo duševní jako polní hospodář, jako průmyslník a inženýr, jako úřadník, učitel anebo jako vůdce lidu; nikdo však žádoucího svého cíle nedosáhne, vždy vábí ještě žádoucnější štěstí za poslední dostiženou metou.

„Věčně dále, věčně dále
v myriady světů sil
putovať máš neustále,
nikdy však nalézti cíl,“

pěje Jablonský.

Štěstí lidské i vaše, milení jinoši vlastenečtí, zakládá se tedy pouze v neochabné snaze; protože nejvyšší

cíl lidské snahy jest stálá zdokonalitelnost, stálý postup na dráze vědeckého a mravního vzdělání, pocítíte své štěstí, milí mladí přátelé, jen v pokroku na té dráze.

K povýšení toho štěstí vyhledávej nad to každý z vás svou radost v radování se bližního, svou slávu ve slávě vlasti; chovej každý z vás ve svém srdci lásku k celému lidstvu a vštěpuj v mysl svou zlatá slova Jablonského:

„jednejž tak v tom světě všude,
by's až budeš umírati,
a vše vůkol plakat bude,
ty's se mohl usmívati —“

a hle, v tom vrchol našeho konečného dostižitelného štěstí!

h) *O národním uvědomění.*

(Dle řeči, kterou měl o slavnosti studentské v Sušici v srpnu 1883. Fr. Schwarz, okresní tajemník, starosta plzeňského „Literárního spolku“ a zemský poslanec.)

Čechové, Šumavané! Zde na úpatí velebného Svatoboru, na březích Otavy, která někdy zlaté zrno nesla v český kraj, zde v předhradí půvabné Šumavy, kde každé místo hlásá statečnost, s níž praotcové naši hájili této vlasti, mám promluviti k vám o uvědomění národním. Neníli to úloha nesnadná? — Buduli mluviti k těm, v jejichžto srdcích vzňala se již jiskra něžné lásky k národu, slyšeti budou věci známé a málo mně budou za to vděčni, a obrátímli se ke druhým, kteří nepoznali ještě tohoto ušlechtilého citu, zda slova má budou dosti srozumitelna, jazyk výmluven a řeč ohniva, bych otevřel jim zrak i sluch, vnikl do jejich srdcí a vložil tam zrno, z něhož aby vzešla zdatná žeň, z celé duše si přeji?! —

Pokusím se o to.

V době, kdy tato krajina byla toliko neproniknutelným lesem, kdy země byla v myšlení lidském zemí jenom potud, pokud vody mořské nestavěly na ni kroku člověkova, kdy nebylo žádné vlasti a lidé jenom tehdáž a tam žili pospolu, kde bylo třeba, by ubránili se živlům, které dotíraly na ně, nebo by pomáhali si opatřovati společné potřeby životní, v době té pouze jediný svazek poutal stále člověka ke člověku, svazek pokrevenství. Otec kráčel v čele, za ním matka nemluvňata, která zplodila, s sebou vedouc a dělíc se potom o odrostlé s otcem; syny dávala jemu, by učil je zápasům životním, sobě ponechávala dcer. Vrozený cit rodinný činil, že matka dceři, otec synu byli ve mládí vůdcem, dcera a syn matce a otci ve stáří oporou, a z citu tohoto vyvinulo se poznání povinností dětí k rodičům a rodičů k dětem, ustálil se pojem rodiny

a vzniklo vědomí rodinného, na božských zákonech založeného svazku.

A vědomí to širší a širší pojímalo kruhy, až dospělo tam, kde ztrácí se příbuzenství krevní, mizí cit rodinný a na jeho místo ve znamení, které na jeden původ ukazuje a všem jest společno, nastupuje svazek jednoho jazyka, cit náklonnosti k sobě všech, kdo jedním mluví jazykem mateřským, vědomí pospolitosti a nezdolné v ní spočívající síly.

To jest uvědomění národní, o kterém chci mluviti.

Jestliže jest utváření se zeměkoule na pevninu a moře, na planiny a výšiny, na údolí a hory dílem přemocné Prozřetelnosti božské, jest rozdělení její na země přirozeným účinkem probudivšího se v lidu vědomí, že svůj k svému se má sraziti, by si tu půdu, kterou mezi sebe rozdělili takovýmto utvořením skupin jazykových, udrželi a zvelebili. V zápětí tomu, kdy z probuzeného vědomí pospolitosti tvořiti se počíná národ, vystupuje v životě společenstva pojem vlasti, jenž tvoří potom základ všeho dějinného vývoje, dává podnět k činům šlechetným a slavným, zkypřuje a zúrodňuje půdu vzdělanosti a ku předu žene národy v čestný závod o pokrok vůbec, o duševní i hmotné blaho člověčenstva.

Tím pověděl jsem, že uvědomění národní vzácným bylo činitelem ve vývoji společnosti. Ale ono jest jím posud.

Milí přátelé! Mějte na mysli rodinu sebe četnější, sebe bohatší a váženější; tím okamžením, kdy uhaslo by v jejich členech vědomí rodinné — mizí rodina, bohatství se drobí, vážnost, která často pozadí má dějinné a ještě častěji obrací se tam, kde jest moc rozdělena na jednotlivé členy rodiny, bledne. Ne jinak jest s národem. Mysliti si národ, jehožto synové a dcery pozbývají vědomí pospolitosti, umdlévají v lásce k sobě a ochabují, hájíce jeho cti a práv, jak dlouho bude ještě národem? Netřeba vám to zvláště počítati. Rozpomeňte se, milí přátelé, jak bylo národu našemu v těch sto letech, které počítáme do dneška; nepadalali již tehda větev za větví, neprorokovalili již vážní a k nám jinak laskaví učenci, že národu českého za nedlouho nebude? — Domnění jejich Bohu díky se nesplnilo; zapomněli, že dřímá v srdcích českých ještě přirozený cit národní a přijdouli dovedné ruce, které by k citu připojily rozum, vzbudily uvědomění národní, že srazí se lid již z pola obětovaný opětně v mocný šik, a povznese se k důstojnosti národu povolaného, by připravoval si sám cestu, po nížto kráčeti míní ke své a milované vlasti cti a slávě. Dovedné ruce přišly. Povstali Jungmannové, Palačtí; co jsme dnes, nebudu popisovati.

Na sobě samých zkusili jsme tedy zázračnou sílu uvědomění národního, ale táži se, zdali dokonáno jest dílo takto počaté? Není a nebude dokonáno nikdy. Z uvědomění národního vychází životní síla národu, a to kdyby zaniklo, vymře národ.

Nuže, milí přátelé, to když jsem vám pověděl, jest ukázati mi také, kterak pravé uvědomění národní se jeví. By spočívalo na přirozených základech, musí vycházeti od otce a matky; by sílilo se dále, musí pěstovati se ve škole, a by v životě neslo zlaté ovoce, musí dospívati v květ, který zove se láskou k národu. Jinými slovy, pěstování jazyka mateřského, dějinných vzpomínek na skutky slavné a vlastenecké a snah po zvelebení hmotném i duševním celého národu musí v rodině, ve škole a v životě položeno býti na základy nejširší, by pronikalo veškery vrstvy lidu a povznášelo ho na mocného činitele ve vlastních jeho osudech i ve vývoji veškerého lidstva.

Milí přátelé, jsem tam, kde mohu líčiti vám účinky takového obecného uvědomění národního. Lid, který pamětliv si jest šlechetných a slavných skutků svých předků, bude dbalým toho, by za jejich příkladem dále kráčel po dráze šlechetnosti a slávě, a máli k tomu minulosť tak slavnou jako národ náš, nebude mu nesnadno, by jako v minulosti vyniknul i v budoucnosti nad obyčejný běh dějin časových. Lid, který za heslem „Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí“ všude a ve všem projevovati dovede lásku k svému jazyku, bude také toho dbalým, aby tento jazyk zveleboval, povznesl písemnictví jeho na výši bohatosti a dokonalosti písemnictví jiných národův a činil z něho vydatný pramen pro šíření osvěty obecné a blahobytu ke šťastnému rozvoji každého národu tak velice důležitého. A lid, který toho i onoho dbáti bude, stane se konečně také hrdým na svou minulosť, svůj jazyk, svou vzdělanosť, ostražitým hajitelem své cti a svých svobod a práv, a tu teprve bude národem dokonalým, jehožto si národové ostatní vážiti a s ním společně o prospěchy obecné pečovati budou.

Ale neníliž právě tento obraz uvědomělosti národní cílem, po němžto veškeří vlastencové čeští dávno touží? Nebylli by takový stav nejpevnější hradbou proti všem nebezpečenstvím, která našemu národnímu rozvoji hrozí? Kdo mohl by to popírati?

Milí přátelé! Když tak mocný jest účinek uvědomění národního, ký div, že celá vlasť na všechny kraje své bedlivé zření má, by lid v nich uvědomila a k jarému zdravému životu národnímu přivedla, a že i v tento tichý kraj vysýlá svůj hlas, aby ospalé probudila, vrtkavé upevnila, pracující posilnila a nadchla tužbou, kteráž ovládá již celou uvědomělou část národu. Hlas tento donáší sem dnes jaré studentstvo, krev vaší krve, vyslyšte je a následujte ho; povzneste tím sebe na ten stupeň, kde dojdete vážnosti u všech upřímných vlastenců, rodnému městu svému zjednáte opětně zvučného jména, jaké povždy mělo v dějinách vlasteneckých, a nad vámi zaplesá celý národ, kterému na důkaz, že splníte přání zde projevené, provolejte se mnou nadšeně: „Sláva!“

ch) „*Svoji k svému a vždy dle pravdy!*“

(Dle řeči přednesené v Českém klubě od dra. Josefa Kalouska ve výroční den úmrtí Fr. Palackého r. 1877.)

Byl jsem pozván, abych v tomto ctěném shromáždění promluvil několik slov na památku slavného muže, který nám — dnes tomu rok — byl smrtí odňat. Aby tento úkol byl důstojně vykonán, k tomu by ovšem bylo potřebí výmluvnosti tak výborné, jak veliký byl duch, jak vznešená byla povaha a jak nezměrné jsou zásluhy toho, o němžto mně jest mluviti. Ačkoli znám nedostatečnost svoji k úkolu na mne vznesenému, přece nemohl jsem váhati podrobiti se jemu; nemohl jsem váhati, neboť krom obecné úcty, kterou jako každý jiný pravý Čech chovám k otci českého národu, Františkovi Palackému, jsem i zvláštní vděčností zavázán jemu jakožto svému osobnímu příznivci a dobrodinci.

Nebudu vyprávěti o průběhu života Palackého, ani vypočítávati jeho zásluhy vědecké, ani pragmaticky vyličovati jeho snahy a zápasy politické; toť vše, pokud jde o udaje obecné, jsou věci všem přítomným ctitelům Palackého s dostatek známé, a pokud by šlo o úplné vypsání života a působení našeho oslavence, to mohlo by vystiženo býti jen obsáhlým spisem, o který bude bohdá postaráno od mužů k tomu způsobilých. Chci toliko stručně naznačiti hlavní příčiny, pro které Palackého ctíme my a s námi všechen národ český i veškero uvědomělé Slovanstvo — příčiny, pro které Palackého nazýváme otcem českého národu a největším Čechem XIX. století. A k tomu cíli a konci dostačí mně, když uvedu na paměť známé všem nám heslo zesnulého otce našeho, ve kterémžto hesle zračí se jako v zrcadle celý život Palackého se všemi jeho ideály a cíli, prostředky a cestami, pracemi a zásluhami. „Svoji k svému a vždy dle pravdy!“, to heslo zvolil sobě Palacký na označenou toho, co jemu bylo nejvlastnějšího.

Zesnulý Ferdinand Břetislav Mikovec, rozprávěje v „Musejníku“ o heslech slavných osob z různých dob a národů, podotekl, že u národů, kterým jest vésti těžký boj o bytí, čelní mužové za takovýchto zlých dob mívají hesla záporná, vztahující se právě k tomu zápasu. U Palackého vidíme výjimku od toho pravidla; jeho heslo jest kladné, jako vůbec v duchu a činnosti jeho bylo mnohem více kladu nežli záporu: ne pouhý odpor proti zlému, ale více příprava dobrého. Palacký vždy více stavěl, nežli bořil, a nikdy nepřestával pouze přesuzovati a posuzovati to, co viděl nedostatečného, nýbrž vždy hleděl sám ihned udělati něco lepšího. Málo bylo jej slýchati hořekovati na zlé časy a na úpadek národu svého, ale mnoho času vynakládal, aby povznesl národ a zlepšil okolnosti, v nichžto žije. Máme celou řadu podniků a ústavů národních, které Palackému děkují buďto za vznik svůj anebo za

probuzenou z předešlého živoření k čilejšímu životu; dostačí vzpomenouti jednak Matice české, Národního divadla, Svatoboru, archivu městského a zemského v Praze, jednak Musea, Společnosti náuk. Na poli písemnictví netoliko sám téměř nade všemi vynikal činností neunavenou, ale on býval i přímou příčinou, že mnozí jiní do práce se dali a dáti se mohli.

„Svoji k svému!“ — Palacký, jsa rodem Moravan a národem Čech, přivinul se k národu svému, a tomuto národu svému českému zasvětil a věnoval všechny nadobyčejné schopnosti své i síly neúmorné i čas ode mládí svého až do pozdního hrobu. Přišel ke svým, a svoji poznali jej, ano skrze něj poznali teprve sebe samy.

Palackého obsáhlý duch, rozhlédaje se po širém poli humanitní vzdělanosti, jejímižto základními náukami již u věku dvaceti let byl nevšedně vystrojen, byl některou chvíli na rozpacích, měli by oddati se krasovědě nebo dějepisectví českému. Avšak za nedlouho dostala národní dějeprava přednost před světoobčanskou náukou filosofskou. Rozhodný tento krok, učiněný již dle jeho zásady „Svoji k svému!“, dal Čechům nejslavnějšího jejich dějepisce, Palackému pak opatřil bezpečnou půdu k rozvinutí mnohostranné, blahoplodné činnosti. Dějepisectvím Palackého vrácena jest minulost národu českému; vykopán poklad z lepších časův a schudlému pokolení přikázán ve spravedlivé dědictví. Svoji navráceni jsou svým: předkové potomkům, potomci předkům. Hustá záslona nevědomosti a utrhačné potupy, která zahalovala obraz nejušlechtilejších předků, s něho sňata. Potomstvo, poznavši své předky, jalo se k nim hrdě hlásiti, a ač odděleno jest od nich mnohými věky, uznalo, že jest s nimi jedním organickým tělem, že i ve zbědovaném stavě svém jest dosud týmže národem, který jednou uměl uhájiti přesvědčení svého a své svobody proti návalu polovice Evropy. Vědomí lepší minulosti stalo se čarovným prutem, jehož doteknutí vzpružuje mysl českou ku práci a zápasu o lepší budoucnost.

Zásada „Svoji k svému!“ vtělila se také v činnost Palackého, která týkala se poměru mezi šlechtou a lidem. Jako za prvějších let Palacký od vlastenecké šlechty veliké podpory a ochrany užil, i býval jediným prostředníkem mezi spisovatelstvem českým a vlasteneckou šlechtou; tak i za pozdějších let v politické činnosti vždy k tomu hleděl, aby šlechta nevzdalovala se od lidu, nýbrž přivinula se k němu, i aby také šlechta nebyla od lidu odpuzována, nýbrž raději slušně pozývána ke společné práci za účely vlasteneckými, veškerému národu společnými.

Nesmrtelné dílo Palackého, „Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě“, oznamuje v titule svém jinou stránku téže činnosti, řízené zásadou „Svoji k svému!“ Jako sestra ke bratru tak Morava dle krve i dle dějin náleží k Čechám. Přináležitost tu a potřebu společného života národního i ustanovení politických mezi

Moravou a Čechami Palacký hlásal v rozbouřených dnech roku 1848.; k obnově té přináležitosti pracoval ve všem pozdějším jednání politickém a dočkal se toho, že národ český v Moravě již jednomyslně hlásí se ke svojim v Čechách.

„Svoji k svému!“ bylo vodidlem Palackého rovněž, když s nejupřímnějšími a nejosvícenějšími národovci z Čech, Moravy i ze Slovenska přimlouval se za to, by byl zachován společný spisovný jazyk u veškerém národě českém, ten jazyk, který v kanceláři králův uherských byl někdy v obcování se Slováky jazykem státním.

„Svoji k svému!“ bylo Palackému hvězdou, která vedla jej obnoviti bratrství v širé rodině slovanské. Z jeho popudu a s jeho pomocí Šafařík napsal své nesmrtelné dílo, kterým objasnil společný původ národů slovanských a které razilo cestu netoliko ke vzájemnému poznání se, než i ke vzájemné účinné lásce mezi nimi. Povědomí, pěstované stále jinak Palackým, že Čech není na širém světě osamělý, ale že má bezčetné miliony rodných bratrů, jimž náleží ve východní Evropě budoucnost a dílem již i přítomnost, toto povědomí bylo, vedlé poznání minulosti své, druhou hlavní spruhou, která myslem vlasteneckým nedala zoufati, nýbrž osvěžovala je k činům, k činům zakládajícím lepší budoucnost. Tehdáž uvědomění slovanské bylo útěchou: nyní, když minul jeden věk lidský a otcové, původcové jeho, odebrali se k otcům, vědomí to přechází v čin světodějinný, v čin, jenž nejzuboženější bratry naše na jihu osvoboditi má ode jha věkovitého, ode jha lidského bytí nehodného! Již v nejširším smyslu v rodině slovanské svoji jdou ke svým vytrhnout jich z rukou katanských! Hle, již dozrává ovoce, ku kterému Palacký semeno spolu zaséval!

Nejednou bylo však Palackému při této snaze snášeti útrže, a to se stran dvou sobě opačných. Některým nerozmyslným Rusům býval příliš Čechem, západníkem, neli dokonce Němcem. U Němcův a Maďarů pokládán za panslavistu, chtícího prý uvésti všechny Slovany pod ruský bič. I nedůslednost a proměnlivost vytýkána Palackému. Pravda jest, že Palacký nemluvil vždy o věcech slovanských totéž, neboť mluvil vždy to, co kdy za potřebno uznal. Smýšlení jeho však o věcech slovanských bylo při tom stále jedno: Palacký nebyl panslavistou ani ve smyslu politickém ani národním, t. j. nepřál si, by Slované spojili se v jeden stát pode společnou vládou ani by sjednotili se v jeden národ společným jazykem spisovným, ale Palacký vždy byl zastancem vzájemnosti slovanské, t. j. usiloval o to, by Slované poznávali se vzájemně, milovali a druh druhu pomáhali povznésti se na roveň s jinými šťastnějšími národy. A této vzájemnosti slovanské ve smyslu Palackého svítá dnes den veliký!

„A vždy dle pravdy!“, doložil Palacký v hesle svém. Nechať slovo „pravda“ přijmeme ve smyslu nynějším, nechať „pravdu“ rozumíme ve staročeském smyslu „práva“, nechať konečně

„pravda“ jest souznačna se „spravedlností“, vždy bude platiti, že „pravda“ byla hlavním rázem povahy našeho oslavence. Palacký sice jako každý smrtelník mohl mýliti se v tom, co jest pravda, mohl mýliti se v tom u vědě i v politice; ale co jednou uznal za pravdivé, pravé a spravedlivé, za tím šel vždy a všude, za tím šel ihned, přímo a bezvýminečně. Jen pravdu, právo a spravedlnosť vyhledával v životě soukromém, v badání vědeckém i v jednání politickém. Mysl jeho byla tak zvykla pravdě, že bývalo mu i nesnadno poznati podvod, dovtípiti se úskoku i porozuměti žertu. Nelze upříti, že tato opravdovosť mysli, opravdovosť, jdoucí až do krajností, bývala Palackému někdy na překážku při poznávání pravé povahy jiných lidí, osob svého času i dob dřívějších. Avšak vada tato neboli přílišná ctnosť opravdovosti činila a činí Palackého tím ctihodnějším a velebnějším, čím méně ctíme vlastnosť opačnou, druhou krajnosť: nebo člověk schytralý, který každý úskok nejsnáze pozná a od nikohož oklamati se nedá, ten při tom také často umí sám klamati jiné.

I v politice, ve které bývá mravnosti nejméně, Palacký šel toliko za právem a spravedlností. Šidba i násilí byly ho stejně daleky. Když roku 1848. mysli jednotlivců i loď státní byly zmítány divou bouří, Palacký varoval násilí a naléhal na vše strany o zachování zákonnosti. Kéž by tehda bylo poslechlo se jeho hlasu! Království české a mocnářství rakouské mohly dnes mocněji a důstojněji státi v Evropě! Veškera politická snaha Palackého směřovala k tomu, by na místo odumírajících poměrů neobmezené vlády postaveno bylo nové veřejné právo, dosažené smlouvou a dohodnutím, nikoli násilím aneb úskokem. Neboť Palacký byl o tom svatosvatě přesvědčen, že pořádek ve státě, máli býti zdárný, musí založen býti na základě mravném.

Bylo ovšem Palackému a jeho straně nejednou vytýkáno, že v tom chybuje a že mohli jsme lépe pochoditi, kdyby naši vůdcové byli chtěli užiti cest křivých místo přímých. Užívaloť se v politice odjakživa, užívá a bude věčně užívati práva i křivdy, pravdy i lži. Palacký však byl neschopen přetvářky, obmyslu, úskoku; on neznal oklik, okolků, záminek a vytáček, a tudíž ovšem chyběla mu dobrá polovice všeho toho, co vydařenému státníku jest míti stále v zásobě. Ale právě tato neobmezená oddanosť pravdě, právě tato nezvratná víra ve mravnosť a poctivosť jakožto v jediné vodidlo zdárné politiky dodala Palackému oné ušlechtilosti nevyrovnané, oné vznešenosti téměř nadlidské, kterou v něm ctí národ český.

Palackého víra ve mravnosť a poctivosť spojena byla úzce s jeho filosofským názorem o světě, ano byla podstatnou jeho součástkou. Co tento názor obsahoval, toho zde nebudu vytýkati; ku dnešnímu účelu postačí, když objasním jednu věc, která v tom názoru o světě neměla místa. Ze všech směrů, které jeví se ve filosofii, nic neprotivilo se Palackému tou měrou jako to, co pod-

kopává a ničí zásady mravnosti. Čirý nihilismus, uvedený od Němce Maxa Stirnera beze studu do systému theoretického, nebyl u Palackého v menší ošklivosti nežli materialismus, jenžto v Němcích zleužíváním Darwinovy hypothesy chce dokázati, že jedinou normou jednání lidského jsou sprostší pudy, které jsou u zvířat, s vyloučením všech ušlechtilejších pudů zvířecích a se zapřením všeho mravního rozdílu mezi člověkem a zvířetem. Toto snížení člověka pod dokonalejší zvířata, tato náuka zhovadilosti vyhlašována jest za novou soustavu náboženství, morálky a politiky, a v ní, rozumí se samo sebou, že zásada „Macht geht vor Recht“ jest přírodovědecky a filosofsky odůvodněna a sama jediné prava. Naproti této theorii Palacký obracel za posledních let rád výrok sv. Augustina, který mu byl jako ze srdce vzat: „Remota iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia“ — jestliže odstraní se spravedlnost, co jsou státy nežli veliké bandy lotrů? Se zálibou Palacký naslouchal, když kardinál Schwarzenberg při promoci hraběte Schönborna, naposledy konaje půltisíciletý úřad kancléřský na vysokých školách Karlových, kladl doktorandovi na srdce touže pravdu: „Remota iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?!“

Víra Palackého v nehynoucí cenu a platnost mravnosti v politice a ve všem jednání lidském měla jistě své dobré důvody. Nelze sic ovšem upříti, že na světě jest mnoho sobectví, mnoho násilí a bezpráví, že mezi zvířaty i lidmi zuří boj o bytí, že člověk jesti také zvíře; ale kdo má oči k viděnı, toho učí ustavičná zkušenosť, že člověk není pouze zvířetem a že ani mezi zvířaty není zápas o bytí samojedinou pohnutkou jednání. Svědomí pozbyli jen nejzvrhlejší lidé, a najdeme ho též u mnohých zločinců, které lidská společnosť ze sebe vyvrhla; arciť jest pravda, že nejzvrhlejších lidí beze všeho svědomí sedá více na měkké pohovce nežli v komůrce za oknem zamřižovaným. Avšak u ohromné většiny lidí vniterný hlas doprovází úsudkem každý čin vlastní i cizí, hlas, jenžto praví: toto jest pravé, ono jest křivé. Hlas ten nelze přerušiti nižádnou sofistikou na pohled vědeckou ani žádným úspěchem anebo prospěchem. Připomínám si skutečné anekdoty, která to případně dosvědčuje. Seděli jsme v Praze u oběda s jakýmsi Hanoverákem a škádlili jsme jej, když něco prohodil o právě, aby tak nemluvil, nebo že u nich v Němcích nyní „Macht geht vor Recht“. Hanoverák odvětil: „Das ist schon recht, aber es ist kein Recht.“

Ačkoli sobectví vždy ve světě bylo, jest a bude, přece vedlé toho lidé vždy také mnoho dělali a dosud dělají z pohnutek nezištných, za účely ideálními i za takovými, kteréž osobnímu prospěchu jejich jsou vědomě na záhubu. Ještě sebeobětavosť nevymizela ze světa, a bohdá nikdy nevymizí ani v jednání mezi jednotlivci ani v životě politickém.

Co říci na příklad o přítomném velikolepém hnutí v národě ruském? Statisícové bojovníků táhnou ve dvou dílech světa potřít

lité saně tureckého barbarství. Bylo snad také pouze sobectví, co vnuklo bílému cáři mocné slovo, kážící armádě ruské vstáti k vojně? Jesti to snad se strany Ruska zase toliko boj o bytí? Byla snad svatá Rus od Turků napadena? Nikoliv a nikoli! Národ ruský a jeho cár Osvoboditel hnuti jsou útrpností čistě lidskou, láskou křesťanskou a pobratimstvím ke Slovanům uhněteným, aby mnohými sty milionů ruského statku a ruskou krví tisícův a tisíců lidí vykoupili Bulhary a Srby z muk a ode smrti turecké. Ruská děla, hřímající na Dunaji a pod Araratem, to triumf zásady Palackého, že člověk z pohnutek mravních, nesobeckých schopen jest v politice činů slavných!

Abych vše, co pronesl jsem ke chvále našeho oslavence, shrnul v jedno, opakuji:

Palacký celý život pracoval, aby pravda vyšla na jevo, aby právo bylo pravidlem jednání lidského a aby poměry společenské, státní i mezinárodní upravily se dle spravedlnosti. Víra ve mravnost a snaha po ní učinily jej ideálním, vznešeným. Schopnosti a práce, vynaložené na uskutečněnou toho ideálu, učinily jej mocným, slavným a nesmrtelným. Směr „Svoji k svému!“ činil jej otcem národu, ctěným a velebeným ode svých. On jest otcem naším, a na nás jest, abychom si zasloužili slouti syny jeho. Naděje se, že tomu dostojíme, provolávám paměti otce našeho: „Sláva!“

i) *Ve výroční den pohřbu Františka Palackého.*

(Dle řeči Felixa Molnara, superintendenčního vikáře a faráře chrámu sv. Salvátora v Praze, r. 1877. ve chrámě tomto přednesená.)

Hrozná zdrcující zvěst zahučela před rokem po veškeré Praze, po české vlasti, ano po všech končinách slovanských: „Palacký mrtev!“ Vlast ve hluboký zármutek zahalila tvář svou, zvonové péli písně smuteční, a ze všech končin slovanského světa strhl se pláč a nářek lidu veliký. — Jako dítky sestupují se kolem rakve otce svého, by pohledély ještě jednou v jeho milenou tvář a ji skropily slzou vděčnosti, tak shromáždili se kolem rakve Palackého věrní synové vlasti, úctou a láskou jsouce puzeni, by dokázali před veškerým světem, že umějí oceniti veliké zásluhy muže, jejžto národ sám nazval otcem svým, jemužto nemohli upříti úctu svou ani protivníci. Ačkoli hlubokým bolem jsme byli sklíčeni, byli jsme tím přece hrdi, když dnes rok nepřehledné davy českého lidu ve slavném triumfě sprovázely svého patriarchu ke stánku pokoje. Neklamným nám to bylo důkazem, že národ náš skutečně porozuměl šlechetným snahám a velikým pracím svého vzbuditele, vychovatele, svého — otce. Nezvratnou bylo nám to zárukou, že ačkoli ke dlouhému spánku sklonila se nejšlechetnější hlava vlasti, ačkoli neúprosná ruka smrti zastavila srdce, které pouze pro

vlasť žilo, cítilo, bojovalo, trpělo, že přece veliký duch otce Palackého zůstane s námi, že přece bude také na dále tou jasnou hvězdou, předcházející nás na cestě ke blažené budoucnosti.

Vyjdi ven na hřbitovy, kde „sem i tam chodící lid s pláčem rozesívá símě drahé“, naděje se, „že jednou s plesáním snášeti bude snopy své“, vyjdi ven ke hrobům zesnulých a ptej se po stu letech, jak byl ten a onen pochován, plakalili jeho přátelé, volajíce: „Zůstaň s námi!“ nebo radovalili se z odchodu zemřelého. Kdo ti to poví, když již hrob se probořil a když již zmizel nápis hrobový? Ale ptej se po staletích ve stkvostném paláci, ptej se v nejchudší chatrči, z nížto jazyk český se ozývá, každý ti poví, jak národ kvílel, když pochovával svého křisitele, a kdokoli vstoupí z potomků našich na tiché místo hřbitova lobkovického, rozpomene se vděčně: „Zde odpočívá český patriarcha, — země, na které stojím, země svatá jest.“

V den úmrtí otcova věrné dítky vycházejí na hřbitov, zastavují se u hrobu otcova a se slzou v oce vzpomínají si na všechna slova, kteráž otec mluvíval, na jeho napomenutí a naučení. Proto také mnozí navštívili v den úmrtí hrob slavného mrtvého, proto také shromáždili jsme se dnes v den výroční pohřbu jeho na tomto posvátném místě, zde nade hlavami českých mučeníkův,*) abychom oslavili památku otcovu; mně pak dostalo se té čestné sice, ale nesnadné úlohy, býti tlumočníkem našich citů lásky a vděčnosti.

Jako dnes rok u otevřeného hrobu na hřbitově lobkovickém při žalostném kvílení tisíců, tak nestydím se vyznati ani dnes, že kdyby mi bylo dáno na vůli, mámli mluviti nebo mlčeti, že bych raději nepromluvil ani slova. A přec, ačkoli ve hluboké úctě zírám k oslavenému duchu velikánovu, ačkoli vím, že nejsem s to, bych za malou chvílku rozvinul přede zrakoma vašima život zvěčnělého otce, bych zotevíral hlubiny lásky jeho k vlasti, bych vypsal jeho boje, útrapy, jeho nehynoucí zásluhy, přece jakožto syn české vlasti, jakožto služebník církve Kristovy nesmím mlčeti.

Celý život člověkův jest přicházení a odcházení, pozdravování a loučení. Jako přívaly s hor valící se všechno zaplavují, úrodná pole a zahrady, pouště a písčiny, tak řeky smrti pohlcují bez přijímání osob lidské životy! Ale Bohu díky, že pouze to, co jest oku lidskému na člověku přístupno, podrobeno jest proměně a pomíjejícnosti, nikoli to, co v říši ducha člověk koná a působí. Ne ne, člověk nezahyne ani práce jeho, a jestliže my obyčejní smrtelníci jisti jsme, že práce naše není darenna, tím více, jako již přinesla, tak i nadále ponese ovoce práce každého vzneseného ducha člověčenstva.

*) Ve chrámě sv. Salvátora pohřbeny jsou hlavy českých mučeníků, statých r. 1621. na náměstí staroměstském.

A jakáž obrovská práce byla, kterou vykonal Palacký! K jeho pokynu nehřímala děla, on nevládl žádnou mocí zemskou ani zbožím pozemským; zdědiv po otci jediný poklad poctivého jména, přemáhal mnohé překážky, které mu byly činěny. On vykonal veliké dílo své svojí poctivou, neunavenou prací, silen jsa vroucí láskou k vlasti.

Jakéž asi city naplňovaly srdce jeho, když psal dějiny slavných předků našich, když vžil se v duchu do oněch dob, kdy národ český jako spanilá zahrada stál uprostřed ostatních evropských národův, oslaven jsa vědou a uměním, a když jako ze sna byv probuzen krákoráním havranů, nad českou vlastí polétajících, ohlédl se vůkol na ty trosky a zříceniny bývalé slávy Čechie!

Ezechiel prorok vypravuje v kapitole 37.: „Byla nade mnou ruka Hospodinova, a vyvedl mě Hospodin v duchu a postavil uprostřed údolí, které bylo plno kostí. I provedl mě skrze ně vůkol a vůkol, a aj, bylo jich velmi mnoho v tom údolí, a aj, byly velmi suché. I řekl mi: Synu člověčí! Mohlyli by oživiti kosti tyto? I řekl jsem: Panovníče Hospodine! ty víš! V tom řekl mi: Prorokuj o těch kostech a rci jim: kosti suché, slyšte slovo Hospodinovo! Toto praví Panovník Hospodin kostem těmto: Aj, já uvedu do vás ducha, byste ožily!“ Tak jako někdy Ezechiele v duchu tak ve skutečnosti Hospodin postavil zesnulého otce naší vlasti do té české kostnice, a bylo kostí velmi, „velmi mnoho a byly velmi suché“, takže i Jungmann ve hlubokém hoří psal: „Nám se dostalo — ó, kéž se mýlím! — býti svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí,“ takže již někteří mínili, že pozdě jest mysliti vzkřísiti národ český a všecky o to práce že jsou na zmar, tu Palacký pronesl ona významná slova, v nichžto celý život, celé srdce jeho se zrcadlí: „Budemeli chovati se tak všichni, potom ovšem musí zahynouti náš národ hladem duchovním; já aspoň, kdybych byl třeba cikánského rodu a poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal přičiniti se všemožně k tomu, by aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.“

Bohu díky, netoliko památka zůstala po českém národě; co tam v duchu viděl Ezechiel, toť u nás vskutku se stalo, „do suchých kostí všel duch, a ožil a postavil se na nohou svých zástup velmi veliký“, takže radostí naplniti se jest srdci jednoho každého z nás, když vidí, že národ náš, půl třetího století dřímající, nyní opět oživl a probudil se k sebevědomí, a to jest duchovním vítězstvím nad půl třistaletým duševním morem.

Jako někdy Mojžíš z Egypta vedl lid israelský rudým mořem do země Kanaan, tak otec Palacký vedl národ svůj z Egypta duchovní smrti do Kanaan duchovního života; jako Mojžíš vštěpoval do lidu zotročilého ducha nového, by schopen byl lepší budoucnosti, tak otec náš pro budoucnost vychovával národ svůj; jako Mojžíš

zemřel na hoře Nébo prve, než Israel vstoupil do Kanaan, tak i otec náš nedočkal se cíle, ku kterému tak usilovně pracoval, maje při práci své ustavičně k tomu zření, „by roznítila se láska ku pravdě a právu, k řádu a králi, k vlasti a národu". Čehož otec nedočkal se, toho bohdá dočkáme se my, synové jeho, nespustíme-li se cesty nám vykázané. Stojíme na prahu velikých událostí! Boj světla s temností počíná opětně hýbati světem. Nedejme se svésti, ale v pravý postavme se šik, znajíce již, co povzneslo národ náš na výšinu slávy, co mu vykopalo veliký hrob na Bílé hoře, co jej uvrhlo v dlouhou mrákotu. — Vraťme se k dědictví otců svých, aby naše láska k vlasti posílněna a posvěcena byla tím duchem zbožných předků našich. Tak staneme se věrnými dítkami zesnulého otce, v jehožto čisté duši vedlé lásky k vlasti pozemské plápolala láska k té otčině věčné. Povznesen jsa spolu nade strany, dalek byl všech náboženských různic a nepokojů, které způsobují pouze ti, kdo nešetří nejvznešenějšího daru a práva člověkova, svobody a volnosti ducha.

Mužům velikánům postavují národové pomníky, by potomci nezapomněli jejich zásluh. Jména vítězných vojevůdcův ozývají se po několik desítiletí z úst národů, později vypravují o nich dějepisové. Jména slavných učencův a umělců žijí ve společnostech jejich druhů. Jménům proslulých vynálezců spokojiti se jest za nedlouho s místem na listech dějepisu a v paměti některých údů lidské společnosti. Ale jména vznešených vlastenců, vychovatelův a učitelů vepsána jsou do vděčného srdce národu. V každém srdci, v němžto česká proudí krev, žije jméno, stkví se obraz, působí příklad vzneseného otce našeho.

Čechové! Pomník stavíme otci svému nehynoucí, budemeli kráčeti ve šlepějích jeho, budemeli neunaveně pracovati každý na svém místě a ve svém povolání, „nepracujíce jen sami sobě, ale všechněm" dítkám veliké rodiny české, budemeli všichni neseni touže čistou láskou k vlasti, zachovávajíce spravedlnost ku každému, ať jest z kteréhokoli národu, osvojímeli si všichni šlechetnou povahu otce, který nebažil po jiné cti nežli po té, by byl a slul mužem poctivým, když jak on i z temné doby života do budoucnosti hleděti budeme s důvěrou, přesvědčeni jsouce, „že Bůh jest naše útočiště i síla, ve všelikém soužení pomoc vždy hotová". Tak příkladem slavného ducha, který vznesl se od nás v ty nadhvězdné nebes výšiny, řídíce se, budeme věrni úloze, jižto nám předepsal v závěti své, věrni Bohu, králi, sobě, pravdě a právu! K tomu nám račiž dopomoci sám Hospodin s výsosti! Amen.

j) *U rodného domu prof. Josefa Ladislava Jandery v Hořicích r. 1876.*

(Dle řeči dra. Josefa Durdíka.)

Velectění krajané a přátelé! Shromáždili jsme se, bychom před tímto domkem vzpomněli si starého professora Jandery a vzpomínku svou nějakým vnějším trvalým výrazem osvědčili. Ačkoli jméno professora Jandery vznáší se jako milá pověst nad městem tímto a mnohým ještě i jeho postava dobře známa jest, přece dovolte mi, bych několika slovy oživil její blednoucí rysy, bych objasnil důvody dnešní oslavy jakož i příčinu vděčnosti, kterou krajané hořičtí chovají ke jménu tomu.

Byla jednou rodina zámožná, četná a vážená; na věky zdál se pevným její dům, avšak zlé časy přišly, netušené rány padly na požehnaný její krov, bohatství rozprášilo se, synové pomřeli, a pomluva odvážila se na nejdražší statek rodiny, na dobré jméno její, na její čest. Ale zůstala jí matka. A ta zbytek dětí svých vychovala tím pečlivěji, čím více strastí sama protrpěla, čím lépe věděla, že na nikoho spolehnouti nesmějí nežli na sebe; utužila vůli jejich a na cestu do světa jim dala naučení: „Hoši, učte se!“ I vzmáhá se rodina zase, vrátilo se mnoho, co zdálo se na vždy ztraceno, a více vrátí se, když synové onoho hesla držeti se budou. Učte se, čiňte se, a děj se co děj, pracujte neunaveně, byť i zdánlivě a bez vyhlídky. Tisíce let musí působiti, ale vznikne hora; z tvrdého úskalí opět orná půda — „ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne“. Tak mluvila matka k synům svým, tak, velectěné shromáždění, mluví k nám matka vlast; nebo my všichni dohromady, kteří česky mluvíme, jsme ona rodina osudem stíhaná — nám nezbývá nic než učiti se. Hle! kdekoli někdo z krajanů našich vyniká, vynikl učením. A muž, kterého dnes tu oslavujeme, on vynikl také na onom širém poli, on sebe učil, on jiné učil. Máli každé místo v Čechách své proslulé syny, jichžto vzpomíná si s hrdostí, nastává Hořicům tím světější povinnost, zachovati památku professora Jandery.

My slavíme jej zejména a předkem jako učitele. Nyní má slovo „učiti se“ jiný význam nežli za starých časův. „Učiti se“ jde veškerým novým světem. Nejen učitel zvlášť, i kněz i lékař i soudce poučují, jsou v jistém smysle učiteli. A zase na druhé straně všechněm nám jest učiti se, nebo nový věk mnoho žádá a hlásá nám nevyhnutelné heslo: „Učte se!“ Učiti se jest nejen studentu, nýbrž i řemeslníku, vojáku i vojevůdci, máli svým povinnostem dosť učiniti, máli prospívati. „Kdo se něčemu naučil, neztratí se,“ říká lid, — a člověk jest odsouzen, možnoli říci o něm: „Ničemu se nenaučil.“ Mluvíli se za našich dnů mnoho o pokroku, dodejme, že toliko ten pokrok jest zabezpečen, kterýž

učením vzniká. Pokračovati jest učiti se. Jesti to svátek učitelův a žákův, a právem tam ty školní budovy dnes tak hojně ozdobeny jsou. Slavímeť učení.

Tomu také Jandera děkuje za památku svou, v tom záleží jeho zásluha i odměna, které dostalo se mu. Za mladých let roku 1803. stal se professorem počtů na nejvyšším učilišti vlasti své a zůstal jím až do roku 1857., tedy plných 55 let. Málo komu podaří se dospěti tak záhy tak čestného a příjemného místa, a ještě vzácnější štěstí jest tak dlouho v něm setrvati. Tedy ona čest, kterou vzdáváme každému učiteli, který přes půl století na vinici osvěty pracoval, náleží také Janderovi. V prvém ročníce filosofského studia bývávalo průměrně na 300 posluchačů, odkud Jandera celkem za tu dlouhou řadu let měl dohromady asi 16 tisíc žákův. I mezi námi jsou někteří z nich přítomni a v nejrozličnějších postaveních po vlasti rozptýleni. Jandera, starcem jsa, setkával se opětně s posluchači svými, jak postupovali v životě v před, a přehlížel radostně ten hojný, četný jejich roj.

Jandera dosáhl také nejvyššího stupně akademického, byv zvolen za rektora vysokých škol pražských; vysoká to a vzácná hodnost, úřad na nejvýše čestný a významný, mající ještě část onoho lesku, jímž universita druhdy stkvěla se za středověku. Každé město hrdo bylo, když někdo z rodáků jeho stal se rektorem, nebo jeho čest na město září. K tomu postavení přimysleme si ostatní význaky, kterých dostalo se Janderovi, že totiž obdržel záslužnou zlatou medailli pro vědu a umění, že jmenován byl císařským radou, že stal se rytířem řádu Františka Josefa, že byl čestným měšťanem svého rodiště i hlavního města Prahy, pominouce jiná vyznamenání ode společností učených i soukromých osob, docelíme si obraz jeho a ozdobíme jej leskem, který v této případnosti nevyzývá zlehčujícího soudu; všechnať ona vyznamenání udělena byla pravé zásluze. Neboť ještě více nežli jimi Jandera stkvěl se vlastnostmi svými. Byl učitelem předmětu, který vyhlašují za nesnadný. Jandera jej tak jasně, srozumitelně a prostě vykládal, že mu každý porozuměti musil. Tu jest on pravým vzorem pochopitelnosti. Posuzuje prospěch žáků svých byl spravedlivosť sama, a pouze tato spravedlivosť nestranná a neohrožená dala vznik pověsti o jeho přísnosti. Při tom byl přece vlídný a přívětivý člověk, muž ušlechtilého ducha a jakožto povaha zrovna ideální. Ujímal se chudých studujících, podporoval je a ulehčoval všelijakými způsoby trpký někdy život jejich; opatřoval jim výživy hodinami, opisováním a pod.

Jeho prostá a čistá mysl dovolovala mu veselým býti. Známo jest, že byl samý rozmar, žertovával a šprýmoval. Byl stejně dalek všeho pessimismu jako vší licoměrnosti (byl rád na světě), rád zasmál se a vtipem svým vždy pohotově stál. Velmi mnoho rozmarných příběhů, vtipův a šprýmů jest o něm vypravováno posud.

Vidím jej před sebou, jakoby zvýšeným vzpomínáním jeho postava tím živěji vstoupala před oko mé. Malá postava, stářím již něco shrbená, úzká prsa, drobné údy, prořídlý však dlouhý bílý vlas, modré, přelaskavé oko, a při tom přece čilý, pohyblivý, muž tuhého zdraví a, co zvláště překvapilo, silného hlasu. Stálý jeho oděv byl onen známý, šedivý kabát mlynářské barvy, který postavu Janderovu také vyznačoval. V jeho útlém těle vězel nejen veselý rozmar, ale i jiná znamenitá vlastnost, totiž vytrvalost, vůle silná. Slovo „nemožnost" nemá ani býti ve slovníce — říkával Napoleon I., a Jandera k tomu dodal: „Má pravdu; až po jistou mezi všechno jest možno, zvolíme-li totiž pravé prostředky. Jsou často prostředky jen malé, které však, s vytrvalostí jsouce užívány, vykonají něco výborného, ano velikého." Tak byl Jandera i touto zásadou i postavou svojí i barvou kabátu svého podoben onomu démónu války, pročež byl nazván „Napoleon pražské university", jsa postrachem i miláčkem studující mládeže.

Této mládeži tolikrát a tolikráte rozličnými slovy a příkazy kladl na srdce slavné heslo: „Učte se!" Opětoval je každý rok a s nimi i se svými zvláštnostmi vtiskl se každému do paměti: ano tyto zvláštnosti jeho, jeho dobrota i jeho rozmar, celý ten milý zjev se všemi příznaky doby, v níž žil, stal se typem, totiž právě vzorným obrazem professora, jak se v zátiší našem před rokem 1848. pohodlně vyvinouti mohl. A tak jistě jméno jeho mezi všemi professory bylo nejpopulárnější v celých Čechách. Převýšilo svojí stálou tichou září mnohé hrdější jméno a má posud u těch tisíců, kteří jej poslouchali, znali neb o něm slyšeli, svůj milý zvuk. I k nim vztahuje se dnešní slavnost. Vzpomínajíliž oni všichni, nechť vzpomínka najde také zde v jeho rodišti své trvalejší ohnisko. Nebudeť ona slaviti nic planého, nic dělaného, neníť ani jalová frase ani žádný přelud, co nám Jandera zde představuje — nad životem Janderovým vznáší se vzpomínka: „Učte se!" Budiž celá slavnost dnešní toliko přiznání se k tomu heslu, budiž jeho ozvěnou. Nic nepomůže nechuť proti učení, nic úsměšek a zlehčování škol, nejde to jinak, nejde to pohodlněji než učením. Často, dlouho bloudě a zkoušeje, člověk vrací se zase k tomu, co za mlada slýchal, k těm stálým tvarům a nerozborným myšlénkám lidu, k prostým vzorům, kterým všichni dobře rozumíme, a naším lidem zní to: „Učte se!" I po nejhojnější zkušenosti a nejhlubší učenosti zase to jest všechen výtah moudrosti, který sobě a lidu svému zvolati můžeme: „Učte se!" — Jest právě počátek školního roku na školách, z města i z okolí mnoho žáků vrací se ke studiím svým. Kéž za nimi polétá ono prosté slovo, kéž stane se pozdravem, jenž by je sílil, aby slovo učinili skutkem! A tak oni nejlépe budou světiti dnešní slavnost s námi.

Ale ještě jeden zvláštní rys na Janderovi nás mile dojímá, jeho příchylnost k rodišti. Jandera byl lidomil vzděláním i srdcem

svým; on sám často při skutku, při němžto nechtěl projeviti původce, sebe uvádí slovem „jistý lidomil“. On miloval celé lidstvo, avšak jeho lidomilnosť nebyla prázdným, abstraktním jménem, za něžto zakrývá se pohodlnosť. A jako pravá láska k lidstvu počíná se od onoho bodu, který zoveme rodištěm, a odtud, jako kruhy na rybníce dál a dále postupují, až k veliké myšlénce celého lidstva rozšiřuje se: tak i Jandera projevoval svou lásku ke člověčenstvu hlavně svojí stálou sympathií k rodnému městu svému. On radou i penězi přispíval, kdykoli běželo zvelebiti město nebo jeho ústavy. O školy dbal, chudých nezapomínal a důkazů posud trvajících podal, kterak na otčinu svou pamatuje. Ta silnice cařární, která vede z Hradce do Jičína — vidíme ji před sebou — měla uchýliti se původně od Milovic a Hořice minouti. Jandera hlavně to byl, který svou váhou, tehdy již velikou, v Praze vymohl, že silnice jde nynějším svým směrem, snad proti vůli některých tehdy spoluobčanů jeho. Jandera sám tímto činem veliké neštěstí od města odvrátil a těšil se ještě za pozdních let vzpomínkou na své úsilí k tomu účelu vynaložené. Tak věru tato cesta jakoby byla částí pomníku jeho.

Janderovým přičiněním určena jest astronomická poloha města Hořic, pročež nyní uváděno v cizích spisech jakožto důležitý astronomický bod. Kdo ví, s jakými obtížemi podobné měření jest, jak mnoho práce i hmotných obětí žádá, dovede též oceniti tuto zásluhu. Již záhy ještě v léta okolo r. 1820. dal několikráte město vykresliti, zhotoviti pohledy s okolních výšin i s městské věži. Tenkráte zachytil podobu města, a tenkráte jistě to bylo zásluhou, nebo nebylo ještě fotografie. Obrazy ty posud zachovány jsou, některé jiné se ztratily.

Rovněž tak pojímal v zálibu svou okolí hořické; na nejvyšším bodě jeho vystavěl kapličku panny Marie Lohové. Zpytoval po znamenitostech a památnostech okolních osad, zvláštním však miláčkem jeho byl vrch sv. Gottharda. Jestliže každému Hořičanu tento vrch jaksi k srdci přirostl, Jandera byl v té příčině nejpřednějším Hořičanem. On netoliko velebitelem, ale též ochráncem stal se vrchu sv. Gottharda. Vede hovor o něm ve svých listech, opět a opětně táže se, jakou péči mu Hořičané věnují; pořád a pořáde napomíná, by slavný magistrát dal kopeček ten zříditi „v jeho původní krásné podobě“, chránil ho od pískařů, kteří chtěli rozebrati jej, a zvláště želel těch lip, které magistrát dal pokáceti. Ano, byl ctitelem, horlivým ctitelem lípy. Česká neboli slezská lípa byla mu nejkrásnějším stromem v přírodě, a říkával, že divoký kaštan má se k lípě jako netopýr k orlu. Proto za lípu všude orodoval, a že tam u sv. Gottharda vidíme opětně nadějné lípy, v tom Jandera má ne poslední podíl; jesti to zásluha jeho, kterou lze doložiti netoliko pamětí vrstevníkův, ale také listinami. Ještě před svou smrtí věnoval k účelu tomu značně peněz. I ta socha,

která tam nyní uprostřed těch lip stojí, ukazuje k němu, socha Žižkova totiž. On beze všeho vzhledu viděl a ctil v Žižkovi slavného Čecha a důmyslného vojevůdce, jenžto v osudné době zachoval rod svůj věhlasem svým. A proto stále poukazoval k onomu místu, s kterého Žižka také jednu ze svých vítězných bitev řídil. A tak nejen krajiny půvab, nýbrž i toto dějepisné pozadí činilo vrch ten Janderovi tak milým.

To nás vede k další vlastnosti jeho ducha; měltě velmi živý smysl pro všechnu minulost, pro památky i zkazky dějepisné. Sbíral pilně prameny k dějepisu města Hořic, dlouhá léta pídil se po všech listinách, vztahujících se k Hořicům a okolí, opisoval je sám i dával opisovati a spořádal tak, že jimi osm velikých foliantů naplnil. Ano dal zříditi dva exempláře, sám oba srovnal a prohlédl, a uložil jeden na faře, druhý na radnici, aby — kdyby jeden ohněm anebo jinou nehodou zkázu vzal — druhý jej nahrazoval. Jesti to velevítaná sbírka starých listin dějepisných této krajiny budoucímu dějepisci. Nanejvýše milým bylo Janderovi uznání, kterého dostalo se mu ode Dobrovského; tento slavený zakladatel slovanské mluvovědy spatřil sice pouze časnou část celé sbírky, již však o ní vyslovil se velmi pochvalně a přímým podivem.

Konečně Jandera založil nadaci nákladem 5000 zl. na stálé vedení kroniky města a určil, aby v úkol ten uvázal se nejstarší učitel při školách hořických. Jak důkladně prozpytoval poměry okolí hořického, o tom svědčí spis o Miletíně, monografie, která byla vydána v listinách učené společnosti české. Mimo to prokázal mnohé jiné, důležité služby městu svému za rozličných příležitostí a všude, kdykoliv o Hořicích píše, ukazuje se jeho stálá péče o blaho a zdar města. Aby Hořičany k činnosti povzbudil, zvláště rád ukazoval k budoucnosti, a jesti to průjev téhož dějepisného smyslu, že zrovna tak, jako byl hrd minulostí, zase toužil, aby potomci naši nehanbili se za nás. A proto vyzýval: „Zvelebujte město své, přispívejte svorně je povznésti, by vnuci vaši nevyčítali vám!“ On ve své živé účasti cítil se jako živým členem rodu svého, který rozprostírá se z minulosti do budoucna. To potvrdí každý Hořičan, který seznámil se s ním zevrubněji. Jandera s každým takovým rád se bavíval a vyptával se na poměry hořické.

V tomto domku před sto lety se narodil; odtud vycházíval a chodíval po pěkném lesnatém údolí a hledíval na město, tu od sv. Gottharda, potom zas od kapličky Lohové a vnímal do sebe ty pěkné obrázky, které my všichni tak dobře známe. Odtud vycházel i na studia, nejdříve do blízkého Hradce a po té dále do Prahy. Zde mu asi matka jeho, když loučíval se, říkávala: „Josefe, uč se!“ A zdali tohoto výzevu neopětuje i dnes každá matka, jejížto syn touže drahou kráčí? Ba, zdali hlubším smyslem neopětuje celá doba lidu našemu: „Učte se, učte se! Tímto znamením

zvítězíte!“ Nechať události ve velikém vyvinou se jakkoli, ten programm nám zůstane, v něm záleží záštita novověkého lidstva, a tedy také záštita budoucnosti naší. Vychování mládeže k osvětě i všeho lidu českého ku plodné snaze musí býti prvým článkem naší víry. My musíme učiti se tím více, čím více nám jest závoditi se živly osvícenými a energickými. Ano, tím hloub i šíře osvěta musí rozprouditi se u nás, mámeli se udržeti, my potřebujeme celých zástupů, neboť s vrcholy života má se to jako s vyzbrojenými náspy. Mnoho a mnoho vojínů musí hnáti útokem, mnoho jich padne, ale konečně jednotlivci přece doderou se až k nejvyšším bodům, a tam prapor svůj vztýčí. A tak i nám, kterýmž osud tolik vzal, jest dobývati si všeho zdůli vydatnou a neúmornou prací. Marno spoléhati na jinou pomoc. Nic nepomůže podskok nějaký, šmejdy a rejdy, není jiného předpisu; běh světa nelze ani podvrátiti ani přelstiti. Toliko pevní základové snesou velikou budovu. Toliko práce osvědčí se proti frasi, činnost proti lenivosti a věčné jádro proti vnějším tretám a odznakům. Heslo „Učte se!“ svědčí ne mládeži pouze, ale každému i dospělému, kdo chce býti vlastencem. On musí počíti u sebe a sebe učiniti řádným, statečným mužem plodnou, platnou silou; jakž jinak by mohl prospěti vlasti lépe?

„Ozdobíli růže sebe,
zdobí pak i celý sad.“

A tak i Jandera ozdobil sebe a zdobí rodné město své. Proto zasluhuje, bychom památku jeho v plné úctě zachovali. Zde tento prostý nápis bude o něm hlásati, bude mladou zvědavost ponoukati, a rodiče, když budou dětem odpovídati, povědí jim to neb ono o professoru Janderovi a ukončí výrazem: „Učte se! Učte se, byste také dosáhli čestných a příjemných postavení v životě, by vedlo se vám dobře, a vy ke cti byli domovu svému! Přičiňte se, a bude vám dáno, nelekejte se překážek, a poddá se vám líná hmota tohoto světa! Nebo není nic tak dalekého, k čemu by nemohla odvážiti se vůle. Má ke všemu právo, k čemu v sobě odvahu cítí!“

A to jest smysl dnešní slavnosti naší. Nechtějmež ohlížeti se po jiných, neposuzujme, zdaž účastenství dalších krajanů jest hojno či skrovno, — kteří přišli, přijati jsou s otevřenou náručí, vítáme je srdečně, — ale hrot slavnosti směřuje k Hořičanům. Jim jest Jandera významným a dobrodějným krajanem. Od nich on oslavován býti zasluhuje. Nechať o něm jinde vědí nebo nevědí. My konáme slavnost rodinnou, slavnost v soukromé domácnosti, a za takovou přejeme si, by byla posuzována. A nechať i živlové mísí se nám nepřívětivě do toho, nechať déšť posluchače odtud zahání a příchozí zadržuje, nechať vichr a šum slova od úst béře a plaší, to všechno jsou překážky vnější a nahodilé; vzpomínka nám sídlí hloub, a její tiché vroucnosti nám bouře neudusí, neuhasí.

Ty milé domky naše! Z nich vycházeli naši vzorové, naši pilní, pracovití a plodistvi mužové. I v těchto domcích kolem jest mnoho povolaných. A mnohý hoch, který bos třeba připlížil se ke slavnosti, podrží ji v paměti, temně cítě v sobě osten vyšší, může býti jednou účasten slavnosti větší a dospěti cílů ještě vznešenějších. Dráha jest otevřena všem, kdo přičiniti se chtí. Pokladové osvěty podávají se všem, kdož učiti se umějí. Tak říkal i dokázal professor Jandera.

Nuže tedy, by to trvalo starším k upamatování, mladším ku povzbuzení, nechať již sklesne záslona s pamětní desky a nechať objeví se zlaté jméno oslavencovo.*) Hle! „Zde narodil se 19. února r. 1776. Josef Ladislav Jandera, professor při vysokém učení pražském.“ Památce Janderově u nás sláva a čest!

k) *U rodného domku Františka Jaroslava Vacka Kamenického v Kamenici r. 1872.*

(Dle řeči řed. Václava Petrova.)

„Syny slavné — —
do knih slávy píše svět jejich děje,
a když mnohá minou staletí,
jméno jejich se přece stkvěje.“ —

Tak zapěl před třiceti lety nad mohylou české slávy muž, jehožto duch vznáší se dnes nad námi; tak zapěl vlastenec, jemužto dějiny a blaho rodné jeho země tak přirostly k srdci, že každý jeho krok, všechno jeho počínání řídilo se heslem „Vše jenom s lidem a pro lid“; tak zapěl básník „Lilií a růží“, netuše vlastní slávy, heslo své na rodný domek. A vděčný lid, jemuž on pěl, s vroucím srdcem uznává, co pro něj učinil, a vděčný národ z té duše oslavuje jeho památku, a s důstojnou hrdostí rodné jeho město chlubí se dnes před celým světem, že v jeho lůně zrodil se muž, jímžto honosí se celá vlast. A jménem tohoto rodného jeho města konám čestnou povinnost a vítám vás srdečně, kdo jste přišli sem, abyste oslavili památku muže velezasloužilého, abyste byli svědky, jak staroslavné město Kamenice, honosíc se slavným rodákem svým, jeho památku oslavuje.

Pánové! Ctíti a velebiti památku mužů, kteří proslavili se životem anebo činy svými v dějinách své vlasti, jest obyčej pradávný; tak činili již národové přede dvěma tisíci lety, stavíce svým rekům nádherné pomníky a velikolepé chrámy, tak děje se

*) Za těch slov záslona spadne, a řečník potom čte nápis pamětní desky.

u vzdělaných národův až podnes. Tato pocta, ačkoli všeobecná, má u nás Čechů zvláštní význam a přítomnou dobou důležitost závažnou. Rozdělte, prosím, svou pozornost ve dví, zůstavivše jednu její část ve přítomnosti a sledujíce druhou se mnou děje minulé, v nichž oslavenec náš žil, a tu věru poznáte, že, což on a jeho vrstevníci pro náš národ a naše písemnictví učinili, nebylo dílem snadným, nýbrž dílem obtížným, namáhavým, dílem, ku kterému, že podařilo se, toliko s podivem a úctou jest nám patřiti.

Pánové! František Jaroslav Vacek Kamenický, před jehožto rodným domkem dnes stojíme, byl českým básníkem a českým vlastencem, a v těchto slovech zahrnuto vše, což obtížného a strastiplného bylo mu překonati. — Národ český vystupuje před sto lety na světové dějiště, jsa chorým, vysíleným děckem, kterému protivníci již umíráčkem zvonili a o jehožto bytí veřejně se radili, snášejíce se, kterou smrtí by snáze se světa sešlo. Choré toto děcko, jehožto smrt byla jen otázkou času, potřebovalo zdravé potravy, čerstvého jarého vzduchu, by nabylo sil a svým protivníkům ukázalo, že schopno jest života a že na výsluní světových událostí okřeje a ve statného jinocha vzroste. Touto zdravou potravou byl mu mateřský jazyk znova osvěžený a vytříbený, jarým čerstvým vzduchem pak úděl vzmáhající se vzdělanosti, kterou sousední národové té doby již vysoko slynuli.

Po dvě stě let český jazyk hynul jsa zapomenut, po dvě stě let uzavřen lidu českému přístup ke pravému vzdělání; ký tedy div, že když okolnostmi k životu národ povolán byl, nejevil tolik síly, by samostatně vystoupil a o schopnostech svých důkazy podal. Byltě stav jazyka českého přesmutен: ze hradů jej vyvrhli, v městech styděli se za něj; jediným jeho útulkem byly veské chýže a domky maloměšťácké. Jazyk český pokládán byl ve společnostech vyšších za mluvu sluhův a nevzdělanců. Když pak proti všeobecnému nadání našich nepřátel sami panovníci za právo uznali, že v jistých odborech státní správy přece tohoto otrhánka jest užívati, tu zaradovaly se vesnické chatrče, neboť ony byly Betlemem, z kterého národu a jeho jazyku vycházeli Mesiášové. Z českých chýží jinochové, byvše doma odchováni mluvou mateřskou, odcházeli na vyšší vzdělavací ústavy, tenkrát ovšem veskrze německé, a ti a jediné ti poznali, že jazyku českému, jehožto slavnou minulosť horoucně byli pojali, děje se nezasloužená křivda a že všeobecným úsilím k životu a platnosti přiveden býti může. Ohromná práce zdála se nepřekonatelnou. Považte, kolik práce jest vynaložiti rolníku, by pole deset roků nevzdělané, bylím a bodláčím porostlé, úrodným učinil! Což jest desítiletí proti dvěma celým stoletím! Proto vyslovil se jeden z nejdůkladnějších znalců českého jazyka přímo — byl to slavný Dobrovský — že práce ta jest marna a že přivésti české písemnictví k novému životu jest zbožným přáním některých nezkušených mladíků. Výstraha,

z úst tak vážných pronesená, neutlumila však nadšení, s jakým vyvolenci odhodlali se ku práci nesnadné, ona naopak probudila dřímající ještě síly a urychlila takto slavný skutek znovazrození duševního života v Čechách. Plamennými slovy mladí učenci rozžehali idee pokroku. Evropou mocně vanoucí, a myšlénku rozvíjející se národnosti, ku které veškeří národové počátkem nynějšího století hlásili se jako ke přirozenému základu budoucí velikosti a své slávy. Ústně i písemně napomínáno Čechův, aby otevřeli své oči a přihlásili se ke svému jazyku, k mateřské své mluvě, zevšad postrkované a toliko z milosti trpěné; slovem i písmem horlili, by nový život vzňal se v zemi jindy proslavené. A hle! práce se dařila: tisícové hrnuli se k novému praporu, přisáhajíce mu věrnosť, tisícové otevřeli své oči, pochopovali, že slavnějších dob dožiti se mohli, kdyby byli poznali se dříve, tisícové konečně blahořečili mladým vlastencům, odměňujíce se jim za to, v čem jim na druhé straně bylo ubližováno. Netečníci a protivníci pokroku a rozvoje mluvy české spílali jinochům těmto šílenců, říkajíce: „Hle, chtí býti národem — nemají ani písemnictví, nemají vědy, jsou beze spisovatelův!“ A věru výtka, že národ bez osvěty a písemnictví nemůže obstáti, nebyla plana; jí dosť učiniti bylo jednou snahou všech těch, kteří národ vedli, i těch, kteří povzbuzovali se k novému životu. Od té doby napínány z obou stran všecky síly. Netrvalo však ani dvě dvacetiletí, ejhle věda česká počala nabývati slavného jména, písemnictví české vystupovalo pomalu, ale jistě na obzor vzdělanosti. Tenkráte zrodili se v českých chýžích veleduchové, z nichžto mnohý po svůj život u vědě více vykonal nežli jinde celé společnosti učenců; tenkráte hlásali slovo pravdy Josef Jungmann, Pavel Josef Šafařík, František Palacký a jiní, sémě krásy rozsívali František Ladislav Čelakovský, Jan Kollár, Jan Erazim Vocel, Josef Vlastimil Kamarýt, Josef Krasoslav Chmelenský, a k těmto přidružil se jménem slavným František Jaroslav Vacek rodem z Kamenice nad Lipou.

Také jeho lýra hlásala krajanům dojemně a rozmile, by přihlásili se k nové myšlénce probuzené národnosti, by stanuli mezi vzdělanými národy a donikli tam, kam je Prozřetelnosť přivésti ustanovila. Jsa si vědom zásady, že při vzdělávání národu cesty rozličny býti mohou, jenom když jest vůle pevna, Jaroslav náš bral se za určitým směrem, od něhož od prvopočátku až do své smrti se neuchýlil. Vše, co vykonal, vykonal pro lid, z něhožto se zrodil. On učinil sobě úkolem svého života ušlechťovati srdce krajanů svých slovem pravdy, jsa knězem, a mocí poésie, jsa básníkem, a poněvadž dobře věděl, že ten na lid nejvíce působí, kdo vpraví se v jeho způsob mluvy a citu, vyluzoval z lýry své zvuky tak dojemné a slastiplné, že za nedlouho většina jeho básní ozývala se v ústech tisíců po všech vlastech. Tklivé tóny radosti a želu, veselí a zadumání, rozkoše a bolu, kterými k srdci mluvil, nalezly

*

tolik ohlasu, že zpěvná mysl lidu českého zapomněla se tak nad nimi, že je mimovolně vřadila mezi své vlastní plody. Ve chvíli svého trudu a svého rozjaření česká mládež rozpomíná se samoděk na líbezné písně Vackovy a ve blahé hodině zapěje, což on v roztoužení po svém milém lidě napsal. Vacek jest pěvcem národním: dnes zná jej stařec i jinoch, učenec i neučenec. Vacka zná každý Čech, zná jej z jeho rozmilé písně. Celý život Vackův jest krásná vznešená píseň — píseň na oslavu a probuzení národu.

Všeobecný ruch a touha po vzdělání, které rozšířily se za poslední doby v naší milé vlasti, činily Vackovi nesmírnou radosť. To, po čem, jsa mladíkem, toužil, všecky jeho a jeho druhů krásné ideály, s nimižto za svého mládí ani na světlo nesměl, staly se za našich dnů skutkem. Vědomí vlastní síly pohybuje veškerým národem; vše pracuje a vymýšlí, bádá a tvoří, a jest věru velmi málo Čechů, kteří nedomáhají se vyšší vzdělanosti a s tím i lepší budoucnosti. K tomu ke všemu Vacek klestil dráhu a dožil se, čeho mnohým jeho druhům nedopřáno: on slyšel, že s Nejvyššího trůnu zabezpečeno jest trvání národu českého a jeho jazyka královským majestátem, on viděl, že rok od roku doplňuje se počet škol a vzdělavacích ústavův, on patřil, že průmysl a obchod zmáhá se chvatem úžasným, že malý i veliký, učený i prostý chvátá, by stal se účastným všeobecného pokroku. On dožil se toho, že rozdrobené síly národu českého spolčováním shromažďují se v jednotnou mocnou páku, že kapitál a síla jeho pojí se tu v jedno, by vydatněji působily, že mladé pokolení sestupuje se v jednoty, by vzdělávalo se vzájemně a poučovalo. Vacek dožil se také toho, že mladé pokolení ve svých spolcích a jednotách zdárně vystupuje, že nemrhá času, jak mu zpátečnictví a zatemnělosť drze vyčítá, nýbrž že, cvičíc se u věcech prospěšných, ducha i srdce povznášejících, takto v duchu se svými krajany se sbratřuje a svazek přátelský národními slavnostmi spečetuje. To vše radostí naplňovalo kmeta, oslazovalo poslední dni jeho života. On sám vydatně účastnil se toho ruchu a až do poslední téměř chvíle byl činným pomocí nebo radou. Než co dím? Bez Vacka, kdež on dlel, nebylo ani jediného spolku aniž kterého národního podniku. Jsa povahy dobrosrdečné byl středištěm všech, kdo znali se k vlasti a k národu.

A tak byl jeho život národu českému tím, čím mu byla jeho krásná píseň. Aby vzácné snahy našeho Jaroslava hlavně v rodném jeho místě a nejbližším okolí stále udržely se v paměti, obětaví spoluměšťané oslavencovi přičinili se o to, by vnějším znamením povinnou poctu vzdali svému rodáku. Dnes pozvali vás sem, aby vás přesvědčili, že náležejí k těm, kteří zásluh bojovníků za osvětu českou nad jiné si váží, by vám ukázali, že přičinili se o oslavu jména českého, nešetříce ani času ani obětí.

Nuže, sestup, stinný závoji, a odhal všem, kteří shromáždili se zde, co pod svým příkrovem halíš, sestup a slavně hlásej, že tu, kde kovová deska tkví ve štítě, spatřil světlo jeden z nejzdárnějších synů tohoto města a této země, spadni, stinný závoji, bys nikdy již nezakryl, že

„syny slavné — —
do knih slávy píše svět jejich děje,
a když mnohá minou staletí,
jméno jejich se přece stkvěje.“ —

Zde, vizte, na věky zaznamenáno ve tvrdém kově, co v ňádru každého Čecha písmem věčné paměti jest zapsáno; zde vizte malý, avšak výmluvný pomník muže, kterému všeobecné blaho nade vlastní leželo na srdci, vizte a jděte hlásat krajanům, jak město vděčné oslavuje slavné rodáky své! — Ty pak, pěvče velebný, jehožto duch s nebes nad námi se usmívá, přijmi skrovný tento pomník z rukou svých rodáků, přijmi skrovnou desku na oslavu svého jména, a věz, že vděčný národ tobě a tvým druhům, kteří jste jej k životu a sebevědomí přivedli, nezapomene nikdy, co jste pro něj učinili, a že, až zmnoží se jeho síly hmotné, důstojné pomníky vám zbuduje, by hlásaly slávu vaši.

1) *U rodného domku Františka Martina Pelcla v Rychnově nad Kněžnou r. 1870.*

(Dle řeči dra. Hugona Tomana.)

„Jak vítat tě, slzouli či zpěvem,
země plná cti i posměchu,
slavná přízní bohů jako hněvem?“

Tak zapěl slavný básník náš, vkráčeje na půdu českou, a věru v těchto překrásných slovech obrážejí se věrně osudy českého národu. — Věru, byli jsme slavni štěstím jako utrpením. Utrpení však závodila vždy takovou měrou se štěstím, a žal vnikl tak hluboko v srdce národu českého, že Čech i tam, kde se raduje, plesá a zpívá, pohrává stejně žalem jako radostí. Také my dnes sešli jsme se ke slavnosti, avšak, věrni jsouce duchu svého národu, nezapomeneme při tom trpkých dnů, ba nemůžeme zapomenouti, vždyť život muže, kterého slaviti chceme dnes, padá v dobu nejsmutnějšího ponížení našeho, vždyť ponížení toto trvalo až do nejbližší minulosti.

Na Bílé hoře zhynuli mužové, povstalí za svobodu víry a svědomí; před radnicí staroměstskou dokrváceli páni z Budova, vůdce slovem proslulý; Harant z Polžic, který tři světy procestoval, aby

zemřel ve vlasti své smrtí hanebnou; hrabě Šlik a šestaosmdesátiletý kmet Kaplíř ze Sulevic, který poslední síly své sebral, aby vzpřímil šíji a mohl přijati ránu katovu! Bylo to 21. dne měsíce června r. 1621.

A co země česká? — Po 30 let bouřila po té divá vichřice válečná po vlastech našich. Jako divá saň brodila se v krvi a živila se mozoly a potem ochuzených otců našich. Když pak po 30ti hrozných letech zatáhly se chmury z obzoru země české, co byla vlast naše? Spousty rumu na místech, kde jindy kvetly živné osady, hrady a města, spáleniště chatrčí znamenala bývalé dědiny a houští krylo plodné jindy brázdy polní.

A co národ náš? — V městech opuštěných usazoval se lid cizího mravu a jazyka, a v popele chýží vesnických hledaly zbytky lidu selského — lidu bosého, otrhaného a zdivočelého, bývalého krbu otců svých! Když pak spočteno obyvatelstvo, bylo shledáno, že tři čtvrtiny počtu všeho národu, který jindy v bohatých Čechách obýval, — zmizely. Hle, bývalý slavný, nyní zapomenutý národ český při skončení války třicetileté! I ký div, že přes půldruha století národ ten ležel polomrtvým trupem bez síly a života, opuštěný na poli onom, kde z rukou krvavých vyrván mu prapor svobody!?

Avšak zbyl nám tu dobu ještě poklad, který střádali po staletí otcové naši, vykupujíce jej prací a pílí svou; poklad, který zarosen jest slzami národu a posvěcen krví drahocennou mučenníků našich, mučenníků za pokrok a svobodu lidstva veškerého; poklad, který nám nikdo a nikdy vzíti nemůže. A poklad ten jsou dějiny naše, slavné dějiny národu českého! Ale kdo měl vynésti tento poklad na světlo? Nebylo nikoho, kdo by ho byl hledati chtěl aneb uměl. Nebylo ruk, nebylo hlav ani srdcí! Tu jako kdyby Prozřetelnosť, řídící osudy národů, sama byla zhrozila se neštěstí národu druhdy slavného a divem chtěla zaceliti rány jej pokrývající, roznítila oheň lásky k vlasti v srdcích mužů velikého nadání, již určeni byli vynésti na světlo poklad ten, z kterého národ obohatiti měl srdce i rozum svůj. Tři mužové byli, jimžto ke konci minulého století ten úkol připadl, slavní na poli dějepisu vlasteneckého, a mezi těmi třemi muži stkví se jméno, jehožto památku my, vděční synové vlasti, slavíme dnes, jméno muže, jenžto zrodil se tam, kde stála i kolébka naše. Hle, v tomto domku zrodil se slavný dějepisec a buditel národu českého, rodák náš František Martin Pelcl! Odestřete oponu, ať pozříme ve tvář tohoto, jenž pochodní ducha svého počal klestiti dráhu, na které kráčíme dosud!*)

*) Povšimnouti si jest, že myšlénky, které jsou v této řeči v úvodě, jsou v řeči předcházející ve provedení.

Pelcl narodil se 11. dne měsíce listopadu r. 1734. z rodičů zdejších měšťanských. Ačkoli jméno „Pelcl“ jest německé, myslím, že přece rodina byla původně česká a že snad některý z předků jeho dle módy toho času jméno své do němčiny přeložil, neboť ve starých městských knihách rychnovských vyskytá se v XVII. století jméno rodinné „Kožíšek“, později pak teprve „Pelcl“, když již prvé naopak připomínáno není. Buď jak buď, Pelcl jest náš duchem i tělem; toho dokázal činností svou pro národ, ku kterému počítal se s pýchou.

Pelcl studoval prvé školy latinské na gymnasii rychnovském, potom odebral se do Králové Hradce, později na vysoké školy do Prahy a naposled i do Vídně. Po krátkém však pobytě ve Vídni, již po roce 1757., vrátil se opětně do Prahy, kam jej touha po vlasti vábila, a ačkoli později stkvělých dostalo se mu nabídek do ciziny, neodešel odtud již a zůstal věren matičce Praze. Po dlouhá léta byl pak zde vychovatelem po sobě v rodinách hrabat Šternberkův a Nosticů. Že ve hraběti Šternberkovi vychoval vlastence horlivého, z jehožto rodu pocházel i zakladatel vlasteneckého Musea českého, jest věcí vůbec známou.

Čím tišší byl život jeho vnější, tím vydatněji, pilněji a zdárněji pracoval na poli, na kterém stal se slavným v národě našem. Kdy zaplálo poprvé srdce jeho láskou k vlasti, kterými podněty a působením stal se skoro prvým novověkým vlastencem, tohoť arci dopátrati se nelze. Avšak když okolo r. 1774. nepřátelé naší národnosti myslili poslední ranou konec učiniti životu jejímu, vzavše nám školy národní a stanovivše, by odtud školy národní byly jen potud českými, pokud potřebí, by dítě české naučilo se jazyku německému, když tento poslední pramének, tato poslední žíla, ve které proudil ještě život národní, měla býti podvázána — to zatřáslo duší jeho a povzbudilo jej k činnosti ušlechtilé, nezištné, ale také nevděčné na dobu tehdejší, k činnosti však, které děkujeme, že dosud žijeme, že dosud jsme národem! Pelcl poznal, že slavný dějepis český jest tím čarodějným zrcadlem, ve které toliko pozříti sluší Čechu, by zahořelo srdce jeho čistou, věrnou láskou k vlasti a k jazyku i učinilo marným tento poslední pokus nepřátel jeho.

Tou myšlénkou dráha činnosti Pelclovy byla určena. — Ale českým jazykem nemohl tehda mluviti k národu českému, nebo za smutné doby té nebylo nikoho, kdo by české knihy byl psal, ba nikoho, kdo by je byl čítal. Vyznalť se Pelcl sám, že kdyby tehdy někdo u knihkupců pražských byl se ptal po knize české, byl by stal se směšným před lidmi; vždyť pak knih českých tehda nebylo! I vydal Pelcl r. 1774. dějepis český v rouše německém. Troje vydání knihy této bylo za krátko rozebráno, důkaz, jak zdárno a nadějno bylo pole, na kteréž uhodil. Kdo spočte počet

srdcí, která četbou té knihy zahořela láskou k vlasti, tehda nešťastné a potupené, a co ještě horší jest, k vlasti zapomenuté?

Rok po té Pelcl vydal spis předůležitý, od jehožto vyjití národ náš počítá dobu znovazrození svého. — Sto let před Pelclem žil jesuita Bohuslav Balbín, známý pilný sběratel látky dějepisu našeho, avšak v rouše latinském. Poměry, v nichžto Balbín žil, jsa údem řádu, který prohřešil se svatokrádežně na národě našem, nedovolovaly mu, by ukázal se učenému světu, kterému spisy jeho latinské jediné byly přístupny, tím, čím byl — posledním vřelým vlastencem věku svého, v němžto vlasť naše vzala hroznou zkázu svou — Jeremiášem národu českého. I napsal Balbín spis latinský s názvem „Obrana jazyka slovanského a zvláště českého", který takořka krví svého srdce napsal, vloživ v něj nejtajnější myšlénky své, nejdojímavější nářek nad nešťastným, hynoucím národem českým. Netuše, že by spisek takový kdy mohl uzříti světlo boží, Balbín věnoval i odevzdal jej nejvěrnějšímu příteli svému k tajnému uschování, jako plavec v rozbouřeném moři tonoucí, vida smrť nezbytnou, napíše lístek, kterému svěří poslední vzdechy své a pozdravy přátelům dalekým, vloží jej do krabičky a uvrhne ji do moře doufaje, že snad šťastná vlna vrhne ji někde na břeh a zvěst dá přátelům o nešťastném osudě jeho. A spis ten Balbínův, ona krabička v moři tonoucí dostala se šťastným osudem do rukou Pelclových.

Spis tento Balbínův, který náš Pelcl r. 1775. vydal, končí se slovy, která zní po česku: „Ty, ó, patronů země české nejpřednější a největší, Václave! Vratislavem budiž a Čechám svým vrať slávu dávnou! Opětně na to postav nás místo, z kterého vlastní netečností a hříšnou zlobou jiných anebo pochlebnictvím mnohých nezaslouženě jsme upadli, nejvěrněji až do skonání služíce Tobě i víře nejsvětější i králům! Ty národu našeho záštito a podporo! Zahynemeli, Tobě zahyneme! Od nových obyvatelů marně bys očekával té pocty, kterou Tě země česká od tolika věků velebí a miluje. Tudíž v pokoře prosíce, toto opakujeme: Nedej zahynouti nám ni budoucím! Neráčíšli snad vyslechnouti synů zvrhlých, slyš a vyslyš prosby předků, kteříž orodovali za své potomstvo a v nebi na tebe hledí! Svatý Václave, mučenníku Kristův, jediný dědici země české, oroduj za nás!"

Neobyčejný byl dojem, který způsobila knížka tato. Nářek Balbínův, nářek národu hynoucího, rozléhal se tisícerou ozvěnou po vlastech našich; staleté ledové okovy byly zlomeny, hlas „Nedej, nedej zahynouti nám ni budoucím" zavzněl — a národ náš nezahynul, národ náš povstal k novému životu!

Avšak píle Pelclova neustala. Po sobě vydal znamenité spisy dějepisné, jako životopis slavného krále Karla a Václava, vynášel na světlo prameny dějepisu českého a r. 1777. vydal starou knihu českou „Příhody Václava Vratislava z Mitrovic", jak pravil, „pro

slávu jazyka českého". Vydav knížku tuto Pelcl nastoupil na dráhu novou. Kdežto druzí vlastenci ještě zoufali nad probuzením národu, již mrtvým pokládaného, a pytvali se v minulosti jeho jako lékař v těle mrtvém, Pelcl chopil se, vydávaje knihy řečí českou, činnosti, která dokazuje, že naděje byl nepozbyl.

Za posledního desítiletí století XVIII. vydal i větší původní dílo řečí českou, „Novou kroniku českou" o třech svazcích, kterého však bohužel již nedokončil. Mnohý z vás četl asi tuto Pelclovu kroniku, mnohý z vás byl probuzen touto knihou k vědomí národnímu!

Ale Pelcl neobmezil se toliko polem dějepisu českého. Kdo tehda chtěl sobě předsevzíti, staletý úhor národu našeho proměniti v bujné pole kvetoucí, tomu dříve půdu bylo připravovati a vzdělávati, nežli zrno síti mohl. Tak i Pelcl činil. On zabýval se jazykovědou českou, psal mluvnice i články mluvnické do rozličných časopisů, jsa rovněž znatelem i několika jazyků cizích na slovo vzatým. A když konečně příznivějšími poměry stalo se, že r. 1792. zřízena byla stolice jazyka a písemnictví českého, Pelcl stal se tu professorem při vysokém učení pražském a v jemné srdce mládeže vštěpoval ušlechtilé vědomí národní. Když pak r. 1801. Pelcl náš zesnul, obklopovalo rakev jeho již na sta vlastenců, žáků jeho a následovníků, z nichžto nejeden proslavil jméno své na národu našeho roli dědičné.

S duchem Pelclovým vstal i národ náš a hle, žije, rozkvétá v každém oboru lidské činnosti, a co hlav má národ náš nyní, tolik věrných má synů vlasti! Hle, to dílo, které počal Pelcl, rodák náš, který světlo boží uzřel v chýži té — zde mezi námi! Dokud náš národ žíti bude, dotud s úctou jméno Pelclovo bude vyslovováno, a pyšni můžete býti všichni vy, jež město naše čítá mezi syny své, a všichni vy, již přišli jste oslavit památky předního buditele národu českého. Když pak hledím na vás, junáky s jiskrným okem, a na vás, svěží dívky, a muže přísného pohledu, kteří všichni přišli jste s láskou k národu v srdci, mocným vědomím národním puzeni jsouce, na místo toto slavnostní: tu bych ruky pozdvihl do výše na pravdu, že nejen nezahyneme již, ale budeme opětně národem slavným, jakým jsme bývali před věky!

m) *U domu, v němžto František Jaromír Rubeš bydlel a zemřel.*

(Dle řeči, otištěné ve vzpomínkách na Františka Jaromíra Rubeše „Po desíti letech".)

„Poutníče, zvěstuj Lakedémonským, my že tuhle — mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám!" Tak hlásal nápis v nesmrtelných Thermopylách, na onom posvátném místě, kde hrdinský král spartský Leónidas za svou vlast bojoval a smrtí slavnou život dokonal.

Pněl tam prostý pomník, světu dávaje zvěst, že malá, nepatrná hrstka vlasteneckých bojovníků zadržela těžké kroky nepřehledných vojů, které perský král Xerxés vedl v čarovné kraje kvetoucího Řecka, by tam vetknul na šíji svobodných synů korouhev černou hnusné poroby.

Byl malý zástupek, který prsoma svýma chránil drahých krajů, jejichžto svoboda byla slávou jeho, malý zástupek jakož byl národ malý, za jehožto vlast hrdinský Leónidas se svými druhy ducha vypustil. Avšak velikosť činů, jejichžto thermopylské hrdinství nebylo ani prvým ani posledním, tvořila z něho národ veliký. Občanská svoboda a duch vlastenecký, které vřely v srdci každého Řeka, k úctě, k podivu nás vybízí, ta láska k vlasti ohnivým příkladem jí následovati nás vyzývá — vždyť byla stkvělým zdrojem věčné oslavy! Z malého poloostrova vévodil řecký národ počtem malý, vzdělaností svojí, svojí svobodou, svým vlastenectvím velikán — po celém starém světě a podmanil si vítěznou zbraní svého ducha, své mravní, vniterné síly pána celého tohoto světa — starověký, mohutný, nesmrtelný Řím.

Ano, národ, v jehožto lůně rodili se synové, jako byl Leónidas se svými šesti sty, takový národ podmanil sobě i nový věk, jeho sláva září dějinami světa jako věčná lampa, a památka jeho nezahyne, dokud žíti budou národové, kteří pro svobodu bojují, kteří nasazují svůj život za nejdražší poklad, za svůj domov, za svou vlasť...

My, poutníci z krásných krajů české vlasti, stojíme dnes před domem, v němžto vyhasla jiskra šlechetného života, a rouška zakrývá dosud písmo, jehožto smysl nám dáti má zvěst o události, jíž ne netečně nesla celá vlasť. Stojíme před domem, který stal se drahým pomníkem v dějinách našeho národu, stojíme před pomníkem, který nám hlásá, že tu dokonal život svůj muž, jenžto slaven bude, dokud český zvuk neztratí se v němém zapomenutí. Jak zákon vlasti mu kázal, tak žil — tak umřel. Jeho zbraní nebyl krvavý oštěp, nebyl ranami zbortěný štít, aniž těžkými rázy otupený meč: zbraní jeho bylo světlo ducha, a se zbraní touto pustil se záhy v boj za národ svůj, za tu jeho krásnou, svatou vlasť. To byl ten poklad, jejž pojal pod svůj štít; to cíl byl jeho života, za nějž bojoval a za nějž klesl.

Ano, tento muž byl z oněch božích bojovníků, kteří vzešli z lůna naší drahé vlasti. I národ náš jest počtem malý, nerozestírají se větve jeho od moře k moři, ba meze jeho obklopeny jsou se všech skoro stran živly nepřátelskými, a národ tento přece žije, národ tento vysýlá celé řady jasných reků do boje pro svobodu, pro vlasť! A každý z těch vyslaných brání vlastním životem trvání národu, z něhož pošel, nasazuje vše, co mu drahé a svaté ve prospěch jeho, sám jsa obětí věčných útrap, v neustálém zápase raději dokrvácí, by s čistým svědomím předstoupiti mohl před soudnou

stolici dějin domácích, jejichžto živou částí stal se v smrti dokonav. A šťastný národ ten, byť věčná stále hrozila mu záhuba — který takové ve svém lůně rodí syny! I národ náš tak malý počtem jest velikán svojí nepřelomnou vůlí, jest velikán svojí věčně bujnou silou, a synové jeho, kteří pouštějí se v zápas pro práva jeho, pro slávu jeho, pro trvání jeho, podivuhodných dočkávají se úspěchů. Jejich zápas menší věru není nežli ten, který podstoupil hrdina thermopylský! Neb celý život našich vlasti bojovníků jest věčné se odříkání, věčná tíseň, věčné útrapy! Tisíckráte klesají, by tisíckráte pustili se opětně v boj! Zápas jejich jest větší nežli hrdin thermopylských; neb tam za hrstkou malou chrabrých bojovníků stál národ veškeren proti nepříteli, — zde národ kleslý těžkou ranou smrtelnou, hluboké urván jsa teprve dřímotě, poznával sebe sám ve svých bojovnících, již dvojostřím meče v nepřátely dvoje máchali, by zde ze dřímoty budili a tam ihned útoky odráželi. Obrovské dílo podstoupili všichni — a odměnou jim byla krutá smrt! Národ náš huben mrazem cizím a jazykem cizím a zrazen nepřítelem domácím, který tajně a zjevně nás potíral, který vykrádal nám z prsou uvědomělosť a ducha našeho v porobu kul, ten národ náš své bojovníky sotva znal, nevzdal jim pocty, která jim náležela — a za práci svatou, čistou zde klesli v zapomenutí a tam odplatil jim vztek a hrubé opovržení! Malý jest národ náš — ale bojovníci jeho, jako praví bojovníci boží, jsou velicí — nezaznynou jejich veliké činy, jsouť již zapsány v pravdodatné desky dějin naší vlasti.

A mezi těmito vlasteneckými bojovníky nemine se dojista velečestného místa — František Jaromír Rubeš, jehožto památku dnes oslavujeme. Doplňuje čestně řadu svých vrstevníkův a vítán jest vždy v jejich velebném kruhu. Každý z nich chopil se zbraně k výbojům, jaké mu Prozřetelnosť dopřála. A jak jisker svého ducha užil on? — Pozřímeli na blahodatné působení jeho, tož ustrneme, s jak krásným úspěchem se potkalo. Jméno Františka Jaromíra Rubeše znárodnělo zcela. Není města, není vesnice, není snad chyžky, kam by nebylo doznělo. Kdo nezná jeho šprýmu, kdo nezná jeho rozmaru, kdo nezná ráznéhо ve smíchu lehkém slova? Zde laškuje, zde kárá, zde přísně napomíná, zde budí, horlí, ano hrozí ve svatém rozhořčení, by milou slzou smír vám nabídl! A kdykoli svatý bol, pocítěný pro národ nešťastný, chtěl rozložiti se kol duše jeho, tu sladkou myšlénkou jak deště hrou jej rozehnal — chtěl s jasným okem zas a s usměvavou tváří v pocitě velikosti, v sebezapření vždy povzbuditi a utužiti. Ano, o něm pronésti se můžeme, že rozlita v něm krásné duše pravá podstata. On v jednom oce zář měl radosti a ve druhém stkvěla se mu bolu slza. V něm narodil se humor — humor český! Bol veliký, který jej jímal vidoucího potupu a porobu nešťastného národu, zasnoubil se v něm s radostí, s kterou zíral —

pravý věštec — ve krásnější, ve stkvělou budoucnost, ve svoji jedinou naději. Tím nalezl ohlasu, kdekoli hlas jeho se ozval — tím uhodil na dřímající zpěvnou strunu každého Čecha. Živé slovo, v němžto Rubeš žil a působil, oživilo každého, kdo slyšel, oživilo celé spolky — oživilo celou vlast, hýbalo za dob stísněných jako čarovný zvuk veškerým národem. Šlechetný tón, který prochvívá každým jeho veršíkem, šlechetná mysl, která zrcadlí se v každém jeho slově, jak blaze působí na měkkou duši, jak šlechtí city, vyměřujíc jim dráhy vznešené, budíc lásku k národu, lásku horoucí ke drahé naší české vlasti!

A takového muže, který žil svým národem, dokud síla jeho bujně kvetla, a v němžto nyní národ žije, když nám nelitostná smrť jej odňala: takového muže ctíti prvou jest národu povinností. Nyní, kde pevným krokem postupuje ku předu, jsa probuzen a vědomím svého práva povznášen, nyní svatou povinností jeho, by urval památku svých věrných synů, za doby pošmurné v boji obrovském padlých, nevděčnému zapomenutí. Tak svatou naší jest úlohou, by také místo, kde Rubeš žil, kde poslední chvíle svého zdárného života trávil, s úctou naší se potkalo, by národ ctil i památku jeho v tom domě, pod jehožto klidnou střechou díval se s myslí jasnou ve krásnou budoucnost nade všecko milované své drahé vlasti, které vzchází živné slunce nového trvání!

A proto na domě, kde duch jeho jasný sprostil se v nadšení vazby vezdejší, založili jsme desku, která hlásati má, že tu dokonal běh svého života jeden z božích bojovníků našich, jejichžto činy zapsány jsou navždy v paměť národu. A proto volám nyní, vzpomínaje na jeho smrť, aby rouška spadla s nápisu dosud zakrytého, jako spadla s ducha jeho, by duch jeho žil mezi námi a vznášel se nad námi, by písmo připomínalo poutníkovi, že zde skonal muž, jak zákon vlasti mu kázal! Památce jeho nehynoucí sláva!

n) *O večeru Václava Beneše Třebízského v Kolíně 12. října 1884.**)

(Dle řeči prof. Jana Šafránka.)

„Zhynula radosť srdce našeho, obrátil se ve kvílení kůr náš. Spadla koruna s hlavy naší!“ — Je tomu právě čtvrť roku, co tato úvodní slova má byla ohlasem veškerého národu českého, ohlasem nejhlubšího žalu ze ztráty té drahé hlavy, která před desíti lety táž slova svěřila papíru, ani netuše, jak dobře hodí se pro charakteristiku její vlastní.

Na sklonku dnů červnových tohoto roku staroslavný Vyšehrad byl svědkem vzácné tryzny, kterou vděčný národ přinášel

*) S řečí touto srovnej řeč na str. 49.—52.!

tělesným ostatkům svého miláčka: do tmavého hrobu uložen tam k věčnému spánku bojovník, jenž na své pouti životní rázem sobě dobyl srdce a lásky veškerého národu a jehož památka zůstane u lidu našeho v požehnání. A my dnes shromáždili jsme se v tyto prostory, vlasteneckým spolkům král. města našeho laskavostí čackého „Sokola“ přístupné, bychom poklonili se zásluhám lásky vlastenecké, bychom té práci, kterou na národu roli dědičné vykonal dělník osvěty národní výtečný, složili svůj povinný hold, jehož si plnou měrou zasloužil oslavenec náš, Václav Beneš Třebízský!

Prostý odchovanec venkovské chyžky, odešlý poutník ve květu májovém, nad jehožto hlavou pětatřicetkráte zašelestily jarní vánky, pokorný sluha církve Páně, pouhý kaplan — toť rysy jeho osoby: a přece jméno jeho vyzdviženo mezi námi jako sloup, který národu ukazuje cestu jediné spasnou, cestu k věčnému žití a bytí skrze nezištnou, obětavou práci, plynoucí ze srdce posvěceného, neochabující láskou ke drahé naší vlasti, láskou k mateřskému našemu jazyku, láskou k té ryzí, pevné české povaze, v níž kotva jest příští slávy, příštího zdaru.

V novověkém písemnictví našem byli hlavně dva povídkáři, kteří lidu našemu hlavu i srdce zároveň osvítili: Josef Kajetán Tyl, jehož kouzelným zvukům naslouchal český lid s opravdovým zanícením, a za dob našich v jeho šlépějích kráčel Václav Beneš Třebízský stejně neunaveně a vytrvale, stejně plodně a zdárně, až chladná ruka Morany dotekla se jeho srdce! — —

Století plyne a kvapem střídají se časové, a ve změně štěstí a slávy má každý národ vedlé červených růží také své růže černé; v kolotavém klesání a vzestupu potřeb národních rodí se pracovníci vytrvalí, neohrožení — ale geniové objevují se zřídka! A ještě řídčeji bývá, by tito tvůrčí svojí silou naplnili úkol životní ke slávě a chloubě svého národu! Takové myšlénky ovládaly mysl mou, kdy stihla nás zpráva o úmrtí Václava Beneše Třebízského. Geniální jeho duch zlomen ke škodě naší náhle, u prostřed cesty, téměř u vstupu do chrámu umělecké dokonalosti! Nad jeho hrobem pocítili jsme, že nic není trvalejšího nade změnu, nic stálejšího nad smrt! Ba každý ten tlukot srdce našeho nebyl by víru ničím jiným nežli ranou našemu žití, a celý život náš byl by věčným krvácením, kdyby nebylo poésie. Ta nám dává, čeho příroda a skutečnost odpírají: zlatý věk, který nerezaví, a jaro, které neodkvétá.... Poésie vysílá těšitele lidstvu a těm pravým jejím vyvolencům vtiskuje Bůh pečetí svou znak nesmrtelnosti, jenž v neskaleném září jasu potud, dokud nepropadávají tajemství krásy nebeské za mrzkou mzdu! A takovým vyvolencem byl náš Václav Beneš Třebízský! Nepěl pro zábavu v palácích velikánů, neladil strun svých u stolu cituprázdných bohatců. Byl básníkem svého lidu, pěvcem nebohé chudiny, jejížto srdce roz-

rývající zármutek tlumočila tklivými tóny jeho lýra. Dějiny národu byly jemu otevřenou knihou, s jejížto listů vybíral nejdojemnější kapitoly. Život lidu českého v minulosti líčen od něho v barvách nejvěrnějších, abychom z minulosti učiti se mohli pro přítomnost a budoucnost. Třebízský nebyl však lichotníkem lidu, nebyl služebníkem módy a zvyku. Po stezkách valně zarostlých vyhledal vesničky české a pod těmi doškovými střechami vystihlo jeho oko tolik krásy, pocítilo jeho srdce tolik rozkoše, že krásou a rozkoší tou naplnil srdce milionů! — Ze srdce cituplného proudila se jeho slova k českému venkovu: „Vy milé, prosté české dědinky! Kdo pak by vás neměl rád a kdo pak by o tom lidu pod vašimi krovy rád nevypravoval a neslýchal? Vy Podlešáci! nestyďte se za ty své lesy, ale přilněte k těm milým chaloupkám s větší ještě láskou a starý ráz své české povahy si zachovejte, by jej dědili vnuků vašich vnukové ....“

A takto promlouvaje k lidu českému, Třebízský stal se hlasatelem lásky v nejčistějším slova smysle, byl pravým jejím apoštolem. Lásku k lidstvu veškerému, lásku k bližnímu, shovívavost ku přesvědčení jiných, vzácnou šetrnost k velikým ideám všech věků hlásal bez obalu ve všech svých pracích. Ale nejmilejším ideálem zůstala mu vroucí láska k otčině. Té byl učitelem věhlasným ve svých spisech. Sahal zajisté obzor jeho povídek do všech dob českých dějin. „Letopisy sázavské“ líčí dobu prvotního slovanského křesťanství, jehož obhájci byli sv. Prokop a opat Božetěch. „Anežka Přemyslovna“ a „Královna Dagmar“ seznamují nás s proudem křižáckých válek, s bratrskými nesváry v rodině panovnické a ukazují, že rozum a láska mohla blažiti dvůr vévodský a královský jako chaty venkovské. Jasná doba Karlova a zachmuřený věk Václava IV. i následující války husitské došly po své světlé i stinné stránce láskyplného zpracování ve sbírce „V červáncích a lesku kalicha“. „Povídky karlštejnského havrana“. „Stadický král“, „V podvečer pětilisté růže“ jsou posledními červánky zapadajícího slunka středověké slávy naší Čechie. Potom nastala děsná noc hrůzy pobělohorské — a těch útrap, nad nimiž i ústa ku kletbě nastrojená umlkají žalem, výtečným tlumočníkem byl náš Václav Beneš Třebízský! Probírajíce se sbírkou, nadepsanou „Cestou křížovou“, divíme se a žasneme, kde že spisovatel nabral barev, klidu a síly pověděti nám aspoň tolik, kolik toho poznáváme z „Levohradecké povídky“, „Trnové koruny“ a „Ze zapomenutých pamětí“. Ba dále vede nás duch jeho v tu dobu nejděsnějšího úpadku hmotného i mravního, kdy lidu našemu zbyla zvrhlá povaha, znešvařená řeč, spálené bouří válečnou chatrče. Tu nám vypráví v „Bludných duších“, vede nás „Stezkami našich dějin“ a prodlévá s námi „Pod doškovými střechami“. Ve spisech těch jest nadšeným obráncem přirozeného práva našeho národu, dovolává se soucitu a spravedlnosti pro utiskované, horuje za jejich

záchranu. Tu byl učitelem mravnosti, učitelem všech ctností a nikdy neokráslil mrzkosti nijaké květem svého slohu, nikdy nezastřel nečestného hříchu zlatým deštěm své rajské výmluvnosti. Jemu bylo heslem „Pravda, právo, svoboda a víra!“, a heslu tomu věren zůstal až do smrti. Pro pravdu a právo horlil v překrásném románě „Černí Španělé“. Jesti to list dějin našich, popsaný krví srdce jeho.*) Až i základy hlubin nitra našeho otřásají se při významném tomto výroku: „S Bohem, národe! Na temných cestách hledal jsi dobrého jména svých předků ...“

Neuměl však Třebízský toliko rozrušovati nitro naše, uměl je také povzbuditi, a to se zdarem. Dojemně promlouvá k nám v „Levohradeckých pomněnkách“: „Starořímské matrony vodívaly dítky své na hroby proslulých bohatýrů, starokřesťanské matky přiváděly své syny a dcery na hroby mučenníkův — a kam vodíte naději svou vy, matky české?! U nás byla ospalost národní skoro pod každým prahem. U nás se zahnízdila národní lhostejnost a bujela rychleji nežli kopřivy. U nás rozbilo své stany sobectví a účinkovalo až běda. Pod našimi krovy drahně času byla domovem rozervanost ... Jaká by byla radost, aby z českých končin vypleta byla ospalost, rozehřáta lhostejnost, aby sobectví změnilo se v obětavost, rozervanost ve svornou práci, zabedněnost v probuzení .... Jaká by byla radost, abychom řídili se pravidlem: Dříve nežli cizinu znejme vždy otčinu!“

Na těch ukázkách dosti budiž; zřejmo zajisté, že Třebízský, hledě ke století XV. a XVI., shoduje se úplně s dějinnou pravdou a s duchem veškerého národu našeho. Znal vhodně upraviti děj k účelům novellistickým, rozuměl združení detailů, k tomu přidal plynnou, malebnou mluvu svou a dosáhl svěžesti celku. Jeho dějepisné povídky dojímají srdce naše, protože proniknuty jsou duchem pravdy a skutečného života. A v tom je hlavní význam Beneše Třebízského jako českého spisovatele!

Ale Třebízský byl také knězem, a to výborným českým knězem. My věru s chloubou patřiti můžeme na kněžský stav, jenž od dob národního našeho probuzení měl ve středu svém osvícené vlastence, vší cti a věčné paměti hodné. Stavu tomuto náleželi: Bohuslav Balbín, František Faustin Procházka, Josef Dobrovský, Antonín Jaroslav Puchmajer, Vojtěch Nejedlý, Josef Liboslav Ziegler, Josef Miloslav Rautenkranc, Vincenc Zahradník, Josef Vlastimil Kamarýt, Karel Alojs Vinařický, František Sušil, Antonín Marek, Jan Jindřich Marek, František Jaroslav Vacek Kamenický, Boleslav Jablonský a celá řada vytrvalých obránců jazyka a národnosti české. Kněžstvo české věrně sloužilo povolání svému, bylo lidu našemu nejen vůdcem po smyslu duchovním, ale spolu bylo mu rádcem, učitelem, buditelem po smyslu národním a vychovatelském.

*) Řečník předčítá vyňatky z románu toho.

Tém starým podáním věren zůstal i Třebízský, a na něho dobře hodila se slova evandělia: „Mistře, víme, že pravdomluvný jsi a cestě boží v pravdě učíš a nedbáš na nikoho, nebo nepatříš na osobu lidskou.“ S posvátné kazatelny promlouvaje k osadníkům, takto se jim poprvé ohlašoval: „Narodil jsem se pod střechou doškovou, jako jsou ty vaše zdejší, vyrostl jsem mezi lidem, který myslí a cítí jako vy, přicházím mezi vás, abych žil s vámi, abych vám ukazoval cestu, kterak slouží se Bohu, kterak slouží se vlasti, kterak miluje se mateřská řeč...“ A ke slovům těm připojil celou řadu výborných skutků, dokazujících jeho lásku k věrným osadníkům. Ba když již vznešený jeho duch blízek byl cesty do říše nadhvězdné, tu těžce nastřádané jmění — honorář prací svých spisovatelských — vrátil národu, odkázav více nežli 6000 zlatých „Svatoboru“, spolku na podporu českého spisovatelstva. Ta závěť sama by dostačila, bychom vřadili Třebízského ve sbor velikých svých dobrodinců, takto však rozvažujíce o tragice jeho života, o ceně jeho prací, o ovoci a užitku, který přinesla jeho práce, blahořečíme jeho památce, jež u národu našeho zůstane v požehnání.

Života jeho běh byl prajednoduchý a znám jest vám všem. Mám nyní kritickým nožíkem pytvati jeho spisy? Dovolávám se raději starého přísloví: „Obdiv chválí, láska jest němá.“ Chváliti nechci, toho mi není potřebí, ježto spisům Benešovým dostalo se rozhlasu po vší vlasti; my lkáme ještě z té duše z jeho ztráty. Vyběračný labužník zapomíná u stkvostné hostiny na svého štědrého hostitele, bezcitný posuzovatel nedbá umělce, soudíli o jeho díle. A díla Třebízského jsou stkvělou hostinou duchovní, u které tisícové českého lidu dlouho sytiti budou duše své stravou výbornou. Literárními labužníky nebudeme; naše vděčnost k jeho geniu bude trvalou.

A tak, oslavenče náš, maje skončiti úkol svůj, nejlépe cítím svou nedostatečnost, abych vlastními slovy s Tebou se rozloučil. Učiním tak oním výrokem, jejž před pěti lety napsala ruka Tvá; na Tebe výborně se hodí. Možno zajisté říci: „Kdo pak byl by dovedl setříti s těch zbrázděných čel českých krvavý pot, kdo pak byl by dovedl s těch ustaraných tváří zažehnati zármutek, kdo pak byl by dovedl ta srdce, jež buší prudkým tlukotem, umírniti, než ruka andělská?“ Andělem, to jest pravým poslem spásy českému lidu jsi byl a jím zůstaneš. Léta zapadnou bohdá ve hlubiny věčnosti, v paměti naší usadí se červi i hlava naučí se snad zapomínati, ale srdce naše vděk a lásku k Tobě přestane cítiti až v hrobě. Tvé památce věčná budiž sláva a zásluhám Tvým o národ český vděčná, nehynoucí paměť!

o) *Promluva o jubilejní valné hromadě literárního a řečnického spolku „Slavie“ v Praze r. 1879.*

(Dle řeči Josefa Báráka.)

Ctěné shromáždění! Přátelé milí a drazí! Dějiny všech věků zavírají v sobě momenty, které buďto velikými, novými myšlénkami buďto dokonanými skutky, ať již tyto jsou výsledkem tichého pochodu duševní práce neb ať jsou provedeny hmotnou silou, národům a státům vykazují nové dráhy, nové koleje.

Momenty takové mívají ráz hlavně dvojí: vyznačený ostřím meče válečného nebo palmou míru a prací ducha; hromové jsou rány ze zhoubných jícnů smrtonosných anebo jiskry z plamenův, ozařujících tu cestu blahonosnou, po které národové pod záštitou osvěty a lidskosti kráčejí ku předu za svým rozvojem, ke svému povznesení duševnímu i hmotnému. Za doby naší jest momentem rázu naznačeného idea národnostní, idea vznešená, obsažná, účinná, lidomilná. Kdokoliv — přes zhoubný, nízký materialismus a hnusné sobectví zachoval si v srdci svém lásku k rodné zemi, tomu z té duše jest zaplesati, vidoucímu, kterak myšlénka tato stále mohutní, určitějších a určitějších rysů nabývá a vniterní svojí silou mocí neodolatelnou razí sobě pochodem vítězným cestu ku předu, potírajíc a porážejíc odpor, předsudky nebo zlou vůli.

Veliká a vznešená myšlénka tato, nezůstaneli zbožným přáním v utrobách našich skrytým anebo planou frasí, nýbrž staneli se zdárných činů zdrojem a příčinou, jakoby prutem kouzelným umí jednotlivce i celé národy mravně síliti, z prachu ponížení a otrlosti je povznášeti a ke skutkům spasným pobádati.

Ano, drazí přátelé moji, činorodá láska vlastenecká, prázdná liché frase a mrzkého sobectví, založená v přesvědčení a opírající se o plodnou práci i mysl nadšenou a šlechetnou, jest nejvydatnějším činitelem, aby jednotlivec i národ byl povznesen, aby všeliké snahy ušlechtilé byly probouzeny a šířeny; jest nevyčerpatelným pramenem blaha, dobra i krásna, nejpevnějším základem bytí a šťastnější budoucnosti národu.

Kéž by nám, Čechům, takováto láska vlastenecká byla heslem i praporem v boji za vlasti právo! — Veliká, slavná jest minulosť národu českého, tak veliká a slavná, že v dějinách jiných národů marně se probíráš, aby pátravé oko mohlo tam utkvěti na minulosti podobné! A přítomnosť? — Ta stará láska vlastenecká, která druhdy bývala v sadech našich květinou nejkrásnější, nejvonnější, nejdomácnější, zdobivši prsa velmože i žebráka, ta stala se u nás pohříchu vzácností! Hrdosť a pýcha z toho, že českým honosíme se jménem, jakoby v mlze byla se ztratila, a k tomu, co druhdy dovedlo každou mysl, každé srdce rozohniti

a rozplameniti, co slavných činů bylo zdrojem a velikých myšlének pramenem, k tomu ke všemu ledová chladnosť a netečnosť, všude téměř skleslosť a mysl chabá! Ideální směr, tato všemocná pružina, téměř utracen čirým materialismem; záští, ztupělosť, nečinnosť, netečnosť a nevšímavosť slaví hody! Ustup, obraze hrozný, děsivý, ustup na vždy! — — Nikoli vzpomínkami do minulosti, toliko poctivou a vytrvalou prací spaseny budou vlasť i národ. Otcův činy slavné buďte synům pobídkou, nikoli tukem, z kterého potomci by se živili, sami ruce své líně skládajíce v klín.

Za doby naší, chovající pod lesklou slupkou mnoho shnilého, ozývají se ovšem hlasové, že překonáno prý stanovisko vlastenecké, že již minula doba jeho a svět že nesnese již svěrací té kazajky, do níž úzkoprsé vlastenectví svírá prý lidstvo; že zrušiti jest ty hranice, bránící rozvolnění perutí genia veškerého lidstva. Ano, světoobčané takoví odvažují se také tvrditi, že vlastenectví rodí prý barbarství!! Čím větší a hlubší prý láska k jedné zemi, k zemi rodné, tím prý chladnější stává se mysl a srdce člověkovo k národům jiným, k národům cizím. Pryč s ideály prý a praktický pouze směr staň se heslem doby lidstva! K těm a podobným skřekům trefně odpověděl Kraszewski slovy, jež o svém památném jubilei promluvil k zástupcům omladiny polské: „Běda národu, jehožto mládež pozbyla ideálův!“

Barbarství ovšem mohlo by z pěstování mysli vlastenecké vzniknouti tenkráte, kdyby vlastenectví prázdno zůstalo lidskosti a kdyby toliko sobectvím vedeni byli ti, kdo hlásají lásku k vlasti a národu. Takového však vlastenectví prodajného, lichého, všeho jádra postrádajícího, nepěstuje národ český. Nám lidskosť, láska a sbratření jsou cílem a úkolem právě tak jako vlastenectví povinností nade vše svatou. A proto, milujíce láskou horoucí a plamennou vlastní svůj národ, rodnou svoji zemi a jazyk mateřský, blahopřejeme každému jinému národu, který má vůli dobrou a poctivou.

Idea národnostní, která stala se heslem i palladiem zejména menším národům, životní svojí silou a vniterní pravdou jest dojista mocnou pružinou tam, kde mysl pokleslá, pevnou kotvicí, kde důvěra i naděje ve vítězství svatého práva, ochrannou lodicí, kde divá vichřice rozpoutaných vášní a zlovůle násilníků hrozí škodou nebo záhubou.

V národě českém však idea národnostní nerozlučně spojena jest s myšlénkou neméně krásnou, ve svých výsledcích a všelikém dosahu pro přítomnosť i budoucnosť neskonale důležitou. Prodchnuti jsouce vroucí láskou k národu svému, hlasem srdce i rozumu jsme pobádáni ohlížeti se po bratrech blízkých i vzdálených; srdcem i duchem zalétáme od břehů stříbropěnné Vltavy k Nevě i Visle, k Tatrám i Balkánu horám nebetyčným, k severu i jihu bratrskému. Všude dítky společné matky Slávie, bratři a sestry milení. Zvuky

říbuzné lahodně se ozývají, vědomí síly mocně v nás vzrůstá, rdce plesá a z milionů hrdel vznáší se vzhůru velebný hymnus Vzájemnosť slovanská".

Ó, dvojice vznešená, jak krásně i mocně zníš, stříbra zvuku ahodněji i hromu rachotu bouřněji! Prsa nám se šíří, oko mdlé e vyjasňuje a ruka ke společné práci opětně se zdvíhá, bezadějnosť mizí, a červánky šťastnější budoucnosti vystupují na obzoru našem. Budiž pozdravena i velebena!

Káželi nám vlastenectví české obětovati se za blaho a svaté právo národu, idea slovanské vzájemnosti k tomu nám ukládá povinnosť, horoucně milovati své bratry slovanské a ze všech sil pracovati za účelem, aby jmenovitě vzdělanci naši důkladněji poznali jejich jazyk, písemnictví a dějiny památné. A vám, přátelé drazí, náleží čest i uznání, že po celé již desítiletí konáte věrně a s úspěchem nejšťastnějším dojista vše, což u věci té káže i radí srdce vlastenecké a rozum bystrý.

Co krásného vypučelo v zahradě našeho písemnictví i ve vonných sadech pobratimských, vše to pilně sbíráte, uvažujete a u vnadný vinete věnec. Ano, spolkem svým stali jste se pilnými a dobrými zahradníky, kteří pečlivě opatrují ty slovanské záhony, čistí i štěpují a vonný květ i sladké ovoce předkládají bratrům a sestrám! Vy kráčíte tou pravou cestou, na níž ideu vzájemnosti slovanské jest u nás pěstovati, nemáli zůstati frasí, prázdným slovem!

Milujme a poznejme bratry své, by kmen přilnul ku kmeni, a to nikoli jen z pouhého vědomí, že jsme všichni děti jedné veliké rodiny, nýbrž i jsa puzen úctou ku přednostem a ctnostem národů sbratřených. K takovéto lásce a úctě přidruží se potom nutně také vroucí touha a účinná snaha, býti dobrými, doma vyniknouti ve všech oborech a tím státi se platnými činiteli ve veliké rodině slovanské. Čím více a výše sami v národě svém se vyšineme, čím plodnější u nás bude ruch duševní, tím výše také stoupati budeme v lásce a úctě u slovanských bratří svých. Ctnosti bratrů buďte nám vzorem, slabosti a chyby výstrahou! —

Vlastenecké, šlechetné snahy vaše doznávají zdaru bohatého, a „Slavia" hrdě může zvolati, že po dobu svého desítiletého trvání vykonala již mnohý krásný čin! Slavíku českému, našemu Vítězslavu Hálkovi, pěvci lásky, přírody a volnosti, zbudovali jste na Závisti památník trvalý. Svými „Slovanskými večery" poskytujete účastníkům vzácných pochoutek uměleckých, strojíce zároveň rodákům vítané hody přátelského vzájemného poznání. Z nadšené lásky a srdce vděčného vavřínem slávy věnčíte skráně bohatýrů ducha z krve slovanské, by také váš národ je poznal, je miloval a ctil. Svými rozhovory platně přičiňujete k důkladnějšímu poznání a ocenění různých plodů duševní práce. Sbírkou pohádek, národních písní, pořekadel a podobných plodů na oči přivádíte národu

*

svému z přebohaté a nevyčerpatelné studnice stkvosty netušené krásy, sbíráte kvítí nejvonnější u věnec lahodný, jsouce ochránci a strážci pokladů nejvzácnějších.

Pracujte dále za cílem vytčeným, pracujte tím usilovněji, čím drzeji ozývají se tu a tam ohyzdné úšklebky mysli pokleslé! Nepřipusťte, by kameny odrodilců, netečníkův, ospalcův a nepřátel snad ucpaly křišťalový pramen našich písní, pohádek a říkadel. Chraňte těchto perel vzácné krásy a ceny, by zachovány byly k útěše a radosti každého upřímného Čecha a Slovana. Ruku pilnou a vytrvalou přiložte k dílu blahodárnému; práce budiž vám ideálem a cílem! Zachovejte lidu stkvost i poklad nejdražší: jazyk a k zemi rodné lásku nezměrnou; překážek nedbejte, ale neohrožené vztyčte prapor, na němžto písmem zlatým stkví se heslo: „Za vlast a Slovanstvo srdce, duši, mysl, vše, vše!“

p) *Pěstujmež umění!*

(Dle řeči dra. Otakara Hostinského při jubilejní slavnosti 20letého trvání „Umělecké besedy“ r. 1883.)

Kdybych v této chvíli, kdy vážným pohledem zpět obracíme se k minulému dvacetiletí, nejen pro spolek náš, ale pro celý život národní tak významnému — jestit v něm obsažen veškeren téměř rozvoj umění českého, v samých počátcích již tak rozkošně vzkvétajícího, — kdybych v této slavnostní chvíli chtěl zde panegyricky vynášeti umění, kdybych ouěm citům, které pronikají a povznášejí nás všechny, chtěl dáti pravý, živý výraz — podnikal bych věru něco, co nepřísluší mně, co přesahuje moje síly. Toliko básnické slovo může poskytnouti výrazu toho, a nejvyšší chválou umění dojista jsou díla mistrů sama.

Avšak jedné věci smím snad odvážiti se přece, i když nevládnu ničím jiným, nežli vážnou úvahou rozumovou a prostou mluvou. Smím snad odvážiti se vyložiti, že jest naší povinností, bychom sami pěstovali umění, bychom přinášeli mu oběti.

Mnohý pokládá veškero umění za jakýsi — třeba velmi ušlechtilý a velmi důstojný — luksus, jemuž obětovati sluší toliko přebytek duševních sil a hmotných prostředkův a kterému tudíž ustoupiti jest všude tam, kde běží o nezbytné prospěchy skutečné. Prozrazuje jistě jemný cit a dobré srdce, žádáli někdo, by dřív odstraněna byla bída a nouze ze společnosti lidské, by dříve postaráno bylo o všechny podmínky zdárné práce výrobní a o řádné hospodaření se jměním takto získaným, nežli bude přikročeno vyzdobiti život požitky krasovědeckými, nežli bude přikročeno pěstovati krásné umění. Avšak buďme jen upřímni: neznamenalo by to právě tolik, jako zatratiti veškero umění naprosto a navždy zbaviti lidstvo oněch čarovných, ničím nenahraditelných dojmů,

které vzlet myšlének básnických poskytuje duchu, kterými nádhera tónů hudebních okouzluje sluch, kterými bohatá říše tvaru a barev poutá zrak, dojmů to, které valná část lidí nejlepších počítá mezi nejcennější chvíle života svého, nezničitelným písmem do paměti vryté?

Uvažme, že v tomto životě pozemském ideál nikdy nestane se skutkem. Na věky bude hlad a choroba údělem přemnohých ubohých, kteříž úlevy žádati budou na šťastnějších bratřích svých, a na věky bude hospodářství, průmysl, obchod právem dovolávati se pomoci a podpory — leč by zázračným způsobem svět stal se rájem a člověk andělem. Umění bylo by tudíž bez milosti vyhostiti z organismu společenského, jenž ode dávna zápasí a povždy zápasiti bude o blaho hmotné a duševní, kdyby nebylo důvodů vyšších, mravních, jimiž ospravedlňováno pěstovati krásné umění jakožto povinnost rovnoprávnou vedlé dobročinnosti a vychování, vedlé plodné práce hmotné i duševní. Pouhý hospodářský význam umění — jakožto vydatný pramen blahobytu — namnoze bohužel nedoceňovaný — sotva by je dovedl zachrániti.

Ovšem jsou takové momenty mravní, jimiž umění povznášeno mezi nejvyšší interessy lidstva. Přistupme k nim blíže a postavme se s počátku třeba na stanovisko nejnižší.

Umění jest zábavou — a valná většina lidí skutečně spatřuje v něm pouze zábavu, nic více. Zdali však jest zábava něco zhola zbytečného, zdali jest snad pouhý luksus? Nikoli: jest nezbytným doplňkem práce, neutlumitelným požadavkem života duševního. Kdo pracuje, musí sobě odpočinouti, musí se občas něčím pobaviti, by okřál na těle i na duši. Každý počíná si při tom arci, jak právě může, dle povahy a letory své, dle vzdělání svého a dle jmění hmotného. „Panem et circenses!“ nebylo heslem pouze luzy římské, nýbrž ode dávna všech národův a všech dob, ať již více nebo méně vzdělaných.

A jest snad úplně lhostejno, jak lidé se baví? Stačí snad, když přísnost zákona o to dbá, by nikdo zábavou svojí neubližoval jinému nebo nečinil pohoršení? Není možno stanoviti zábavu, která by měla kladnou hodnotu, která by mimo pouhé vyražení mysli a osvěžení sil duševních zanechala v účastníku i jinou ještě, hlubší, vážnější stopu?

Zábavou takovou jest umění.

Původ svůj z valné části má z nejvyšších popudů lidstva, z motivů náboženských, mravních, vlasteneckých, slovem z nadšení pro nejvznešenější statky duševní. Časem arciť umění odloučilo se od popudů těch, stalo se samostatným a holduje nyní skoro již výhradně toliko kráse: na sochu Jovišovu neb Athéninu, v některém musei uschovanou, pohlížíme zcela jinak my nežli vrstevník Fidiův na mistrovská díla Fidiova ve velebném chrámě olympském anebo v athénském Parthenónu. Ale omyl byl by krutý, kdybychom se

domnívali, že tím umění pozbylo naprosto všeho styku, vší souvislosti s oněmi posvátnými prameny, z nichžto kdysi vytrysklo v takové kráse a vznešenosti. Nechť názory vzdělanostní — alespoň u značné části lidí — změnily se jakkoli: tolik jistě připustí každý, že umění z oné slavné minulosti své zachovalo alespoň ideálnosť — a ta jest jedním z nejstkvostnějších pokladů, kterými člověk vůbec honositi se může. To, co v různých názorech náboženských, společenských a mravních jest nahodilého, pomíjejícího, časem hyne, ustupujíc názorům novým, jimž asi v budoucnosti nekyne jiný osud. Něco však přece trvá v tomto věčném vzniku a zániku názorův: ideál čisté lidskosti, jemuž umění kterýmikoli prostředky svými poskytlo výrazu dokonalého, zachováván jest od pokolení k pokolení, děděn od století k stoletím a od národa k národu.

A poněvadž veškera naše vzdělanosť moderní spočívá na mohutných základech vzdělanostní práce několika tisíciletí, již účastnili se různí národové, různá vyznání náboženská, různé řády společenské a mravní, proto zdá se mi býti nezbytnou podmínkou trvání této vzdělanosti, by pečlivě a svědomitě udržovány byly styky s veškerou minulostí její, by nikdy nevysýchaly ony prameny, z nichž my moderní opět a opět se osvěžujeme a sílíme.

A úkolu tomu vyhovuje umění dokonaleji nežli cokoli jiného. Věda ovšem činí totéž, ale jenom nepřímo, prostřednictvím nemnohých duchů způsobilých, kdežto umění jazykem výmluvným obrací se přímo k celému národu. Proto nazvati umění věcí zbytečnou nebo třeba jen podřízenou znamenalo by tolik, jako nevděčně zapírati veškeru minulosť lidstva a nejkrásnější plody tisícileté vzdělanostní práce jeho.

Všechno to jest pravda, řekne snad někdo; ale odkud plyne povinnosť naše, bychom sami pěstovali umění, bychom přinášeli mu oběti? Což nestačí umělecké poklady, které nám ve všech oborech tak hojně nastřádaly veliké epochy minulé, svět antický, středověk, renaissance, konec předešlého a začátek tohoto století? Což není naříkáno právem na umění našich dnů, že s výše ideální namnoze sestupuje do vřavy všednosti? Nebyloli by lépe obmezovati nynější produkci uměleckou právě ve prospěch požitku uměleckého?

Nikoli! Máme povinnosť, svatou povinnosť, pěstovati umění beze všech vzhledů na úspěchy, jichžto tím se dodělámе. Zde nemá se věc jinak nežli při vzdělanosti a osvětě vůbec: ona sama nečiní člověka ani mravnějším ani šťastnějším a spokojenějším — děsná statistika samovražd a útoků na panující řád společenský zobrazuje výrok ten jistě s výmluvností dostatečnou — ale šířiti a povznášeti vzdělání a osvětu proto přece jest a navždy zůstane zásluhou, ba přímo povinností každého, kdokoli sám nazývá se vzdělaným a osvíceným. Jestiť mocný onen pud, který v národech

e od věků, ke všem pokrokům vědění a umění neodolatelně je háněje, v základech svých bez odporu mravným.

Mezi povinnostmi totiž, které každý člověk a každý národ má hledem k sobě samému a jimžto nikdo vymknouti se nemůže, st i povinnost, nenechávati ladem nižádného daru ducha. Zakoivati hřivnu nadání svého jest hříchem, pěstovati a množiti ji sluhou. Člověk, který přírodou mu poskytnuté schopnosti a vlohy, okud vůbec jest možno, vyvíjí, vychovává a stupňuje, stává se okonalejším, povznáší se čím dále tím výše nad němou tvář, navá pravé důstojnosti lidské. A mezi nejčelnější vlohy a schopsti, kterými duch lidský jest obdařen, náleží také nadání umělecké. Za všech dob a u všech národů jeví se nadání to — ať kožto síla tvůrčí nebo jakožto pouhá vnímavost pro krásu uměckou — arci ne všude stejnou měrou a ne všude ve stejných porech. I možno dojista říci, že těch lidí, kteří by neměli žádho smyslu pro žádný obor a žádný směr umělecký, jest ve světě liko velmi málo. Snahy umělecké jsou podstatným znakem lidosti, a národ, který by v rozvoji svém snah těch nedbal, rozvíjel se jednostranně, uskutečňoval by ideál svůj obrazem kusým.

Jednotlivce můžeme si mysliti beze smyslu pro umění, nebo stliže jest smysl ten příliš nepatrný, můžeme i to schváliti, že zanedbává se ve prospěch talentů rozhodnějších, slibnějších. Ale veškeren rod bez umění si představiti nemůžeme. V každém národě objejí se plodné talenty umělecké, a zanedbávati je, neposkytovati n příležitosti, by se dokonale vyvinuly, těžkým jest prohřešením oti svatému duchu národu. A nedostáváli se v některém oboru sti talentů plodných, jest nemenší povinností pro společnost, čovati tím horlivěji o četné talenty vnímavé, t. j. o obecenstvo mění milovné a o jeho vkus.

Jestliže tedy jest vůbec úlohou a povinností jak jednotlivce k i celého národu zdokonalovati sebe sama všemi směry a přivati tím ke společné vzdělanostní práci větších skupin národch — neboli, jak obyčejně říkáno smělou hyperbolí, veškerého dstva — pěstovati krásné umění činí dojista podstatnou část hoto programmu. Vzdělanostní význam umění jako vůbec vší světy a všeho vychování v pravdě zakládá se na posvátných záadech požadavků mravnosti.

K tomu, slavné shromáždění, chtěl jsem obrátiti pozornost ši, poněvadž chvíle přítomná zdá se mi býti vhodnější k pobným úvahám nežli kterákoli jiná. Vždyť plné uvědomění hodty a důstojnosti krásného umění povznáší dnes dvojnásobně žděho, kdo jakýmkoli způsobem zasvětil se jeho službě: při poedu do minulosti jest dokonalou odměnou za všechnu poctivou áci a horlivou obětovnost, při pohledu pak do budoucnosti záačným pramenem síly k nové práci, odvahy k novým zápasům obětem, důvěry v konečný jejich zdar!

q) *Při svěcení gymnasijního praporu.*

(Dle řeči gymnasijního katechety Jana B. Gabriele v Jindřichově Hradci r. 1880.)

Slavný, radostný a velepamátný jest den dnešní, — hoden zajisté, by mocným písmem zaznamenán byl v památní desky našeho ústavu, — den to, ve který posvěcen vám, přátelé milí, byl prapor nový žehnající rukou vysoce důstojného pana probošta zdejšího za laskavého spolupůsobení a slavné assistence jeho důstojných pánů kaplanů; posvěcen vám byl prapor, jenžto s nemalou obětovností a milou ochotou spanilomyslných dám, které dárky a příspěvky sbíraly, byl pořízen; posvěcen vám byl prapor, jejžto pořídíti tak četní dobrodincové a příznivci našeho ústavu milerádi přispěli. Jaké máte příčiny a důvody, byste štědrým dobrodincům svým dík projevili nejvroucnější!

Když na vás, přátelé milí, a/na ten váš krásný prapor hledím, zdá se mi, jako byste byli vojskem, arci vojskem mladistvým, kolem praporu svého řádně sestaveným. K vojsku voláno před rozkazem: „Pozor!“ Nuže, také já volám k vám: „Pozor! Sursum corda! Vzhůru srdce! A z toho srdce upřímného vznes se tam k nebes trůnu, k Otci světel, ode kterého každý dar dobrý a dokonalý pochází, nábožný vzdech, přednášející Pánu prosbu, by všem dobrodincům, kteří jakýmkoli způsobem k oslavě dnešního dne přispěli, milostivě žehnati ráčil!“ — S novým tímto praporem učinili jste před tváří velectěných pánů hostí za přítomnosti svých představených úmluvu a potvrdili jste ji, zatloukše do žerdi praporní hřeby; víteli pak, přátelé milí, jakou jste s praporem svým učinili úmluvu? Prapor váš si mě vyvolil za tlumočníka, a já, seč jsem, přičiním se, bych vám úmluvu na praporu napsanou přečetl. Nuže, vojsko mladé: „Pozor!“, a já, co vím, s pomocí boží povím.

Když na tu žerď štíhlou, na které připevněn jest vlající prapor, patřím, zdá se mi, jakoby to byl mocný prst, který k nebi ukazuje a připomíná, že zde není nám stálého bytu, že jsme zde toliko pohostinu; tam však, nahoře, že jest pravá vlasť naše, pro kterou zde jen se připravujeme. Žerď, dotýkající se země a vzhůru se pnoucí, hlásá, že člověk, koruna tvorstva zemského, ze dvou částí jest složen: z těla, kterým připoután jest k hroudě zemské, a z duše, která z Boha vyšla a k Bohu vzlétnouti má. Dvojí tento směr vidím napsán na žerdi praporní. Dole čtu slova: „Pracuj!“ a na hrotě žerdním čtu: „Modli se!“

Ano, pracuj, příteli milý, dokud jest den; neboť „přijde hodina, kde již nebudeš moci pracovati“. Úlohou tvojí životní jest práce, práce vznešená, práce ušlechtující. „Užívej času jako husa klasu“; hleď, abys nashromáždil sobě v mladistvém věku, kdy duch

tvůj jest nejchápavějším, vědomostí potřebných k dílu, Bohem ti určenému. Užívej času, nelzeť jej zavolati zpět, jednouliž uplynul. Věz, že „čas růži přináší“.

Bys však času dobře užívati dovedl a práci uloženou rozumně konal, potřebuješ nutně přispění božího. Viz, to právě čtu na hrotě žerdním! Modli se! Ano, příteli, nezapomínej nikdy na modlitbu a věř, že touto posilněn budeš ku každé práci dobré a zdárné.

Vítr pohybuje vlajkou a fábory prapory vašeho; rcete, nepodobáli se celý prapor posvátnému kříži, jehožto jedno rameno činí vlajka a druhé fábory, a nečteteli na kříži tomto pamětihodná slova, v nichž obsažena jest celá křesťanská morálka? Ano, modli se a pracuj a drž se v životě svém slov Páně: „Kdo chce za mnou přijíti, zapři sama sebe, vezmi kříž můj a následuj mne!“

Popatři, příteli, na krásné barvy vlajky této, nejsouli to barvy božské — barva totiž nevinnosti a lásky — a nejsouli to také naše barvy národní — barva bílá a červená? A ta barva bílá nenaznačujeliž ti ctnosti nebeské, ctnosti cudnosti a nevinnosti posvátné? Věz a pamatuj, že právě pro tuto ctnosť Panna Maria za Matku boží vyvolena, že právě pro tuto ctnosť sv. Jan miláčkem Páně nazván a že sv. Alojs pro tuto ctnosť jmenuje se patronem studujících. Příteli, hleď, abys ctnosť tuto zachoval a vystříhal se všeho, co by ji poskvrniti mohlo, zvláště važ si stydlivosti, věrného strážce nevinnosti, a nechtěj ani jediným nestoudným slovem ji zapuzovati.

Na bílém poli jsou ve krásném věnci napsána slova: „Vědě a vlasti“. Ano, vědě, příteli milý, věnuj se, vědě pravé, která v Bohu má svůj kořen, v Bohu svůj vzrůst a své trvání, která v Bohu toliko přináší ovoce, které bys vlasti své darem dáti a jí prospěti mohl. Krásná a významná jsou slova, jež jsou vepsána u věnec vlajky na poli bílém. Maje v paměti slova tato, příteli milý,

„jenž věrný jsi Čech, vlastenec,
vplítej rád vděčný u věnec
vědy kvítka milé vlasti,
stroje jí tím libé slasti“.

Podívej se také na druhou stranu vlajky. Zde na poli červeném, na poli barvy lásky k Bohu a vlasti spatřuješ sovu sedící na knize otevřené, v níž to napsána jsou slova: „Uma dlouhá, život krátký“. — Sova, obraz bdělosti, a to bdělosti takové, o které Kristus Pán praví: „Bdětež a modlete se, byste nevešli v pokušení!“ Ano, přátelé, bdětež, ale nikoli za příkladem mnohých spolků, které si také sovu za znak spolkový zvolily, jimžto sova nočního času bdíti káže při hlučných radovánkách, kvasech a rozmařilostech; nýbrž bděte za příkladem těch, kteří, když jim den nedostačuje vykonati práce nutné, i noci užívají, by, čeho třeba,

dodělali, arci ne na záhubu svého zdraví; neboť zdravá duše toliko ve zdravém těle bytuje.

Sova bdí nad knihou, ve které napsáno: „Uma dlouhá, život krátký“. Ano, vědy a umění dlouho trvají; kdo si jich dosti přisvojil a jich na prospěch bližního svého užil, ten úlohu na jevišti života vezdejšího výborně hrál, a o něm jistě bude řečeno: „neumřel, když umřel“; naopak však řeknou o tom, kdo, moha něčemu se naučiti, netečným zůstal: „umřel, než umřel“. Ano, umění jest dlouhotrvající, vždyť trvá věčně.

„Život krátký“, — již Sallustius naříká, že přirozenosť lidská mdla a krátkověka; a proto právě, že život lidský tak krátký, máme starati se předkem a nejprv o ty věci, které dlouho trvají, které nekončí se hrobem, nýbrž které trvají věčně. Vždyť dle výroku Kristova: „nebe a země pominou, ale slova má nepominou“ víme, co dlouho trvá; — slova Spasitelova však jsou slova pravdy, která nás vybízejí, bychom ctnostně a bohabojně žili. Nuže, přátelé drazí, u pohledu na tento prapor střezte se všeho, co by ctnosti bylo na úkor, pamětlivi jsouce slov: „Život krátký!“

Prohlédněte si, přátelé, dále ty tři fábory, které vkusně uvázány jsou k žerdi. Prvý modrý nese na sobě slova: „Po píli, po práci — ku plesu, jonáci!“ Ano, po rozumné práci ku plesu, jonáci. Dříve řádná práce, potom slušná zábava, tak toho žádá řád pravý. Přejte si po rozumné, účelné práci veselosti a zábavy, vždyť i Kristus se radoval a apoštolem svým Pavlem nás k tomu vybízí, an dí: „Radujte se, a opětně pravím vám, radujte se, ale radosť vaše budiž v Pánu!“

Druhý bílý fábor ukazuje slova: „Občanstvo jindřichohradecké“. Vizte zde své příznivce a dobrodince, jižto vám dnešní uchystali slavnosť a radosť! Vděčnosť jest nejkrásnější ctností, která krášlí vůbec každého, zvláště však studujícího.

A co jest mi říci o fáboru třetím, kde na velebném poli černém zlatým písmem psáno: „Viribus unitis!“ (Spojenými silami!). Kdo z vás, přátelé milí, nezná tohoto krásného hesla, koho z vás tajno, že významná slova tato jsou heslem našeho nejmilejšího rytířského zeměpána Františka Josefa I., který snaží se po veškeren čas blahého panování svého, by, věren jsa heslu svému, blaho uvedl mezi národy žezlu svému podřízené? Také v novějším čase osvědčil opět a opětně tuto svoji šlechetnou snahu, toto své upřímné přání, vyjádřiv se, že chce míti žádoucí smír a svatý mír mezi národy velikého Rakouska. Přátelé, za toto krásné, právě otcovské přání budiž našemu nejmilostivějšímu zeměpánu vděčná paměť a nehynoucí: „Sláva!“

Když Konstantin Veliký proti svému mocnému soupeři Maxenciovi do boje táhl, přišel vítězně až k Římu. Zde v táboře nočního času před poslední osudnou srážkou, znaje veliký počet a schopnosti římského vojska, chvěl se poněkud bázní. V bázni té po-

hlédl k nebesům a hle! vidí zlatostkvoucí kříž a v něm slova: „V tomto znamení zvítězíš!“ Potěšen jsa dal udělati prapor se znamením kříže, který proti četným a dobře vycvičeným orlům římským do boje nesl, a aj! kříž Páně zvítězil. — I já, příteli, k tobě volám: zde tvůj prapor, v tom zvítězíš, budešli pamětliv slov úmluvy s praporem učiněné a dostojíšli jí. Často měj v paměti slova: „Modli se a pracuj!“; často připomínej si, že „uma dlouhá, život krátký!“; často pamětliv buď krásného hesla: „Viribus unitis!“; často zpomínej na štědrost a dobročinnost občanstva jindřichohradeckého, které rádo a ochotně dobrodějnou ruku svou podává tobě ku práci i zábavě, podporujíc tebe a majíc srdečnou účast v podnicích i zábavách tvých. Buď vděčen! — a to se stane, když budeš úslužným, zdvořilým, dvorným, když svědomitě konati budeš práce vznešeného povolání svého. Často si připomínej modrý fábor, na němžto napsáno: „Po píli, po práci — ku plesu, jonáci!“ Modrá jeho barva připomínej ti ctnost věrnosti k církvi i k vlasti. Pamatuj na slova zvěčnělého básníka Sušila:

„Dvé krásek spanilých duše mé ovládnulo stánek,
zemská jedna, druhá s výšiny pošla nebes,
církev a vlast ty v mojich milují sestersky se ňádrech,
každá půl, každá má moje srdce celé.“

Pamatuj, příteli drahý, že jsi Čech a že o Češích praví básník (Mácha):

„Čechové jsou národ věrný,
věrnost jejich prvá čest;
vlasti své a svému králi
Čech i v smrti věren jest.
Bůh můj, — král můj, — vlasti moje!
poslední jest Čecha vzdech,
Čechové jsou národ věrný,
a ty syn jich — věrný Čech!“

Nuže, milí jonáci, po rozumné práci ke slušnému plesu volám k vám z toho srdce upřímného: „Zdař Bůh!“

r) *Řeč Themistokleova před bitvou u Salamíny.*

(Dle německého.)

Občané, spojenci, spolubojovníci! Slavné, důležité nám nastalo okamžení. V brzce rozhodne se, zdali vlast naše má býti svobodna či podmaněna, v brzce rozhodne se, zdali máme býti samostatnými či zdali máme otročiti pánu cizímu. Důležitostí tohoto

okamžení jsa vybídnut, jsa rozohněn onou láskou vlasteneckou, která veškero moje konání a jednání vždy řídila, a naplněn jsa přáním, aby Řecko nepadlo v ruce našich nepřátel, ujal jsem se slova, bych roznítil zmužilosť a odhodlanosť, hněv a pomstu v srdcích vašich, abych vás povzbudil k vítěznému boji.

Jako příval, prorvav hráze rybníkův a břehy řek, zaplavuje dravými vlnami krajiny, zaplavili nesčíslní zástupové asijských barbarů nivy řecké. Zrada otevřela jim bránu do středního Řecka, a odtud valili se bez překážky dále. Bázeň a strach jdou před nimi, krutosť a násilí provází je, zbořeniny a pustota označují jejich stopy. Ony, druhdy tak vábné kraje bojótské a attické v pustiny proměněny. Athény, tato okrasa měst, tato pýcha Řeků, jest v ssutinách, obyvatelstvo se rozprchlo a kdo spásy nehledal v útěku, sklán jest a, nepohroben jsa, bloudí na břehu řeky Stygy. A již ony spousty jako neodvratná bouře hrozí zasáhnouti také Peloponnés. Kdo má proud tento zastaviti? Kdo má překaziti dalšímu pustošení a drancování? Kdo? táži se. Plamenné zraky vaše září odpovědí: My — my jsme záštitou Řecka; nám dostalo se cti býti ochránci a osvoboditeli Řecka. Na nás pohlíží utiskovaný lid a volá o pomstu za zničené osení a zbořená obydlí; na nás pohlíží utiskovaná vlasť a prosí za pomoc a ochranu. Naději se, že nevolá, že neprosí marně, naději se, že dostane se jí pomsty a ochrany. Ano, Peršane zpupný, ano ty budeš prchati, a ty, drahá vlasti, budeš zase svobodna, budeš ochráněna syny svými. Tou odpovědí září vaše zraky, a ta odpověď skýtá mi jistoty vítězství. A kdyby i vaše odhodlanosť k boji mala byla, vybízelo by již postavení samo, v němžto jsme, k mocnému odporu. Pohlédněte jen ke vchodu do salamínského zálivu! Celý les nepřátelských stěžňův objevuje se zrakům vašim. Plouti podlé břehu do Peloponnésu nijakž již nám nelze. Nepřátelé již úplně obklíčili nás, doufajíce nás zničiti jednou ranou.

Ale právě toto obklíčení, jímžto nepřátelé se vychloubají, jest mně novou jistotou pro naše vítězství. Není ono dílem nepřátelské stratégie, nýbrž dílem mé lsti. Z pravé i z levé strany zemí tísněny jsouce a z dola mělkostí zálivu, nesnadno budou pohybovati a obraceti se těžké a nehbité lodi nepřátelské a, že jich množství jest převeliké, budou na vzájem překážeti sobě, kdežto nám méně četným naopak bude menší prostor na prospěch. Jako Leónidas odolal se svým hloučkem v úžině thermopylské návalu Peršanův, odoláme jim i my zde, a jako u Thermopyl tím více padlo Peršanů, čím četněji a stěsnaněji na Řeky doráželi, rovněž bude zde porážka jejich tím úplnější, čím četnější jsou jejich lodi a čím užší jest bojiště. Naše snadno pohyblivé lodi hbitě budou otáčeti se mezi loďmi jejich a nabylyli již u Artemísia, kde přece bylo Peršanům mnohem příznivější bojiště, převahy nad loďmi perskými, jakž nenabyly by jí zde, kde každý pohyb ne-

řátelům jest velenesnadný, kde vítr i místo příznivo jest nám, de zvítěziti musíme, bychom utraceni nebyli zlobou nepřátelskou? ledostačili však ani toto k našemu vítězství, budeli ruka naše ečem vysílena, budeli koleno naše pod ranami klesati, pomněme, ak hanebně barbar až posud počínal si ve vlasti naší, jak jímal pouta syny naše, jak zneuctíval ženy naše, dcery naše, jak pustošil hrámy a domy naše, pomněme svých rodáků, svých příbuzných, vých známých, kteří chvějí se před ukrutníkem tímto, a síly naše istě k novému zápasu budou občerstveny, a — zvítězíme.

Nezapomínejme také, že i bohové budou bojovati s námi ako ve dni marathónské, nebo Peršan uvalil strašlivý hněv bohův olympských na sebe tím, že zneuctil jejich svatyně. Uvalil na sebe vláště hněv váš, Athéno a Posejdóne, ochráncové krajin, které yl zpustošil. I přispějte nám, kteří jsme s dětinskou úctou vás povždy ctili, všemožně svojí pomocí. Pomsti, dcero Diova, přesvatá anno Athéno, město, jež po tvém jméně nazváno; a ty veliký Kronovče, mocný bratře Diův, vladaři mořský, — bylali ti kdy příjemnou naše oběť, podporuj dnes národ svůj a pomoziž nám k vítězství na bojišti, kterému ty vládneš.

A nyní, statní druhové, do boje, do boje s myslí pevnou a zmužilou, do boje na ochranu drahé vlasti! Jako blesk s nebes řítí se a vše drtí, rovněž budiž náš útok neodrazitelný, ničící loďstvo i mužstvo perské. Ani břitký meč nepřátelský ani zející hlubina mořská nezastrašuj nás. Naplněni jsouce láskou k vlasti, láskou ke svým ženám a dětem, pamětlivi jsouce násilných skutků nepřátel, povzbuzeni jsouce stkvělým příkladem hrdin marathónských a thermopylských, posíleni jsouce vědomím své svaté věci a ochranou boží ujištěni — vrzme se v boj, a brzo vlny mořské budou červenati se krví barbarů, brzo budou pokrývati trosky lodí jejich záliv, a — Řecko bude osvobozeno, osvobozeno svými syny.*)

Poznámka. Jiné vzorné řeči obsahují: „Slavnostní řeči" Karla Sladkovského, vydané r. 1878.; „Život a působení Karla Škody", vydaný r. 1880. od Václava Kredby, kde řeči a přednášky Škodovy jsou otištěny; „Řeči školní, jež při slavnostních ukončeních jednotlivých školních roků na vyšším reálném gymnasii táborském ke studující mládeži a ctěným hostům mluvil ředitel téhož ústavu Václav Křížek", vydané r. 1880.; „Archiv přednášek a řečí učitelských", který vychází za redakce Ant. Konst. Vítáka od r. 1882.,**) a „Přednášky Josefa Baráka", které vydávají JUDr. Jan Podlipný a Václav Řezníček od r. 1884. — Na řeči Démosthenovy a Ciceróny upozorniti netřeba.

*) Viz i tutéž řeč v podobě jiné ve Blažkově „Stilistice" na str. 389.—392.

**) V „Archivé" jest i článek Ant. Konst. Vítáka „Dějiny řečnictví".

3. Příklady látek k řečem s rozvrhy.

a) *Řeč Alexandra Velikého k vojínům před přechodem z Evropy do Asie.*

A. Ode mládí bylo mým přáním zmocniti se Asie; nyní jdeme zmocnit se jí; znamenám však, že jste malomyslni.

Proto

B. vyslechněte mě a uvažte, co vám řeknu:

I. Příčinou vaší malomyslnosti jest bázeň z obrovské říše perské. Bázeň tu odložíte, jestliže uvážíte:

1. že země perská toliko zdánlivě, toliko vně velikého rozměru jest;

2. že však uvnitř jest vysílena, malomocna a ve skutečnosti tedy tak mala, že ani přirovnati ji nelze k říši naší.

II. Vaše malomyslnosť promění se v nejvyšší stupeň zmužilosti, jestliže pomníte:

1. kořisti, která vás čeká ve velikých a bohatých městech této říše;

2. cti a slávy, které dostane se vám, až vrátíte se vítězi domů. Staří vojíni svou slávu rozmnoží, mladí budou moci postaviti se důstojně po boku starým.

C. Tedy za mnou — já jdu napřed!

b) *Řeč Régulova v římském senátě.*

A. Karthágiňané zvolili si mě za mluvčího, bych vám oznámil jejich výminky míru; já však radím k válce.

B. Jest mi raditi k válce, protože žádá toho

I. prospěch Říma:

1. Karthágo nemá peněz ani vojska;

2. Karthágo chce získati mírem času;

3. nutno uvážiti nový prospěch u Panhorma;

4. Karthágo nemá již vůdce, jakým byl Xantippus;

II. čest Říma:

1. stanovené výminky hanobí čest Říma;

2. padlé Římany jest nám pomstiti;

3. Římané, přijmouce mír, uškodili by své válečné slávě.

C. Vybízím tedy vás, abyste neměli zření k mé osobě a, jednajíce toliko ve prospěch své věci, pokračovali u válce.

c) *Řeč Appia Klaudia Cacka proti Kíneovi, vyslanci Pyrrhovu, v senátě.*

A. Kíneas nabízí mír za výminkami.

Avšak

B. míru nelze nám učiniti; neboť:

lo by hanebno pokoj učiniti s nepřítelem, který podporoval
r jejich přepychu;
inovené výminky, by za jednotlivé zajatce veliká území byla
)u přílišny;
inímeli mír za výminek těch, pozbudeme vážnosti, a budou
vé ponoukáni odpadnouti;
mané nikdy nezjednávali pokoje s nepřítelem vítězným, ný-
)liko s poraženým;
ězství naše jest jisto, ponévadž moc Římanů není ještě vy-
lze nadíti se také pomoci;
rrhus nenabízí míru bez příčiny.
)kračujme tedy u válce!

eóntova ku kmetům po smrti Eteokleově a Polynejkově.

ebezpečenství, hrozící Thebám, minulo. Synové Ojdipovi
)beslal jsem vás, věrné poddané, bych oznámil vám své

znamuji:
převzal jsem vládu, která přísluší mi dle práva příbu-

vlast cením nade vše a že touto zásadou ve vládě své
udu;
)opovažuj se tedy nikdo pohřbiti Polynejka, který proti
val.
'akové jest mé smýšlení. Kdo vlasti přeje, bude ode mne
va i po smrti, nikdy však, kdo jí nepřeje.*)

Titus Manlius Torquatus hájí se před soudem.

)ba: Titus Manlius Torquatus domáhá se královské moci

.

tých důvodů, na kterých tato žaloba se zakládala, neza-
nad jich ani nebylo; soudili tak o něm proto, že:
dpadl od patriciův a přidal se ku plebejům;
asto míval ve svém domě schůzky;
ečníval pobouřlivě ku plebejům;
ozdával plnýma rukama.
co tu uvedeno, Livius zove „fallax indicium".
vody hájení:
Manlius předvádí 500 klientů, jejichžto statkův od dražby za-
jichž osob osvobodil od vazby pro dluhy.

Viz i v Sofokleově „Antigoně", verš 158.—204. — Povšim-
ěst, jak na příhodném místě řeči Kreón pronáší rozkaz, aby
povážil se pohřbiti Polynejka.

2. Připomíná svých činů válečných; poukazuje na kořisť zbraně 30ti nepřátel jeho rukou padlých, na 40 darů jemu jakožto vojevůdci odevzdaných, mezi kterými jsou dvě coronae murales a 8 coronae civicae.

3. Mimo to připomíná osob, které z rukou nepřátel vysvobodil, mezi nimi také Gája Servília, vůdce jízdy.

4. Líčí stkvělými barvami nejkrásnější své činy válečné a ku konci líčení odhaluje svá prsa, ukazuje na rány, které ve válkách utržil, jakožto na nejlepší svědky své činnosti.

5. Poukazuje ku Kapitólii, jehožto zachránil, a uvažuje, co by se bylo stalo z Říma bez onoho jeho činu.

Závěr: Vybídka občanů — soudcův: „Obraťte zraky své k onomu hradu na skále, který mnou jest zachráněn, obraťte je k nesmrtelným bohům spásám, kteří v oněch síních, mnou byvše obhájeni, jsou znesvěceni, — a potom vyřkněte soud nade mnou."

f) *Scípio mluví k vojínům před bitvou u Ticína.*

A. Proč je oslovuje:

Vlastní vojsko vítězného konsula odtáhlo do Hispanie; zde jsou vůdce i vojsko sobě ještě neznámi.

B. Charakteristika nastávajícího boje:

I. Nepřítele není se co báti, nebo

1. byl již dříve často přemožen;

2. bojuje nyní toliko z přinucení; neboť:

a) Hannibal vyhýbal se v Gallii bitvě, ačkoli vojsko jeho nebylo tak seslabeno;

b) v Alpách pozbyl dvou třetin svých vojínů;

c) kteří mu zbyli, jsou utrmáceni a umdleni.

II. Římský vojevůdce vzbuzuje důvěru:

1. hledal dobrovolně tohoto boje;

2. bojoval vítězně s nepřítelem;

3. těší se, že bude moci měřiti se s těmi, kteří v prvém boji prohráli.

III. Vůdce karthaginský zasluhuje opovržení:

1. jest vlastně poddaný Říma;

2. vědomí vlastní viny žene jej do boje;

3. nepamatuje osudův a smluv svého otce.

IV. Jednání karthaginských dlužno pomstiti:

1. jsouť nevěrni svým pánům;

2. nevděčni svým dobrodincům.

V. Nastávající boj jest rozhodný:

1. jdeť o bytí vlasti;

2. není již žádných jiných prostředkův ochranných.

C. Vybídka k usilovnému a nadšenému boji, neboť on rozhodne
1. o osudu jejich rodin;
2. o osudu celé vlasti.*)

g) *Memmius kárá jednání šlechty.*

A. Úvod:

1. Důvody, proč by řečník neměl mluviti:

a) moc strany protivné,
b) trpělivost lidu,
c) nedostatek práva,
d) nebezpečenství při napravování křivdy.

2. Důvod, proč přece mluví: vlastní smýšlení.

B. Thema. Co jest nyní činiti?

I. Záporně:

1. Neradno vystoupiti se zbraní v ruce proti šlechtě, nebo takové počínání vyšlo dosud vždy toliko na zlé

a) při reformách Tiberia Grakcha,
b) při reformách Gája Grakcha.

2. Ale neradno ani trpělivě, jako dříve, na jejich počínání hleděti; nebo

a) lid pozbývá svých práv,
b) šlechta jest pořád zpupnější.

Přechod: Líčení nynějšího stavu

a) vládnoucí šlechty,
b) utiskovaného lidu.

II. Kladně:

1. Vyšetřování zločinu, hlavně
2. výslech Jugurthy.

Důvody: Lid

a) nabude jasného do věci názoru,
b) zbaví se utiskování šlechty,
c) zamezí zlé účinky shovívavosti,
α) hledíc ke klidu a ke svobodě lidu,
β) hledíc ke blahu spojenců.

Závěr: Vybídka k trestu.

1. Zvláštní důvody:

a) Zločiny jsou věc špatná,
b) netrestati jich vede lid k otroctví.

---

*) Viz i v Líviových „Dějinách“ kap. 40. a 41. knihy XXI.

2. Všeobecné důvody:
a) shovívati zlému jest nebezpečno dobrému,
b) lépe jest nevšímati si dobrého nežli zlého.*)

h) *Řeč Přemysla Otakara II. na Moravském poli k pánům českým.*

A. Obeslal jsem vás, abych vám zjevil věc velmi nemilou a našemu postavení osudnou.

B. Došly mne výstrahy, že jsou mezi vámi zrádcové. Uvažte, co vzešlo by nám, zemi naší ze zrády. (Řečník to vypočítává.)

C. Nemohu tomu sice uvěřiti, že zráda dlela by mezi vámi; avšak, jestli zde, kdoby o můj život ukládal, nuže, vystup, zab mě. Lépe když zahynu dnes sám nežli zítra s tisíci.**)

ch) *Řeč žákova k učiteli, ubírajícímu se na jiný ústav.*

A. Ujal jsem se slova jménem svých spolužáků, vašich žáků, abych pocity jejich při vašem odchodě pronesl. Jsou to pocity díků, lásky, úcty atd., kterými jsme vám povinni.

Nebo

B. zasluhujete jich:

1. za vyučování, které jste nám udílel;
2. za přátelské napomínání;
3. za příklad, jímžto jste nám byl;
4. za půjčování knih a pomůcek učebných;
5. za jiné laskavosti nám prokázané.

C. I přijměte od nás za to vše srdečný dík, zachovejte nás i na dále ve své přízni, cestujte šťastně za svým novým povoláním a naleznete tam blaho a spokojenost.

i) *Řeč abiturientova na rozloučenou ke spolužákům.*

A. Ocitli se pocestný u místa odpočinku, stanuli, vystupuje na vysokou horu, zírá zpět na dráhu vykonanou, zároveň však i ku předu na dráhu, kterou ještě jest mu konati. Podobně člověk počíná si na své dráze životní, tož

B. i my dnes v tuto hodinu rozloučení pohlížíme:

I. radostně zpět, nebo:

1. překážky, obtíže jsme přemohli;
2. mnoho dobrého dostalo se nám ve škole i mimo školu.

II. Pohlížejme však dnes také zkoumavě a pátravě ku předu, nebo:

---

*) Viz i v Sallustiově „O válce jugurtské" kap. 31.

**) Viz i Hálkova „Závíše z Falkenštejna".

1. mnoho jest nám ještě činiti, i nevíme, co nás očekává, nové svízele, nové námahy, nové péče máme před sebou;

2. jest nám třeba důvěřovati v Boha, jenž až dosavade nás podporoval.

C. Kéž daří se všem, s kterými loučíme se dnes, dobře, kéž každý z nás dojde žádaného cíle šťastně!

j) *Chvalořeč na Kolumba.*

A. Muži zasloužilí o vlasť jsou v úctě též u potomstva. Každý národ má takové muže. Ještě větší úcty zasluhují muži, kteří nejen o vlasť, nýbrž o veškero člověčenstvo zásluhy získali sobě. Takovým jest Krištof Kolumbus.

B. Uvažme jen,

1. jak nedostatečně byla známa země, jaké meze obchodu vykázány před Kolumbem;

2. jakých zásluh dobyl si o člověčenstvo (zeměkoule poznána, známosť národů, šíření vzdělanosti ve krajinách nevzdělaných posud, seznámení se s mnohými cizími výrobky, rostlinami, živočichy, nerosty, obchod zveleben, objevením Ameriky objevena Austrálie).

C. Mělo sice objevení Ameriky i špatné stránky (utiskování obyvatelův amerických, obchod s otroky a j.), ale tím vinen nebyl Kolumbus.

k) *U hrobu císařovny Marie Teresie.*

A. Marie Teresie mrtva!

B. Stkvělá upomínka na ni potrvá na věky:

1. i co týče se její vlády (ukázala před válkou sedmiletou zmužilosť, odhodlanosť, získala si zásluhy o vědy, náboženství, mravnosť, říši, za války sedmileté osvědčila obětovnosť, mírnosť, statečnosť a zároveň snahu, míru dosíci);

2. i co týče se jejího soukromého života (proslavila se dobro činností, přívětivostí, lidomilností, dobrosrdečností);

3. i co týče se národu českého zvláště (za druhé polovice vlády její, byv před tím dlouho válkami nuzován, značně pookřál; smrť její opěval Václav Stach).

C. Vidno, že jí není třeba chvalořeči; skutky její chválí ji nejlépe samy. A jak žila, tak krásna i její smrť.

l) *Zařiďte nemocnici!*

A. Není ještě nemocnice v našem městě; potřeba její již dávno jest cítěna.

B. Vyžaduje ji:

I. blaho

*

1. obyvatelstva města našeho vůbec;
2. chudiny zvláště;
3. těch, kteří, přišedše k úrazu, potřebují okamžité pomoci.

II. Výlohy stavbou způsobené lze hraditi z důchodů městských; město naše není tak chudo. Mimo to naději se dobrovolných příspěvkův; obyvatelstvo města našeho stkvěle již nejedenkráte v té příčině osvědčilo se.

C. Zařiďme ji tedy; dík uzdravených bude nám odměnou.

m) *Cestujme!*

A. Cestovati tomu, komu čas a peníze toho dovolují, nejlepším jest prostředkem, aby zdokonalil své vychování.

B. Uvažme jen,

I. že

1. pozná lidi rozličných stavů, národností, povah;
2. nabude nových názorův a pozbude starých předsudků;
3. nabude hbitosti v cizích řečech;
4. obohatí své zeměpisné a jiné vědomosti.

II. Ovšem můžeme setkati se také na cestách se špatnou společností a můžeme od ní pokaženi býti; ale každý má učiti se uměti uchrániti se společnosti špatné. Ctnosť, která pokušení neodolá, nemá ceny.

III. Knížata, šlechtici, obchodníci posýlali a posýlají své syny, když dostudují, na cesty.

IV. Také spisovatelé promlouvají o užitečnosti cestování.

C. Proto nikdo nepokládej své výchovy za ukončenu, pokud alespoň neprocestoval nejzajímavějších krajin své vlasti, nenílimu možno poznati také jiné země svýma vlastníma očima.

n) *O dobrém užívání času.*

A. Jako polní tráva vykvétá a pomíjí, tak rychle zachází rok za rokem. Člověk nemůže ani na mžik zastaviti proud časový. I chci uvážiti, jak potřeba káže, bychom času co nejlépe užívali.

B. Nebo

1. z času drahocenného jest užívati nám, nevědoucím, kolik okamžení ještě budeme žíti, vždy toliko jediného okamžení; žití naše jest krátko, málokteří dožijí se neobyčejného stáří, mnozí umírají záhy; čas k žití nám vyměřený skrácen, uvážíme-li, že za věku dětského, v nemoci, za spaní nemůžeme činnými býti.

2. A přece ničeho není na světě, při čem lidé tak nevšímavi bývají, jako když právě drahocenný čas mařÍ.

3. Ale zkušenosť a dějiny ukazují, jak prospěšno dobře užívati času.

C. Poznejme tedy cenu času a užívejme tohoto pokladu tak, aby utěšená doba mladosti stala se nám základem šťastného života.

o) *O užitku studia dějepisného.*

A. Co jest studium dějepisné?

B. Užitku skýtá několikeréhо:

1. Jest klíčem přítomnosti, zrcadlem budoucnosti.
2. Učí opatrnosti, moudrosti, rozumnosti, právu, ctnosti a jiným věcem.
3. Rozněcuje lásku k vlasti.
4. Jest přísným soudcem a nestranným odplatitelem.

C. Třeba tedy studovati dějepis tou měrou, bychom nabyli užitku jehožto nám může poskytnouti.

p) *Studujme jazyky klassické!*

A. Slyšeti dávají se hlasy, že latina a řečtina — mrtvé řeči — nejsou hodny toho, by vyučovalo se jim ve školách, a zase hlasy, že latina a řečtina jsou základními sloupy vzdělání. Mně zdají se tyto pravějšími býti oněch.

B. Nebo

I. svědčí pro ně tyto důvody:

1. V latinských a řeckých klassicích obsaženo jest bohaté poučení.
2. Zcela správné známosti o uměleckých pokladech řeckého a římského písemnictví lze nabyti jen originálem.
3. Klassické řeči šlechtí ducha lépe nežli řeči ostatní.
4. Poznávajíce řeči klassické připravujeme se nejlépe k řeči mateřské.
5. Klassické řeči jsou úvodem do filologie.
6. Rozličtí stavové jich nutně potřebují.
7. Dějiny ukazují jejich užitečnosť (humanismus a j.).

II. Důvody pak pro ony uváděné, že

1. směsice rozmanitých studií jest učícím se na závadu;
2. studium jejich nevzbuzuje žádného zájmu;
3. zisk z něho nevyrovná se spotřebě času;
4. dobré překlady poskytnou nám všeho toho, čehož originál nám může poskytnouti, jsou jednak klamny, jednak malé váhy.

C. Tož studujme jazyky klassické! *)

q) *Netrýzněme zvířat!*

A. Nic nedojme citelného člověka tak, jako viděti trýzniti zvířata.

B. I. Neboť

1. trýznění lidé mohou stěžovati si do svých tryznitelů, zvířata nikoli; jsou v té příčině tvory pomoci zbavenými;

*) Viz i spisek Jar. Durdíka „Klassická studia na středních školách“.

2. naše duševní převaha nade zvířaty zavazuje nás k velikomyslnosti s nimi; opak jest nás nehoden;

3. trýzniti zvířata domácí svědčí o nevděčnosti.

II. Smíme usmrcovati sice zvířata, která nám, jsouce živa, škodí, mrtva pak prospívají, avšak ani tu není dovolena nepotřebná ukrutnosť.

III. Doklady spisovatelů duchovních i světských.

C. Děti nejčastěji trýzní zvířata, ačkoli ne vždy ze zlomyslnosti; rodičům, učitelům jest poučovati je napomínati, trestati. Na dospělé jest působiti v té příčině úřadům, duchovním, spisovatelům, spolkům, vzdělancům.

r) *Ctěme starce!*

A. Křesťanství vybízí nás, abychom všechny lidi milovali a jich sobě vážili. I jest nám ctíti zvláště starce!

B. A to

1. pro jejich slabosť;
2. pro jejich zkušenosti;
3. pro jejich zásluhy;
4. pro jejich brzkou smrť;
5. Doklady dějepisné.

C. Ctěme tedy starce!

s) *Studující — naděje vlasti!*

A. Majíce na paměti čas přítomný pohlížejte také do budoucnosti, kterou lze vyjádřiti slovy: „Vy, jinoši studující, jste nadějí vlasti, semenem věků budoucích!“

B. Dosah slov těch:

1. Vzpomeňte na své rodiče, na svou matku, na své přátely a příbuzné, rozvažte, čehož od vás očekávají, a potom rozšiřte tento pojem na veškeren národ, na matku vlasť.

2. Ve společnosti zaujmete nejpřednější místa, místa vzdělanců, a vzdělanci jsou měřítkem duševní síly národu.

3. Vlasť právem spoléhá na studentstvo, davši mu z kmene svého vyrůsti, vyživujíc je, vychovávajíc, vzdělávajíc, dobrodiní mu prokazujíc atd.

4. Studentstvo jest s to, by naději vlasti své splnilo.

C. Připravte se řádně k životnímu úkolu svému!

t) *Vzdělávejme se!*

A. Kratós, znamenaje, kterak rodiče nepečují o vzdělání dítek vystoupil jednoho dne na nejvyšší místo v městě a zvolal: „Měšťané, co myslíte? všechen čas věnujete tomu, byste svým dětem nahromadili pokladův, o vzdělání však jejich nedbáte; snad že statky tohoto světa více ceníte nežli vzdělání ducha?“ Slova ta vybízejí vzdělávati se.

B. Vzdělávati se potřebí:

1. Zlato a diamant v lůně země jsou neúhledny, prací nabudou lesku a třpytu; podobně duch lidský.

2. Jaké ceny člověk nevzdělaný, vidíme na divoších.

3. Výrazem „nevzdělanec“ opovrhujeme jiným.

4. Vzdělanosť — heslo našeho věku.

C. Vzdělávejme se tedy, choďme pilně a rádi do školy.*)

u) *O pravém vlastenectví.*

A. „Ubi bene, ibi patria,“ míní jedni, dávajíce přednosť světoobčanství. „Všude dobře, doma nejlépe,“ soudí druzí, dávajíce přednosť vlastenectví.

B. Pravé vlastenectví

I. nezáleží v tom,

1. abychom zemi, ve které jsme se zrodili, za prvou na světě pokládali a její obyvatele za největší mezi všemi národy; to byla by láska zaslepená, samý předsudek;

2. abychom vychvalovali svou vlasť nad cizí země a cizích zemí málo si vážili; tím bychom uváděli ve zlou pověsť sebe i svou vlasť;

3. abychom hleděli nabyti neprávem na útraty jiných zemí prospěchů pro svou vlasť; to příčilo by se mravnosti;

4. abychom netečni byli ke škodám, činěným vlasti naší; tím škodili bychom jí ještě více.

II. Záleží v tom,

1. abychom dovedli oceniti, čím vlasti jsme povinni;

2. abychom hleděli prospívati slovem i skutkem, poučováním i příkladem svým krajanům a tím i vlasti, neporušujíce práv jiných zemí a cizích národností;

3. abychom měli srdečný podíl v blahu i bolu vlasti, abychom dychtili množiti slávu její a dali za ni v čas nebezpečenství jmění i krev;

4. abychom měli v úctě a lásce dějiny své vlasti, státní zřízení, rod panovničí.

III. Doklady dějepisné a spisovatelů.**)

C. Vybídka ku pravému vlastenectví, třeba slovy některého básníka

v) *Šetřme lesů!*

A. Mýtění lesů množí se, o zalesňování mytí málo jest staráno. A přece lesy jsou tak důležity!

B. Důležitosť lesů jeví se

---

*) Viz i „Dějiny vzdělanosti“, které napsal Tomáš Buckle a z anglického jazyka přeložil J. Váňa.

**) Doklady lze vplésti již i ve předešlé oddíly.

I. vzhledem ke zvířatům; poskytují jim potravy a přístřeší.
II. Vzhledem ke člověku; prospívají mu
1. svou zvěří;
2. dřívím (palivo, stavivo, nábytek, lodi, uhlíři, řemeslníci, majitelé lesů, dehet, smola, kolomaz, barvy a j.);
3. stelivem (mech, lupení, jehličí);
4. pící pro dobytek (tráva, žaludy);
5. bukvicemi (obsahují tučný olej, mohou jísti se a jsou také pící vepřového dobytka);
6. větvemi k okrase domův a t. d. o slavnostech a k vánočním stromkům;
7. ve příčině zdraví.
III. Vzhledem k hospodářství vůbec a k rolnictví zvláště:
1. Okrašlují krajiny.
2. Zachovávají vlhkosť. (Podati příklady!)
C. Pečujme tedy o lesy, šetřme jich! Odmění se nám.

4. Příklady látek k řečem bez rozvrhův.

a) *Látky k řečem dějepisným.**)

1. Řeč Kamillova k Římanům před vypuzením Gallů z Říma. (Livius, V. 44.)
2. Řeč Kamillova k Římanům po vypuzení Gallů z Říma. (Livius, V. 51.—54.)
3. Řeč Appia Klaudia v táboře římském u Véjí. (Livius, V. 3.—6.)
4. Matka Koriolánova snaží se odvrátiti svého syna od záhuby Říma. (Shakespearův „Koriolánus", jednání V., výjev 3.; Livius II. 40.)
5. Řeč Hannibalova k vojsku před přechodem Alp. (Livius, XXI. 21.)
6. Řeč Hannibalova k vojsku před bitvou u Ticína. (Livius, XXI. 43.—44.)
7. Řeč Caesarova v senátě o spiklencích Katilinových. (Sallustiovo „O spiknutí Katilinově", 51.)
8. Řeč Katónova v senátě o spiklencích Katilinových. (Tamže, 52.)
9. Řeč Katilinova ke spiklencům. (Tamže, 20.)
10. Řeč Micipsova k Jugurthovi. (Sallustiovo „O válce jugurtské", 10.)
11. Řeč Adherbalova proti Jugurthovi. (Tamže, 14.)
12. Řeč Mariova k lidu. (Tamže, 85.)

---

*) Z velikě části jsou látky zde dané napodobeninami pěkných řečí již hotových, v závorkách citovaných, čímž žáku jest i rozvrh podán aneb alespoň myšlénky poskytnuty. Zvoliv si některou z látek těchto, pročti dříve, nežli jmeš se o řeči pracovati, důkladně spisy, obsahující podrobné dějiny, látky té se dotýkající.

13. **Řeč** Caesarova před překročením Rubikónu. (Caesarovy „Paměti o válce občanské“, I. 7.)

14. **Řeč** Pompéjova k vojsku před bitvou u Farsála. (Tamže, II. 86.)

15. **Antónius** řeční nad mrtvolou Caesarovou. (Shakespearův „Caesar“, III. 2.) *)

16. **Řeč** Germánikova k vojsku. (Tacitovy „Letopisy“, I. 42.—43.)

17. **Řeč** legáta Vókuly k vojsku. (Tacitovy „Dějiny“, IV. 58.)

18. **Othónova** řeč k vojínům. (Tamže, I. 37. a 38.; jiná 82. až 84.)

19. **Cerialova** řeč k Tréverům a Lingonům. (Tamže, IV. 73. a 74.)

20. **Řeč** Xenofóntova k vojínům po smrti Kýrově. (Anab., III. 2, 7.—32.)

21. **Řeč** Kýra umírajícího k synům, přátelům a úředníkům. (Kýr., VIII. 7, 6.—28.) **)

22. **Řeč** Solónova ke Krojsovi o pravém štěstí. (Hérodot, I. 32.)

23. **Řeč** Aristagorova ku Kleomenovi. (Hérodot, V. 49.)

24. **Sósiklés** mluví proti zavedení tyrannidy v Athénách. (Hérodot, V. 92.)

25. **Miltiadés** řeční na poli Marathónském ke Kallimachovi. (Hér., VI. 109.)

26. **Artabanos** srazuje Xerxovi válku s Řeckem. (Hér., VII. 10.)

27. **Řeč** Démaratova ku Xerxovi o vlohách a mravech Řeků. (Hér., VII. 101.—104.)

28. **Themistoklés** vybízí Athéňany, by opustili město. (Hér., VII. 143.)

29. **Aristídés** mluví proti výminkám míru Athéňanům od Mardonia Alexandrem nabízeným. (Hér., VIII. 143.)

30. **Odysseus** kárá Řeky, strojící se odeplouti s nepořízenou ode Tróje. (**Homérova** „Ilias“, II. 278.—332.)

31. **Odysseus** radí Achilleovi, by smířil se s Agamemnonem. (Tamže, IX. 225.—306.)

32. **Řeč** Fojnikova za týmž účelem. (Tamže, IX. 430.—605.)

33. **Kerkyřané** dožadují se pomoci v Athénách. (Thukýdidova „Válka **peloponnéská**“, I. 32.—36.)

34. **Odpověď** Korynťanů na řeč Kerkyřanů v Athénách. (Tamže, I. 37.—43.)

---

*) **Shakespeare** obratně a zběhle ukázal tu, jak jest šetřiti řečníku **okolností** osob času a místa, jak mu jest užívati výrazů přiměřených, **aby** neminul se se svým cílem; lid na začátku ani dovoliti nechce **Antóniovi**, by mluvil o Caesarovi, a Antónius přece konečně dokáže **toho**, že lid chce vyhladiti vrahy Caesarovy.

) **Slovný překlad řeči té z Xenofónta jest otištěn ve „Studentských **listech**“, roč. 1884., na str. 226.—229.

35. Řeč Perikleova k Athéňanům proti Lakedémonským. (Tamže, I. 140.—146.)
36. Arcivévoda Karel řeční k vojsku před bitvou u Aspru r. 1809.
37. Jan Sobieský řeční k vojsku před osvobozením Vídně r. 1683.
38. Lev Veliký řeční k Attilovi.
39. Řeč M. Jeronyma Pražského na koncilii kostnickém r. 1416.
40. Řeč Zábojova ke druhům.
41. Řeč M. Zrinského před výpadem ze Sigetha.
42. Řeč Gotšalkova k soukmenovcům polabským r. 1066.
43. Promluva Čechova ke své družině na vrchu Řípu.
44. Rokycana přemlouvá Žižku, by nerozkotal Prahy.
45. Řeč Františka Martina Pelcla o užitečnosti a důležitosti české řeči r. 1793. (Jest užiti Pelclovy „Akademische Antrittsrede über den Nutzen und Wichtigkeit der böhmischen Sprache", vydané r. 1793.)
46. Řeč Jana Nejedlého, kterou počal přednášky své při universitě r. 1801. (Jest užiti Nejedlého „Akademische Antrittsrede", vydané r. 1801.) *)
47. Řeč Václava Horáčka u pomníku, zřízeného ke cti studentské legie z r. 1800. **)
48. Jiří Plachý řeční ke studujícím.
49. Řeč Petra Amienského, povzbuzujícího lid, aby táhl do Palestiny.
50. Řeč Františka Alojsa Vacka při svěcení praporu zeměobranců r. 1809. (Jest užiti řeči, otištěné v „Rozmanitostech", roč. 1819., na str. 3.—18.)

b). *Látky k řečem jiným.* ***)

1. Jsouce studenty buďme jimi tělem duší.
2. O činnosti studujících o prázdninách.
3. Řeč abiturientova při slavnostním ukončení školního roku.
4. Nade hrobem spolužákovým.
5. Proč opatrnosti třeba, když volíme svůj stav? (Řeč k odcházím studentům.)
6. Chvalořeč na stav, kterému věnovati se chci.

*) O řeči této viz i v Rybičkových „Předních křisitelích" na str. 94. a 95.

**) Viz na str. 35. a 36. Frant. Aug. Slavíka „Dějin českého studentstva".

***) Viz i látky na str. 13. a 22. tohoto spisu! — Studující najdou také přemnohé vhodné myšlénky k řečem, mluveným ke svým druhům, v Hálkových „Epištolách k našemu studentstvu", v Bačkovského „Radách a pokynech našemu studentstvu" a ve „Studentských listech".

7. O důležitosti stavu kněžského.*)
8. Sbírejme národní písně!
9. Učme se těsnopisu!
10. Proč učiti se jazykům moderním?
11. Milujme řeč mateřskou!
12. Nebuďte netečnými k písemnictví českému nyní ani v životě pozdějším!
13. Hleďte víc a více obecenstva získati českému písemnictví!
14. Víc ideálů nežli hmoty!
15. Nebuďme domýšlivými! (Řeč ke spolužákům.)
16. Po vykonané práci jest sladký odpočinek.
17. Vzdělání naše bez mravnosti nepřinese užitku. (Řeč ke spolužákům.)
18. Vlasti své cele zasvěť se a obětuj, jí jen žij, jí jen pracuj a trp, jí jen umírej! (Řeč abiturientova k abiturientům na odchodné.)
19. Zbudujme gymnasium!
20. Při otevření měšťanské školy.
21. Při otevření školy hospodářské.**)
22. Povzbuzení hospodářů pěstovati stromoví.
23. Chvála rolnictví.
24. Chvála krásného umění.
25. Chvála Staroslovanů.
26. Jaké zásluhy císař Karel IV. získal si o vědy a umění v Čechách?
27. Chvalořeč na Fr. Lad. Čelakovského, J. A. Komenského, Josefa Jungmanna a j.
28. Při odhalení pomníku Hálkova, Klicperova a j.
29. Promluva v památný den úmrtí Jungmannova a j.
30. Řeč u hrobu Langrova, Němcové a j.
31. O vychování mládeže ve Spartě a v Athénách.
32. Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti.
33. O štěstí.
34. O míru.
35. Cestujme na Slovensko!
36. Buďme hodni svých slavných předků!
37. Mějme na paměti slova: „Čechové jsou národem zpěvu a hudby milovným!“
38. Staňme se zakladateli Matice české!***)
39. Život náš buď bojem za pravdu!
40. Vzpomínka na Jana Husa.
41. O významě divadla.

---

*) Viz i řeč Rautenkrancovu na str. 35.—40.

**) Viz i spisek Karla Knížka „Hospodářské pokračovací školy v Čechách“.

***) Viz Karla Tieftrunka „Dějiny Matice české“.

42. O povinnosti studentstva k národnosti české.*)
43. O důležitosti věd přírodních.
44. Řeč k rolníkům, aby nestěhovali se do ciziny.
45. Pěstujme tělocvik!
46. Založme veřejnou knihovnu!
47. Co poutá nás k naší vlasti?
48. Kdos rodem náš, buď činem náš!
49. Svůj jazyk milujme a cizí ctěme!
50. O důležitosti dobročinného spolku pro studující.
51. Čas jsou peníze!
52. Chvalořeč na jazyk český.

5. Příklady znamenitých slov některých proslulých českých spisovatelů.**)

1. Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou.
(Jan Kollár.)

2. Pracuj každý s chutí usilovnou
na národu roli dědičné,
cesty mohou býti rozličné,
jenom vůli všichni mějme rovnou. (Jan Kollár.)

3. Pevné vůli, tužbě ušlechtilé
rádo dává nebe dojíť cíle. (Jan Kollár.)

4. Jen z vůle pravé řine k činům síla,
jen z vůle rázné velká rostou díla,
bez vůle člověk míč jest jen pro děti,
neumí jednat, neumí trpěti. (A. V. Šmilovský.)

5. V duši z klidné rozvahy
jako motýl z klidné kukly
povzlétá čin spanilý. (A. V. Šmilovský.)

6. Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne.
(Jan Kollár.)

7. Ne horoucnosť povalečná
zjedná duchu potravu,
práce tichá a společná
získá vlasti oslavu. (F. L. Čelakovský.)

*) Viz i Frant. Aug. Slavíka „Dějiny českého studentstva“, jakož i na str. 23., 27., 28., 121. a 122. dílu I. Bačkovského „Zevrubných dějin českého písemnictví doby nové“.

**) Slov těch užiti lze v úvodě nebo v doslově neb i za důvod ve provedení řeči; některých užiti možno také za látky k řečem.

8. Blaze, kdo si jeden čistý, smělý
účel místo mnohých představí. (Jan Kollár.)

9. Více ohni nežli ledu
v útlých ňádrech místo přej! (F. L. Čelakovský.)

10. S námi štěstí nech si zahrálo
na pány neb posluhy,
k činům přec každému přálo
dosti volné okruhy. (F. L. Čelakovský.)

11. Šťastné umírá ten, kdo poctivě sloužil blahu svého lidu.
(A. V. Šmilovský.)

12. Vzdělanosť a mravnosť v národě jest nejpevnější hráz proti záhubným náukám všeho druhu a proti nátlaku a sobectví mocnějších.
(A. V. Šmilovský.)

13. V práci leží blahobyt člověka a blahobyt národů. Naučte jen dítě pracovati a míti lásku ke práci a vy jste je dobře vychovali, a ono se nikdy neztratí ve světě. Kdo pilně pracuje, jest vždy spokojen sám sebou, vydělá si a uspoří si a nemyslí ze dlouhé chvíle na daremnosti. Jako člověk tak ani národ není bez práce šťasten. Jestliže jest vzdělanosť v lidu, pracuje každý s chutí, nebo jen hrubý, nevzdělaný člověk pokládá práci za břemeno a vyhýbá se jí jako neznaboh kostelům. Jsouli mravy v lidu, také lid rád pracuje, nebo nemyslí pak, že člověk tu jest jenom, aby hodně užíval; jenom nemravný člověk vystříhá se práce, zdá se mu to přílišně perný prostředek k zaopatřování rozkoší. Nemravný člověk nemá také žádného vyššího pomyslu a toho vždy jest i ke práci potřebí; nebo práce nevede vždycky k užití svého ovoce toho člověka, který pracuje, nýbrž zhusta vodívá jen ku prospěchu těch, pro které pracoval, ku prospěchu potomstva, nebo ku prospěchu všeobecnosti, celého národu. (A. V. Šmilovský.)

14. Není nic krásnějšího v životě, jako když s prací naší spojeno jest blaho jiných. (A. V. Šmilovský.)

15. Dvé slunce plane v nebi ideálův,
ty z dávných věků čarovně se jasní,
jen těmi život obrodí se básní,
jim obětí buď rýč i žezlo králův.

Však horší jesti ten, než ctitel Balův,
kdož otrockých je pláštů kryje řasní,
by paprskové jejich věkospasní
běd nezžehly a robství sterých valův.

Ta slunce dvě, toť Pravda jesti s Krásou,
k těm skřivánky se vzneste, české děti,
na křídlech písně s osluněnou řasou.

A dálný svět nám bude záviděti,
až celý národ bílých orlů chasou,
na zlatý stolec věčné slávy vzletí. (Ad. Heyduk.)

16. Mnozí pověsti hledajú,
v tom dvorně i múdře činí:
a že svéj vlasti netbajú,
tím svój rod sprostenstvím viní. (Dalimil.)

17. Chcešli temnosť rozptýliti,
učiň den, noc zajde sama;
bludy chcešli zapuditi,
pravdě uč, jež není známa. (B. Jablonský.)

18. Nejlépe chutnává jádro,
jež jsme sami vyluštili;
nejvíce těšívá zlato,
jež jsme sami vydobyli.
Nejvíce těšívá perla,
již jsme sami vylovili, —
a nejvíce těší pravda,
již jsme sami objevili. (B. Jablonský.)

19. Pravda nezná ustoupiti zlobě;
kdo jí laje, ten ji zastává,
ke cti jsou jí slova rouhavá,
blud a šalba hlupců ku ozdobě. (Jan Kollár.)

20. Od domněnky k pravdě bývá často daleká cesta.
(F. L. Čelakovský.)

21. Ctnosť květina jen pravá, v zátiší když kvete,
kam zanesena z šumných proudů života;
neb neblažívá v pravdě, nýbrž spíše hněte,
kdy sází ji a pěstí citů prázdnota. (A. V. Šmilovský.)

22. Ctnosť jest krásy tak mohoucí,
že ji musí rozum ctíti,
že jí musí srdce tlouci,
že ji musí vůle — chtíti. (B. Jablonský.)

23. Důvěra je, — —, strůmek spanilý.
Ale bílý, celý bílý musí býti;
krůpěje jen padneli naň černá,
tak jest černý, jak by země, kterou
živ jest, i v svou barvu ho oblíkala.
(V. K. Klicpera.)

24. Ó! ty neznáš toho největšího
hada srdce lidského, který slove
ctižádost! To jest ještěr nenasytný,
nikdy, dokud cit se v teplém hrudí
ozývá, k ukonejšení! (V. K. Klicpera.)

25. Bolesť je jak pára:
pomaličku schladne,
promění se v kapky
a zas dolů padne. (A. V. Šmilovský.)

26. . . . rubín nejkrásnější,
jenž až k nebi plamená,
jestiť krůpěj lidské krve,
z lásky k vlasti cezená. (B. Jablonský.)

27. Však i tobě, synu, dala
ruka boží země část;
neboť tobě darovala
tvoji krásnou, slavnou Vlast! (B. Jablonský.)

28. . . . zlosyn nejstrašnější,
jakého zná příroda,
zlosyn ze všech nejhříšnější
jest vrah svého národa. (B. Jablonský.)

29. Kdo jsi muž, věnuj světlo hlavy,
sílu ramen za oteckou zem'! (A. V. Šmilovský.)

30. Často tichá pastuchova chýžka,
více pro vlasť může dělati
nežli tábor, z něhož válčil Žižka. (Jan Kollár.)

31. Budu česky psáti, protože Čech jsem, budu česky jednati, protože Čech jsem, budu česky vzdělávati krajany své, protože jsem Čech! (Toma ze Štítného.)

32. Vlasť tobě život dala, jí jej obětuj zas;
vlasť tobě lásku dala, ji vroucně miluj zas;
vlasť tobě slávu dala, jí slávu získej zas;
vlasť tobě jmění dala, jí nes je v oběť zas.
(J. S. Presl.)

33. Nepřipisuj svaté jméno vlasti
kraji tomu, v kterém bydlíme;
pravou vlasť jen v srdci nosíme,
tuto nelze biti ani krásti. (Jan Kollár.)

34. V mysli vlasť, v srdci smělosť, v paži sílu. (M. Tyrš.)

35. Dokud i kde Bůh žíti povelí,
buď věren vlasti, víře, příteli!
(Dr. Jan Purkyně.)

36. Národ, který, maje velikou a stkvělou minulosť za sebou, o pohřižování a o celování ducha svého v ní nestojí, občansky buď již dokonal, buď dokonává. (P. J. Šafařík.)

37. Národ, který maje jazyk, tuto svatou schránu národnosti, samorostlý a bohatý a nejedny staré poklady v něm, kladných neboli dějepisných základů jeho lehkovážně se strhuje, pouští se na moře bez vesla a kotve a ubíhá v nebezpečenství, že ocitne se v končinách, kde naposledy sám sobě nerozumí. (P. J. Šafařík.)

38. Přísloví o domově a vlasti: Všude dobře, doma nejlépe. — Není nad domov. — Při peci dobré věci. — Lepší doma krajíc chleba než v cizině kráva celá. — Chval cizinu, ale zůstávej doma. — Má otčina, nejlepší hostina. — Otcovské země odumři, ale neodcházej. — Kde se kdo zrodí, tam se i hodí. — Kde se kdo nesil, tu mu nevzjíti. — Kde jest peníz bit, tam nejvíc platí. — Kde se kdo zlíhne, tam se i tíhne. — Svá vlasť každému nejmilejší, a mně má. — Každý pták miluje (chválí) své hnízdo. — Nechvalitebný pták, kterýž trousí do svého hnízda. — Proti své krvi bojuje, kdo svůj národ nemiluje. — Kde krajan nemiloval krajana, má cizozemce za pána. — Nechtěj žíti sám pro sebe; nezrodilť jsi se sám od sebe. — Živ buď vlasti, přátelům, vzdají česť tvým popelům. — U nás žiješ, našim bohům se modli. — Kde byt tvůj, tím i ty sluj. — Ve vlasti nenajde hudec přítele.

39. Po všecku paměť není národu, aniž kdy byl, či divoký a hrubý, či vzdělaný a mírumilovný, či kočovný neb usedlý, svátostem křesťanským či modlám oddaný, bezbožný či bohabojný, jemuž by vlastní jazyk zapáchal a na srdci neležel. Avšak nám, taková jest vlastní naše netečnosť, musí se jazyk otcovský a mateřský na srdce klásti! My jediní tolikéž jsme moudří? (B. Balbín.)

40. Běda národu, propověděl kdesi slavný spisovatel německý Jean Paul, kterého mládež odchována není poésií. A pravdu věru propověděl velikou. Neboť kde poésie není, tam buď leda zvířecí živoření, nebo hnusné holdování mammonu se všemi neřestmi, které modložba mívá v zápětí, neb alespoň zcestný směr národního rozvoje, jenžto nezbytně vede v záhubu, jakož smutný toho důkaz nám podávají dějiny šestnáctého a sedmnáctého století národu našeho československého. Naopak, kde poésie kvete, tam zjevná na jevo vychází snaha o idee, z nichžto ať by dříve ať později nezbytně také vědy bohatými vypučí květy, a kdež umění a vědy, tam živobytí v pravdě lidské, tam i jistá blažená národu budoucnosť. (Jan Kosina.)

41. Jazyk tak cti jako vědu,
přidej z něho soli, medu,
chcešli, by nám chutnala,
užitek stý vydala. (F. L. Čelakovský.)

42. Běda ssajícím, kterýmž chůvy potřeba, běda nemluvňátkům, kterým vedlé mateřského jazyka hned chůviným mluviti dlužno. (J. Jungmann.)

43. Učiti se z mládí v tuze útlém věku dvěma nebo více jazykům působí neshodu mysli, přetrženosť myšlének a pomatení celého člověka. (J. Jungmann.)

44. Jen v jednom jazyku možno velikým býti. (J. Jungmann.)

45. Cizí jazykové tomu, kdo je toliko z náklonnosti a žvatlavosti mluví, jsou tajná otrava. (J. Jungmann.)

46. V svém jazyku cti se každý národ; v pokladě jazyka paměť vzdělání jeho složena. Národ, odříkaje se jazyka, odříká se hlasu svého v člověčenstvě a odsouzen jest býti němou osobou na divadle národním. (J. Jungmann.)

47. A neníli jazyk jako sklad veliký vší vědomosti lidské, která jím od otce na syna jako zvláštní jedné každé rodiny bohatství přechází? Co více? Jazyk jest nejvýtečnější, dle zvláštního země prouhu, mravů, smýšlení, náklonností a dle tisícerých každého národu rozdílův uzpůsobená filosofie, a tudy, jakož každý účinek k své příčině se nese, tak on složením, zvukem a povahou svou nejjistější a nejvěrnější obraz počátku, zobecnění, vzdělání, povahy a způsoby samého národu představuje, takže v jednom jazyku jako celý národ žije a jej jako známku a důvod osobnosti své pronáší, jeho zkoumáním sám neomylně zkoumán bývá, a jím samým od jiných národů tak se dělí, jako dělí se člověk od druha jiného vychování a zvedení. (J. Jungmann.)

48. Každý jazyk tu, kdež doma, selský jest, a sedlák jest obyvatelem země nejpřednější. (J. Jungmann.)

49. V jazyku naše národnosť! (J. Jungmann.)

50. Blah, kdo pěstoval své vlasti
jednu růži, jeden štěp!
(F. L. Čelakovský.)

51. Kde víry v blaho není,
tam vzdorů naseto.
(A. V. Šmilovský.)

52. Udělíšli dobrodiní,
vpiš to v listy květinové;
toběli kdo dobře činí,
vryj to v desky mramorové. (B. Jablonský.)

53. Jak v proudu vrátké neshody
hle! člověk žitím plave,
syn mní se býti svobody —
a míč je vůle hravé. (A. V. Šmilovský.)

54. Jest člověk, věru, podivínem,
i když ssá horký lásky dech.
(A. V. Šmilovský.)

55. Není člověk křehkou nádobou, máli bohabojnou mysl a čisté a věrné srdce, a jest křehčí nad sklo, netáhneli se myslí svou k Bohu, máli srdce přikaleno žádostmi a vášněmi a nesetrváli v životě a smrti věrně srdcem svým při tom, co mu moudrý otec nebeský pro cestu života podal anebo podává. (A. V. Šmilovský.)

56. Člověk jako člověk, všecko boží duše.
(A. V. Šmilovský.)

57. Jen vzácný člověk předchází svůj věk. A vzácných málo, proto jsou vzácní. (A. V. Šmilovský.)

58. Jest člověk poutníkem, jemuž se hůl sotva v rukách ohřeje.
(A. V. Šmilovský.)

59. Ten člověk jenom zavřen v žalář svůj,
světem kdo bez lásky a víry bloudí,
sobectvím kdo tu pásku rozerval,
svatým jež světlem v lidských srdcích proudí.
(A. Stašek.)

60. Kdo pravou rukou zlato přijímá, snadno mu levou rozdávati měď. (V. K. Klicpera.)

61. Člověk jest jako boží příroda. Schopen všeho, lásky, umění, mocných činů, slechetných skutků. Šťastný ten, v němžto vše dozraje, co v jeho duchu kličilo šťastného. (V. Hálek.)

62. Slovan jest a bude nepřemožitelným, pokudkoli heslo spojení, svobody a rovnosti ozývati se bude v srdci jeho.
(F. Palacký.)

63. Život, život vážné jmění,
základ každé blahosti;
kde ho není, nic tu není,
na zemi i v věčnosti (J. Jungmann.)

64. Jest život lidský ptáka let,
jenž z houští cílí k nebesům,
kdo více váží tento svět,
na vlnách proudu staví dům:
ach! mezi dnem a večerem
my plynem' mračnu ve šerém.
(A. V. Šmilovský.)

65. Různý cíl nám život dává,
blah, kdo se mu zasvětí:
muže krášlí činů sláva,
ženu lásky oběti. (A. V. Šmilovský.)

66. Jest život lidský divná pohádka,
již děd za kamny vnukům vypravuje;
kus pravdy na něm a kus pozlátka,
kde chybí, logiku tam vášeň nahrazuje.
(A. V. Šmilovský.)

67. Kdo mi řekne, že život není poésií, buď blaseován jest anebo nepoznal nikdy života. (A. V. Šmilovský.)

68. Narození nic není, život mnoho, spravedlivá smrť všecko.
(A. V. Šmilovský.)

69. Pohádka — člověk; báj jest jeho žití,
v níž všechno nepojaté. šeré jest,
kde mozek neví nic, jen srdce cítí.
Kdo žití báji říčí vyčerpe? (A. Stašek.)

70. Co je život lidský? —
Krátké světlo bludné —
nad námi se vznáší
rameno osudné. (V. Furch.)

71. Život jest krátký, a dokonalosť jest až na samém konci života všech. (Jan Neruda.)

72. Nikdá se s životem nesmíchej, však ni nerozluč.
Tak zachováš nejlíp tím sebe, tímto život.
(Jan Kollár.)

73. Život má býť dílo vlastní duše. (Jan Kollár.)

74. Divadlo jest země tato,
herci v něm jsme lidé my,
ředitel pak, Bůh, rozdává
rozličné nám úkoly:

*

Jeden menší, druhý větší
hrá v tom světě osobu,
v tragickém ten, onen zase
v směšném často způsobu. (B. Jablonský.)

75. Moře bez dna svět je širý,
kapkou v něm jest lidský duch.
(B. Jablonský.)

76. Srdce lidské jest přepodivná pohádka; z části mu rozumíš — jasně a srozumitelně, jak otevřená kniha leží před tebou, a druhá část jest zahalena temnotou, i dělej co dělej, přece k tomu nepřijdeš, abys naň mohl nezkalenýma očima hleděti. (J. K. Tyl.)

77. Srdce lidské jest prý posud nerozluštěná pohádka — jest prý tak divně nastrojená harfa, že zavzní, když i člověk nechce.
(J. K. Tyl.)

78. V práci a vědění
jest naše spasení. (Fr. L. Rieger.)

79. Šťastný ten, kdo s věrou v srdci doufá,
již žravá pochybnosť nekrátí;
neb jím jak třtinou strach neklátí,
on v před kráčí, an jiný zpět couvá.
(J. K. Chmelenský.)

80. Mužná vůle všecko zmůže. (J. K. Chmelenský.)

81. Nedejme se nevědomosti,
nedejme se nečestnosti,
nedejme se zahálčivosti,
lenivosti a zbabělosti,
nedejme se nesvornosti,
nedejme se nedůvěrčivosti
ke své slavné minulosti,
a tak s boží milostivostí
dožijem' se slavné budoucnosti!
(J. Wenzig.)

82. Duchové královských vyvolenců!
Opatrujte řeč a národnosť,
žehnejte sbor velebných vlastenců,
v národě rozpalte horlivosť,
by ve stínu vašich slávověnců
pěstoval svých velkých předků ctnosť —
by, ozbrojen národní hrdostí,
zaryl prapor lva do skal věčnosti! (J. E. Vocel.)

83. Lidé se mohou státi moudrými ne z knih, nýbrž z nebe a země, z dubův a buků, t. j. oni musí poznávati a zkoumati věci samé, a nikoli pouhá cizí pozorování a svědectví o věcech.
(J. A. Komenský.)

84. Lepší žádné vychování nežli špatné. (J. Jungmann.)

85. Politura není kultura, a přílišné vzdělání jest sodomské jablko, vně sličné, vnitř plno popelu, který do očí lítá.
(J. Jungmann.)

86. Kdo chválí, rád by odbyl. (F. L. Čelakovský.)

87. Neštěstí nechodívá po horách, ale po lidech, ani rádo samo, ale jedno druhé stíhá. (F. L. Čelakovský.)

88. Jeť lidská paměť muška v prachu. (A. V. Šmilovský.)

89. Mladosť je blaženosť, mladosť je ráj. (K. S. Šnaidr.)

90. Národ maje národní spisovatelství, jest pánem nesmírného pokladu. Zachovajíli se svaté jeho knihy, může z popelu vlasti vkříšen býti. (J. Jungmann.)

91. Nezdárný syn, kdo se stydí za rodiče; proklatý spisovatel, kdo svůj národ před cizinou tupí. (J. Jungmann.)

92. Snáze jest národu sto dobrých spisovatelů vynésti, nežli celému v jiný národ se obrátiti. (J. Jungmann.)

93. Nezralé knihy jsou nebezpečnější nežli nezralé ovoce; špatné knihy záhubnější nežli nezdravé maso. (J. Jungmann.)

94. Mnoho knih nedělá učeného, nýbrž četba dobrých věcí a těch časté čtání dělá učeného a dobrého. (J. Jungmann.)

95. Snáze jest stu knihám v cizí řeči porozuměti nežli jen jednu dobrou sepsati. (J. Jungmann.)

96. Národy jsou od přírody,
říše uměle zbudovány:
tam, kde příroda se kazí,
umění se dočká hany. (J. Wenzig.)

97. Jestiť jedna velká kniha
bez omylu, bez vady,
a ta velká, svatá kniha
slove — kniha přírody! (B. Jablonský.)

98. Příroda spasí vás! V té bibli čtěte! (Sv. Čech.)

99. Rolníkovi blaze dnové plynou,
byť i lopotil se v potu tváři;
když mu nebe vláhu dá a záři,
žádnou nežádá si rozkoš jinou.

Svět se jeho končí za dědinou,
a v něm působí a hospodaří,
a když přijdou léta, tuť ve stáří
mdlé si ruce jeho odpočinou.

Pak ve prostřed vnuků svých a dětí
v svatém poklidu a přízni boží
radostnou svých šedin slavnosť světí.

Ani smrť mu nepůsobí muka,
rád již do hrobu své kosti složí;
drahá zatlačiť mu oči ruka. —
(F. J. Vacek Kamenický.)

100. Kdo radosť pravou chce znáti,
do krajů pospěš si ven,
na světě se může zváti
nejšťastnějším rolník jen;
jeho mzda je pěkná, jistá,
jeho rozkoš je vždy čistá. (J. K. Chmelenský.)

Poznámka. Na konec jest upozorniti tu také na článek Ferd. Břet. Mikovce „Hesla Čechův a osob v království české přijatých“, otištěný v „Časopise Musea království českého“, roč. 1855. a 1856., a zvláště na sbírku citátův, aforismův a pod., kterou vydal s názvem „Zlatá zrnka“ prof. Jul. Koráb nákladem V. Steinhausera v Plzni r. 1884.

O B S A H.

Str.

Předmluva 3
Úvod 5

A. Náuka o řečnictví.

1. Základní pojmy 6
2. Všeobecné vlastnosti a požadavky, jimžto řečníku jest dosti činiti . 6
3. O mluvě řečníkově 9
4. Druhy řečí 11
5. Části řeči 12
6. O důvodech ve provedení neboli pojednání 15
7. Provedení neboli pojednání několika řečí Cicerónových 17
8 Jak uspořádati látku řeči? 21
9. O postupě, kterého jest dbáti pracujícímu o řeči 23
10. Jak učiti se řeči na paměť? 25
11. O přednese řeči 26

B. Příklady.

1. Příklady úvodův 30
2. Příklady řečí celých:
   a) Při uvedení přednášení pravidel češtiny na biskupském bohoslovecském lycéi ve Králové Hradci. (Dle řeči J. M. Rautenkrance) . 35
   b) U kolébky Jana Erazima Vocela. (Dle řeči V. Vlčka) 40
   c) U hrobu Vítězslava Hálka. (Dle řeči V. Vlčka) 47
   d) U hrobu Václava Beneše Třebízského. (Dle řeči V. Vlčka) . . . 49
   e) Slovo, pronesené ve valné hromadě „Svatoboru". (Dle řeči F. Palackého) 52
   f) Ve schůzi českých spisovatelův. (Dle řeči F. Schulze) 55
   g) Při sjezdě akademického spolku jihočeského „Štítný". (Dle řeči J. Krejčího) 58
   h) O národním uvědomění. (Dle řeči F. Schwarze) 63
   ch) „Svoji k svému a vždy dle pravdy!" (Dle řeči J. Kalouska) . . 66
   i) Ve výroční den pohřbu Františka Palackého. (Dle řeči F. Molnara) 71
   j) U rodného domu prof. Jos. Lad. Jandery. (Dle řeči J. Durdíka) . 75
   k) U rodného domku Františka Jaroslava Vacka Kamenického. (Dle řeči V. Petrova) 81
   l) U rodného domku Františka Martina Pelcla. (Dle řeči H. Tomana) 85
   m) U domu, v němžto František Jaromír Rubeš bydlel a zemřel . . 89
   n) O večeru Václava Beneše Třebízského. (Dle řeči J. Šafránka) . . 92

Str.
o) Promluva o jubilejní valné hromadě literárního a řečnického spolku „Slavie“ v Praze. (Dle řeči J. Baráka) 97
p) Pěstujmež umění! (Dle řeči O. Hostinského) 100
q) Při svěcení gymnasijního praporu. (Dle řeči J. B. Gabriele) . . . 104
r) Řeč Themistokleova před bitvou u Salamíny 107
3. Příklady látek k řečem s rozvrhy 110
4. Příklady látek k řečem bez rozvrhův 120
5. Příklady znamenitých slov některých proslulých českých spisovatelů 124

Opravy.

Na str. 32. v ř. 18. zd. stoj „křišťalové“ místo „křišťálové“.
Na str. 34. v ř. 22. zd. stoj „nepřepjatou“ místo „nepřehnanou“.
Na str. 39. v ř. 10. zd. stoj „svého“ místo „našeho“.
Na str. 41. v ř. 7. sh. stoj „mimo nějž“ místo „kolem něhož“.
Na str. 52. v ř. 1 zd. stoj „určen“ místo „určena“.
Na str. 63. v ř. 15. zd. stoj „té“ místo „celé“.

Žádosť spisovatelova.

Dovoluji si žádati všech těch, kdo nějaké vady, byť i nepatrné, ve spise tomto naleznou, by mi je ráčili oznámiti.

Fr. Bačkovský.